

54997

felv

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATILA JÓZSEF NOMINATAE
SECTIO SCIENTIAE SOCIALISMI**

TUDOMÁNYOS SZOCIALIZMUS

НАУЧНЫЙ СОЦИАЛИЗМ

WISSENSCHAFTLICHER SOZIALISMUS

TOMUS VIII.

VARGA LAJOS

**A Magyarországi Szociáldemokrata Párt
választójogi taktikájának ellenzéki bírálata
(1906 április — 1908 április)**

**SZEGED
1970**

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
SECTIO SCIENTIAE SOCIALISMI**

TUDOMÁNYOS SZOCIALIZMUS

НАУЧНЫЙ СОЦИАЛИЗМ

WISSENSCHAFTLICHER SOZIALISMUS

TOMUS VIII.

VARGA LAJOS

**A Magyarországi Szociáldemokrata Párt
választójogi taktikájának ellenzéki bírálata
(1906 április — 1908 április)**

**SZEGED
1970**

Szerkeszti:

DR. RÁCZ JÁNOS

tanszékvezető docens

Technikai szerkesztő:

DR. FARKAS JÓZSEF

adjunktus

Felelős kiadó: Dr RácZ János
Megjelent 500 példányban, 5,7 A/5 ív terjedelemben
70—3439— Szégedi Nyomda

BEVEZETŐ*

A magyarországi munkásmozgalom történetében az 1905—06-os politikai válság lezáródásával, a koalíciós kormány megalakulásával új szakasz kezdődött. Az első oroszországi forradalom vereségével a munkás- és haladó mozgalmak további alakulásában stagnálás, visszaesés következett be, amit még fokozott a reakció előretörése, a kormányzati rendszernek a munkás- és más tömegmozgalmak elleni fellépése.

A XX. század első évtizedében az európai munkás- és szociáldemokrata mozgalmat jellemző áramlatok tovább differenciálódtak. Főleg Németországban és attól keletebbre elterülő egyes országok munkásmozgalmában három áramlat alakult ki. A marxizmus egysíkú, dogmatikus értelmezése a gyakorlatban a centrizmust eredményezte, amely a revizionizmus és a marxizmus közötti küzdelemben néha még reménykeltően együttműködött a baloddallal, de mind gyakrabban fordult vele szembe, s tett egyre több engedményt a revizionista jobboldalnak.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt a szervezett munkásság pártja, a demokratikus progresszió élharcosa volt. Az MSZDP vezetősége, amit főleg az 1903-as programja bizonyít, elméletileg elhatárolódott a revizionizmustól, s a centrista áramlathoz szegődött. Az MSZDP vezetőségének befolyása meghatározó jellegű volt a szervezett munkásság körében, s e harcos, osztálytudatos, szervezett tömeg — miután fontos politikai tényezővé vált az ország életében — a legfélelmetesebb ellenfelet jelentette az uralkodó osztályok számára. Ugyanakkor az MSZDP politikai tevékenységében — a számottevő, osztályharcos szellemi megmozdulások ellenére is — uszálypolitikájának következtében „hallgatólagosan” a kompromisszumot kereső magatartás került előtérbe.

A magyarországi szociáldemokrata munkásmozgalomban nem alakult ki a németországihoz hasonló három áramlat, vagy az oroszországihoz hasonló bolsevizmus és mensevizmus. A munkásarisztokrácia hiánya, a magyar proletariátus összetétele, a feudális maradványokkal, a nemzeti és nemzetiégi ellentmondásokkal terhelt társadalmi-politikai viszonyok nem kedveztek a revizionizmus kialakulásának. A revizionizmus önálló áramlat vagy frakció formájában Magyarországon nem jelentkezett. Az MSZDP többé-kevésbé egységesen követte a Kautsky által képviselt elméletet és a németországi párt gyakorlatát.

Az európai országok munkáspártjaiban a baloldali áramlat a revizionizmus elleni harcban fejlődött ki és erősödött meg. A baloldal történelmi érdeme a marxizmus eszmei védelme, az osztályharcos politikai fenntartása és fokozása, a munkásosztály forradalomra való felkészítése.

A baloldal eszmei gyengeségét jelentette — pl. Németországban —, hogy alap-

* E tanulmány részlet egy nagyobb munkából.

jában véve nem tudott a szociáldemokrata alapelvektől és módszerektől megszabadulni, és általános, elvi kérdésekben helytelen következtetésekre jutott. A baloldal legfőbb hibája az osztálystruktúra helytelen elemzésére vezethető vissza. Ez a körülmény döntő szerepet játszott abban, hogy tartós szövetségi politikát nem tudott kidolgozni, a munkásosztály tartós szövetségeseit felkutatni nem tudta. Nem ismerte fel a demokratikus és szocialista feladatok összefonódásából származó új és bonyolult problémákat. E fogyatékból származott, hogy a baloldal tevékenysége a parlamenti és választójogi taktika bírálatára, a proletáriátus politikai harcának határozottabb, osztályharcosabb taktikájára vonatkozott. A baloldal érdeme Németországban — ez az általános politika kérdéshez tartozott — következetes antimilitarizmus, amelyet összekapcsolt az imperializmus elleni általános küzdelemmel.

A R. Luxemburg által vezetett baloldal minden hibája ellenére is lényegesen messzebb látott a hivatalos pártvezetőségénél, s elméleti következtetlensége történelmi jelentőségét nem kisebbítheti, hanem jelzi lehetőségeinek korlátait.

A magyarországi munkásmozgalomban nem alakult ki a környező országokhoz hasonló ellenzék. A revizionizmus hiánya, az SZDP vezetősége tevékenységének a munkásosztály részéről történt támogatása, a magyarországi politikai, társadalmi viszonyok határozták meg, hogy Magyarországon a németországihoz hasonló ellenzék nem jött létre. Ugyanakkor az SZDP vezetőségének gyakorlati tevékenységében megnyilvánuló reformizmus, a munkástömegek határozottabb politikát követelő állásfoglalása kiváltotta a különböző ellenzéki csoportok kialakulását és fejlődését.

A szociáldemokrata mozgalmon belül jelentkező ellenzék főleg, de nem kizárólagosan a pártvezetőségnek gyakorlati politikai tevékenységével való szembefordulást, elégedetlenséget, határozott osztályharcot sürgető álláspontot jelentette. Ez a beállítottság csupán a pártvezetőséget balról bíráló és támadó ellenzéknek jellemezte. Az MSZDP vezetőségének tevékenységét ugyanakkor a másik pólusról, jobbról is érte kritika. Ez a jellegében jobboldali, főleg a szakszervezeti bürokráciára épülő, eszmei-politikai nézetét tekintve trade-unionista, a szakszervezeteknek a a párttól való teljes függetlenítését követelő ellenzék az SZDP tevékenységét túlzottan osztályharcosnak, doktrinérnek, irreálisnak tartotta, s pusztán a reformokkal, első sorban a munkásság helyzetének javítására irányuló kérdésekkel foglalkozó munkásmozgalmat kívánt. Ez a jobboldali ellenzék — amely a pártvezetőség határozott ellenállásába ütközött — a szakszervezeteket kívánta elvonni a politikai harctól. Eszmeileg a jobboldali ellenzékhez állt közel ez a csoport — bár szervezeti kapcsolata a trade-unionista, munkásbürokrata jobboldallal nem volt, sőt több kérdésben azzal vitába is szállt —, amelynek tagjai a munkásosztály pártjának a „demokratikus” dinasztiaiával és a magyar finánciókéval való állandó szövetségét helyezték előtérbe. A dinasztiaiával való szövetekezés gondolata hatást gyakorolt a pártvezetőség állásfoglalására is, míg a burzsoáziával való együttműködést elutasították. A jobboldali ellenzék trade-unionista, szakszervezeti bürokrata fellépése periférikus volt ugyan, mégis a revizionista gyakorlat átültetését szorgalmazta, míg a másik jobboldali csoport tevékenysége főleg elméleti síkon folyt.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt baloldali ellenzékének kialakulása és fejlődése több irányú volt. Elsőként kell említenünk a Szabó Ervin köré csoportosult, értelmiségiekből álló ellenzéket. E csoport főleg a szocialista lateinerek csoportja volt. Kezdeti tevékenységük első sorban a szocialista eszmék megismerésére, elmélyült megvitatására irányult. 1903 végétől, és főleg 1904—1905-ben hevesen támadták a pártvezetőséget szervezeti kérdésekben. Szellemi vezérük, a marxizmus

kiváló magyarországi ismerője, Szabó Ervin állandó vitát folytatott a pártvezetőséggel a németországi módszerek mechanikus utánzása miatt. A csoport egy része, élén Szabó Ervinnel, elméletileg a szindikalizmust tette magáévá, míg mások közülük a polgári radikálisokhoz közeledtek. Ennek ellenére a munkásmozgalommal való kapcsolatuk a későbbiek során sem szakadt meg, bár az mind jobban meglazult. A lateiner szocialista értelmiségiek, bár nem volt kiterjedt kapcsolatuk a munkástömegekkel, fontos helyet foglalnak el a baloldali ellenzéki mozgalomban. E csoport tagjai közül számosan mindvégig a baloldali mozgalom élvonalában haladtak. Ugyanakkor a szocialista lateinerek ellenzéki tevékenysége szűk körre korlátozódott, és a munkásság tömegében gyökeret verni nem tudott. E fogyatékoság ellenére is a párton és a mozgalmon belüli baloldali ellenzéki mozgalom kiinduló bázisának kell tekinteni.

A baloldali ellenzék másik csoportja a koalíciós kormány fennállásának első időszakában alakult ki. A pártvezetőség gyakorlati tevékenysége, főleg választójogi taktikája és a kormánnyal szemben tanúsított erélytelen magatartása mind erőteljesebb és több oldalú bírálatban részesült. A pártvezetőség ellen irányuló bírálat és határozott fellépés a párt és a szakszervezeti, vidéki vezetők köréből indult el. Eredetében, összetételében, jellegében az ellenzék baloldali szárnyának munkáellenzéki csoportja volt, mely ugyan nem rendelkezett kialakult szervezeti keretekkel vagy önálló elvi platformmal, de általában sokkal határozottabb, osztályharcosabb politikát és taktikát követelt a mindenkori pártvezetőségtől. Több esetben fellépett a pártvezetőség összetételének megváltoztatása érdekében. Az ellenzék baloldali szárnya e csoportjának jelentősége az osztályharcos politika követelésében, a szervezett munkásság radikális, osztályharcos hangulatának kifejezésében áll.

Az 1908-as év második felében alakult ki az Alpári vezette — ennek bemutatásától ez alkalommal eltekintünk — baloldali szociáldemokrata ellenzéki csoport, mely szorosan kapcsolódik az ellenzék baloldali szárnyának korábban létrejött két csoportjához.

A baloldali ellenzék különböző csoportjai között nem lehet éles határvonalat húzni. A pártvezetőség reformista, békülékeny politikája ellen irányuló fellépés — a meglevő különbség ellenére is — egységes ellenzéki támadást képezett. A tartalmi egység mellett mégis jelentős a többírányúság, az időbeni fáziseltolódás is. A baloldali ellenzékhez nem tartozó, néhol fontos funkciót betöltő, vagy a kongresszuson részt vevő személyek is többször az ellenzékhez csapódtak. A baloldali ellenzék, még az Alpári vezette legszervezettebb csoport is, gomolygó, kaotikus, kialakulatlan jellegű volt. E ködös, homályos halmazban néha fel-felbukkantak ragyogó csillagok, de fényük csak rövid időre világította be a teret. Végülis a baloldali ellenzék nem tudott kikristályosodni, és szilárd halmazzá válni.

A baloldali ellenzéki csoportok sikerének több tényező nem kedvezett. Az MSZDP látszólag megőrizte a mozgalom osztályharcos jellegét — a mely centrista jellegéből is következett —, és a tevékenységében megnyilvánuló reformizmus sokak számára nem vált világossá. Magyarországon a revizionizmusnak nem volt külön bázisa vagy csoportja — sőt a pártvezetőség is fellépett a jobboldali nézetek ellen —, míg más országokban ez nyilvánvalóan jelentkezett. Az MSZDP nem rendelkezett parlamenti képviseléssel, míg több más országban általában éppen a parlamenti frakció magatartása körül robbant ki a revizionizmussal, a jobbszárnyal folyó vita. Ezzel szemben az ellenzék sem rendelkezett szilárd bázissal, számottevő sajtója sem volt. Lényegében a magyarországi munkásmozgalom viszonylagos gyengesége, a nyugat-európai példához való kötődöttsége meghatározta a magyarországi szociáldemokrata baloldal gyengeségét is. Az objektív körülmények nem kedveztek a bal-

oldali ellenzék szélesebb kifejlődésének és megerősödésének. Az objektív körülményekhez hozzájárult az is, hogy a pártvezetőség meggátolta az ellenzék tevékenységének nagyobb arányú kibontakozását. Másfelől az ellenzék viszonylagos gyengesége, elméleti kiforratlansága, olykor támadásainak túlfűtöttsége nem tette lehetővé, hogy szervezett tömegerővé váljon a magyarországi munkásmozgalomban.

A SZERVEZETT MUNKÁSSÁG HARCA A KOALÍCIÓS KORMÁNY MUNKÁS ELLENES POLITIKÁJA ELLEN

Az 1905—06-os politikai válság idején a „nemzeti ellenállás” koalícióba tömörült pártjai 1906 áprilisában — párthíveik előtt is eltitkolt, a dinasztával kötött paktum révén — kormányra kerültek. A munkás- és parasztmozgalmaktól megrémült koalíció fokozatosan feladta különböző „nemzeti és reform” követeléseit. „A koalíció teljes program feladását elősegítette az a tény is, hogy a hozzá csatlakozó néptömegek függetlenségi küzdelme tovább ment a koalíció passzív rezisztenciát folytató, korlátozott, s az uralkodót engedményekre kényszeríteni akaró politikáján: . . . A koalíció vezérlő bizottságának tagjai . . . gazdasági és politikai uralmuk fenntartásának biztosítása érdekében a megegyezést keresték az uralkodóval.”¹

A koalíciós kormány megalakulása a politikai válság lezáródását eredményezte, azonban „a paktumos megoldás” végeredményben csak a felszínen simította el, csupán elodázta a válságot, de sem elleplezni, sem feltartóztatni nem tudta, amit a válság a világ előtt feltárt: a Monarchia korhadtságát, tömeges ellentéteinek, funkcionális zavarainak megoldásra való képtelenségét.”²

A koalíciós kormány, amelynek szociális és munkásellenes politikájának részletes bemutatásától is el kell tekintenünk, hatalomrakerülése ugyan rövid időre enyhítette a dualizmus válságát, de hamarosan tovább mélyültek a dualista rendszer ellentmondásai. A szövevényes, bonyolult nemzetiségi ellentétek még csak tovább mélyültek a nagyhatalmi, imperialista törekvésekkel, mely Bosznia annexiójában, a Szerbia elleni háborús készülődésben is megnyilvánultak.

A magyar uralkodó osztályok ellentétei csupán átmenetileg szűntek meg, s a dualista rendszert feltétlenül támogató, és szélsőséges nacionalista álláspontot képviselő alapvető politikai tábor mellett, az uralkodó osztály körében végbemenő átcsoportosulást mutatta a Függetlenségi Párt fokozatos differenciálódása. A Függetlenségi Párt bomlása a demokratikus ellenzék erősödéséhez vezetett. A heterogén összetételű, különböző célokért küzdő demokratikus progresszió elismeri a demokratikus jogokért folyó küzdelem fontosságát. Az elnyomott osztályok — mindenekelőtt a munkásosztály — szakadatlan küzdelemben folytatja harcát a demokratikus jogok kivívásáért, gyengítve egyben az egész dualista rendszer építményét. A demokratikus célokért küzdő tömegek és pártok mégis képtelenek voltak soraik rendezésére, és egységes szövetséget létrehozni nem tudtak.

A koalíciós pártok kormányra jutásával a magyar uralkodó osztályok agrárius szárnya erősödött meg. Bár a Függetlenségi Párt az 1906-os májusi választásokon

¹ Pölöskei Ferenc: A koalíció felbomlása és a Nemzeti Munkapárt megalakulása 1909—1910. Akadémiai Kiadó Bp. 1963. 22. l.

² Magyarország története II. k. Gondolat Könyvkiadó 1967. 215. l. Hanák Péter: A dualizmus válságának elmélyülése a XX. század elején. Századok 1955. 3. sz.

abszolút többséget szerzett, mégis a miniszteri bársonyszékek java részét, és általában a politika irányításának kulcspozícióit a 67-es politikát folytató, azt minden áron fenntartani akaró (nem mintha a 48-asok döntő része kétségbe vonta volna a 67-es alapot) a nagybirtokos osztály érdekét közvetlenül szolgáló politikusok szerezték meg.

Nemzetközileg a munkás- és haladó mozgalmak apályának korszaka következett be. Az első oroszországi forradalom veresége, az európai tömegmozgalmak visszaesése, a politikai reakció előretörése, az imperialista háborúra való kezdeti készülődés, a külpolitikai helyzet éleződése, másrészt a jelentős gazdasági fellendülés, a háború előtti évek gyors fejlődése — különösen az elmaradott országokban — a társadalmi-politikai mozgalmak átmeneti lanygulását eredményezte. Az átmeneti visszaesésben természetesen az objektív okok játszották a döntő szerepet.

A hatalomra jutott „nemzeti kormány” kihasználva a tartalom nélküli nemzeti jelszavaknak a kispolgári rétegekre gyakorolt bódító hatását, mialatt teljesen behódol a dinasztíának, szinte a bosszútól lihegve hirdeti meg a „nemzet sérelmére” elkövetett politikai felelősségre vonását. Az első céltábla a „darabontokkal” kolaboráló hazátlannak és nemzetietlennek titulált szocialista mozgalom lesz a reakciós, imperialista koalíciós kormányzat löterén.

A kormány munkásellenes politikája két irányú volt. A belügyminisztérium élén álló gróf Andrássy Gyula a szervezetek felfüggesztésével, felosztatásával, vagy tevékenységük korlátozásával egyrészt útját állta a mozgalom szélesedésének, másrészt az állandó zaklatással, a hatósági ellenőrzéssel, az ügyrendben elkövetett mulasztásokkal, az ellenállási alap kezelésével, a meglevő szervezeteknek, a mozgalomnak felülről jövő, ugyan nem erőszakos felszámolását, (hisz Andrássy az európai liberalizmus mezében tetszelgett, aki fogékony a szociális kérdések iránt) de mindenképpen annak kifárasztását, meggyengítését, a munkásmozgalom forradalmi, szocialista szellemének háttérbe szorítását, a fennálló rendszerhez való alkalmazkodását kívánta megvalósítani.

A munkásellenes politika másik fő területe a „szociális” törvényhozás. A Kossuth Ferenc vezette minisztériumban, de lényegében Sztérenyi József által kidolgozott szociális törvények már kivívott és alkalmazott jogokat rögzítettek, vagy a legfontosabb megoldatlan (pl. sztrájkjog) jogokat kerültek meg ismét. Általában a kidolgozott törvények a munkavállalók kárára a munkáltatóknak kedveztek. Végeredményben a hatósági erőszakos politika és a szociális törvényhozói tevékenység a munkásmozgalom egyidőbeni meggyengítésére szolgált.

Kossuth Ferenc 1906 júliusában Andrássy Gyula belügyminiszterhez intézett átiratában javaslatot tesz a szociáldemokra vezetők — még hivatali elődjétől kapott — vasúti szabadjegyének bevonására, mivel ezt felhasználhatják a vidéki munkások izgatására, szervezésére.³

1906 májusában, az OMGE kívánságának megfelelően a belügyminiszter országos vizsgálatot rendelt el a gyorsan fejlődésnek indult Földmunkások Országos Szövetsége ellen.⁴ Az OMGE vezetői követelték a szövetség hatósági felügyeletét, a központ felosztatását, a helyi szervezetek ellenőrzését.⁵

³ OL. BM 720/1906-res. Kossuth Ferenc átirata gr. Andrássy Gyulához 1906. júl. 5. Az ismert 23 szociáldemokrata párt vezető neve között szerepelt Áchim L. András, mint a Szabók Szaklapja tudósítója. — A Népszava 15 újságírója rendelkezett vasúti szabadjeggyel.

⁴ Az 1906 és utáni évek mezőgazdasági munkásmozgalmait részletesen elemzi: Mérey Klára: A mezőgazdasági munkásság mozgalmi a Dunántúlon 1905—1907-ben 1956, Erényi Tibor: Földmunkás és szegényparaszt-mozgalmak az első világháború előtti években 1906—1914 (Földmunkás és szegényparaszt-mozgalmak Magyarországon) (MEDOSZ köt.) 1848—1948 I. köt. é. n. 394—407. l.

⁵ Népszava 1906. május 23. Restitutio in integrum.

A párt központi lapja és a Világ szabadság tiltakoztak a megindított hajsza ellen, több cikkben foglalkoztak a magyarországi agrárviszonyokkal, részletesen mutatták be a földmunkásság anyagi helyzetét,⁶ mintegy indokolva a szövetség létjogosultságát.

A szövetség és a pártvezetés igyekezett a szokásos szakszervezeti keretekbe terelni a földmunkások mozgalmát. Utalva az elrendelt vizsgálat eredménytelenségére — a Népszava megjegyzi —, hogy a földmunkás szövetség sztrájkellenes, csupán a szervezést, a kollektív szerződés akarja, hisz célja a békés megegyezés elérése. A szövetség már több olyan szerződést kötött, mellyel mindenki elégedett volt. A nemzeti kormány — úgymond — nem ismeri fel, hogy a szervezetlen tömeg nagyobb veszély az országra, s az ilyen harc vérengzéssel, gyújtogatással jár. A kormány ne oszlassa fel a szervezeteket, hanem teremtsen rendet a szolgabírók között.⁷

Az 1906-os évi aratósztrájkok elterjedésének szűkítésére utal a Földmunkásszövetség egyik akkori vezetője, Jócsák Kálmán visszaemlékezésében: „Tagadhatatlan, hogy ha 1908-ban tölem vagy más higgadtan gondolkozó vezetőtől tanácsot kérnek, hogy megcsinálják az aratósztrájkot, én azt feleltem volna, hogy nem. És nem lett volna igazam, mint azt a lezajlott események igazolták. Nem csinálták ezt az aratósztrájkot, benne volt ez a levegőben évek óta. Ehhez csak szikra kellett.”⁸

A Szövetség békülékeny magatartását állapította meg gróf Andrássy Gyula júl. 4-i képviselőházi, Hodzsa Milan interpellációjára adott válaszában. Ugyanakkor éles szavakkal ítélte el a Csizmadia szerkesztette Világ szabadságot, amelyet július 7-én lefoglaltak.⁹

A Földmunkásszövetség nem lépett fel a már kirobbant sztrájkok ellen, hanem igyekezett azok irányítását kézbe venni; az elítélteket vagy munkából kizártakat a lehetőségekhez képest támogatta. A hatóságok féktelen terrorral támadtak a sztrájkokban résztvevőkre.¹⁰

1906 végén a Földmunkásszövetség nagyobb arányú szervező munkába fogott az aratási szerződések kidolgozása érdekében. A budapesti rendőrkapitány a belügyminiszterhez tett jelentésében ismerteti, hogy magyar nyelven 2 millió, román nyelven 30 000, szerb nyelven 40 000, német nyelven 50 000, szlovák nyelven 10 ezer

⁶ Népszava, 1906. május 30. Kezdődik a tánc... Magyarországon 10—11 millió ember — írja a cikk — kénytelen évi 50 koronából megélni. 70—80 munkanap van. Ide csak egy szikra kell s az ország lángban áll. Népszava, 1906. június 2. Az izgatók ellen.

⁷ Népszava 1906. június 10. Arató sztrájkot akarnak! Népszava 1906. június 23. Diadalút Bécestől Budapestig, Népszava 1906. június 17. Az egyesülési és gyülekezési jog.

⁸ Pl. Archivum 686 f. Jócsák Kálmán: Egy élet a harcok tüzeiben. — Kézirat — 136. l.

⁹ Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1906-ban Bp. 1907, 233—35. l. A Világ szabadságra vonatkozó részre utal Erényi Tibor i. m. 403. l. *Dolmányos István*: Mezőfi és a koalíció, Akadémiai Kiadó Bp. 58. l. Ugyancsak a sztrájk leszerelésére utal a Népszava 1906. júl. 13-i számában (Rágalmak és brutalitások) c. cikk, mely Bokányit és Csizmadiát védi meg a korrumpálás alaptalan vádjától. Ennek igazolására felhossa Pajzs Gyula Fejér megyei közgyűlésen elmondott beszédét, aki megjegyyezte, hogy a tárgyalások rendben folytak le és a munkálatok és vállalkozók érdekeit kölcsönösen figyelembe vették. Úgy látta, hogy a vezérekkel komolyan lehet tárgyalni.

¹⁰ Az 1907. évi pártkongresszusra készült jelentés szerint mintegy 5000 ember ült kb. 3—60 napig börtönben. Nem pontos adatok szerint a börtön és fogházbüntetések összege eléri a 100—150 évet. A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai (MMTVD) 3. k. Szikra 1955. Összeállította: Erényi Tibor, Mucsi Ferenc, S. Vincze Edit, 512. l. *Ladányi Rezső*: A kétéves földmunkás-szövetség c. cikkében megemlíti, hogy 7 megyében 1869 aratót zártak le. Az üldözés óriási volt, 365 gyűlést tiltottak be, jelentősen növekedett a kivándorlás. A szövetségek száma fokozatosan csökkent. — Szocializmus 1907—08 161—169. l.

példányban a Világsszabadság lapbizottsága röpiratot bocsájtott ki, amely aratási munkarendek kidolgozására és kerületi értekezletek összehívására hívott fel.¹¹

A belügyminiszter a főispánokhoz intézett körlevelében felhívta a figyelmet a Világsszabadság lázító röpiratára, és utasította a főispánokat, hogy a nyomtatványokat az ügyészségek útján figyeltsék, szükség esetén koboztassák el, és indítsák meg a büntető eljárást.¹²

A hatóságok preventív intézkedéseket foganatosítottak, több helyütt a beküldött 400 röpiratot tartalmazó csomagot érintetlenül szolgáltatották be, a röpirat azonban széles körben ismertté vált.

A novemberben megtartott 12 kerületi értekezleten jelentős számú küldöttség jelent meg. Az előre elkészített aratásszerződés tervezetet, a szervezés, a sajtó kérdéseit vitatták meg.¹³

A Földmunkásszövetség a megindult zaklatások és elnyomó intézkedések ellenére is, az 1906-os évet egészében eredményesnek értékelte. Jelentősnek tartja a rohamosan megnövekedett taglétszámot, bár a több milliós szervezetlen agrárproletariátushoz viszonyítva ez még csak kezdeti siker. Komoly és jelentős sikerek születtek a bérek emelkedésében, s a bérek növeléséért való tevékenységet kell elsősorban állandósítani.¹⁴ 1907 elején fokozódott a szövetség elleni hajsza, egyes megyékben a szervezeteket feloszlatták, minden eszközzel akadályozták a szervező munkát.¹⁵ A mozgalom fokozatosan hanyatlásnak indult. Az 1907-es aratósztárjakok már csak utóregzései voltak a korábbi éveknél.

A földmunkásmozgalom visszaesésében, a taglétszám minimálisra való redukálásában a kormány irtóhadjárata játszotta a döntő szerepet, amelyet az 1907 nyarán elfogadott „deresztörvénnyel” tetőzött be.

A mozgalom hanyatlását és sikertelenségét magyarázza a földmunkásság szervezésének specifikus adottsága is. A szövetség vezetői gyakran hivatkoztak arra, hogy a földmunkások gyorsan elhagyták a szervezetet, amikor nagy béremelést vívtak ki, vagy amikor reménytelennek ítélték meg a küzdelem kimenetelét.

A szövetség vezetőségében, de inkább a pártvezetőségben mindinkább felülkerekedett az a meggyőződés, hogy a hatósági hajsza ellen nem lehet a siker reményében felvenni a harcot, s a többi szervezet megvédeése érdekében a földmunkásszervezetre egyre kevesebb figyelmet fordított. Az 1907-es pártkongresszuson mind kevesebb szó esett a földmunkásszövetség védelméről. A párt központi lapja 1907 júliusában az aratósztárjakok szertelenségére, szervezetlenségére utalva jegyezte meg, hogy a sztárjak bizonyos alkalmakkor kikerülhetetlen, de mégis főleg a szervezetlenek folyamodnak hozzá. A földmunkásoknál nagyobb eredményeket kevesebb áldozattal is elérhettek volna. A kerületi értekezletek érdeme, hogy zavargások nem robbantak ki.¹⁶

A kormány OMGE-t támogató tevékenysége nemcsak a földmunkásszövetség

¹¹ OL. BM 621/1906 res. A budapesti rendőrkapitányság jelentése a belügyminiszterhez 1906. okt. 7. *A röpiratról*: „A nyáron ezrenként hurcoltak bennünket a börtönökbe a rossz szerződések megszegése miatt. A jövő nyáron nem megyünk börtönökbe, vagyis nem kötünk rossz szerződéseket.” A röpirat további részében a megtartandó kerületi értekezletek helye szerepel.

¹² OL. BM 595/1906 res. Miniszteri körlevél a főispánokhoz 1906. november 29.

¹³ Népszava 1906. november 6., 13., 20., 27. A földmunkások értekezletei.

¹⁴ Világsszabadság 1907. jan. 12. Egy esztendő.

¹⁵ A Szolnok megyei főispán 1907. február 4-i felterjesztésében a nemzetközi szocialisták féktelen igazgatójáról számol be és jelzi, hogy a vezetőséget rendőri felügyelet alá helyezte. Fővárosi Levéltár rkp. 375/1907 res. A Torontál megyei főispán kéri a szervezetek feloszlátását. OL. BM 2/1907 res. Torontál megye főispánja felterjesztése a belügyminiszterhez 1907. február 7.

¹⁶ Népszava 1907. július 23. Kevés az arató sztárjak.

felszámolásában, illetve munkájának paralizálásában mutatkozott hatásosnak, hanem — s ez már inkább a pártvezetés opportunista magatartásának volt következménye — elérte azt is, hogy a pártvezetőség alárendelt szerepet szánt a földmunkásmozgalomnak, ami objektíve hozzájárult általában a munkásmozgalom gyengüléséhez.

A kormány frontális támadást indított a szakszervezetek ellen. A szervezetek ellen már megindított vizsgálatok alátámasztására, valamint újabb és mind szélesebb körben alkalmazandó hajsza fogatosítására, a belügyminiszter 1906. november 9-én kiadta hirhedtté vált 122000/1906 sz. rendeletét a munkásegyletek bejelentéséről. A rendeletet különösen a helyi hatóságok használták fel az egyletek felfüggesztésére vagy felosztatására. A rendelet megtiltotta, hogy a szakegyletekben más szakmabeliek is részt vegyenek; aprólékos szabályzatot dolgozott ki az ügykezelésre; megtiltotta az ellenállási alap szedését. A szakszervezetek elleni hadjáratban tevékeny, sok esetben a kezdeményező szerepet játszották az akkoriban alakult munkáltató szövetségek. Az ipartestületeknek a szakszervezetek működése ellen irányuló szerepét leleplezte a párt és a szakszervezeti sajtó. Ugyan az egyesülési jogot — jegyezte meg a Népszava — nem lehet elvitatni a munkáltatóktól — azonban a szakszervezetek elleni vizsgálatot rendszerint a munkáltatók javaslatára rendelték el, a munkások ellen fekete listákat állítottak össze, s ezért e szervezeteket soha nem vonták felelősségre.¹⁷ Így az Építőmunkás Szövetség budapesti kőműves szakosztálya ellen indított, több mint 2 évig tartó küzdelemben a kormány és a tőkés szervezetek leplezetlen együttműködésben léptek fel a munkások, a szakszervezet ellen.

A jelentős béremelést és munkaidőcsökkentést¹⁸ elért Építőmunkás Szövetség ellen összefogott a munkáltatók szövetsége. Az Ipartestület 1906. szeptember 14-i ülésén határozták el, hogy az 1905 áprilisában megkötött egyezményt felmondják, mivel szerintük a segédek — hangzik a budapesti rendőrkapitány jelentésében — azt nem tartották be.¹⁹

A munkások 2/3 részét kizárták a munkából, amit megkönnyített az, hogy nem volt konjunktúra. A szeptember 16-i 3000 fős munkásgyűlés visszautasította a szerződészegésről szóló vádakat, és kifejezte tiltakozását a munkáltató szövetség eljárása ellen, mivel döntését a kormány előzetes hozzájárulásával hozta meg. Garbai Sándor vezetésével 18-án küldöttség járt a kereskedelemügyi minisztériumban. A küldöttség beadvánnyal fordult a minisztériumhoz. A kizárt munkások nagy része vidékre és külföldre távozott.²⁰ Szeptember végén felállították az ellenállási pénztárt. A kizárt építőmunkások elszánt harcba kezdtek. Nem voltak hajlandók elfogadni a mesterek megalázó feltételeit, megszervezték a sztrájkorséget. Az 1906. december 20-j gyűlésen Knittelhoffer Ferenc hangsúlyozta, hogy az agitációt átteszik az utcára, ha kell minden lakás sztrájkanya lesz, és felállítják az utcai bizalmi rendszert.²¹ Az építőiparosok szövetsége azonban 1907. február 27-én beadvánnyal fordult a kereskedelemügyi miniszterhez, a belügyminisztérium segítségét is kérve. A beadvány összeállítói elpanaszolják, hogy a munkások szervezete terrorral akadályozza

¹⁷ Népszava 1906. június 30. Hajsza a szervezett munkások ellen.

¹⁸ Garbai Sándor: Építőmunkások bérharcai 1903—1906-ig. Szocializmus 1906—07, 609—617. l.

¹⁹ OL. BM 570/1906 res. A fővárosi rendőrkapitány jelentése a miniszterhez 1906. szeptember 17.

²⁰ U. o. és Népszava 1906. szeptember 13. Merénylet az építőmunkások ellen.

²¹ Föv. Lt. rkp. eln. 12/1907 res. Jelentés az 1906. december 29-i gyűlésről.

a dolgozni akaró munkásokat, és kéri a sztrájkolók ellen a legszigorúbb megtorló intézkedések fogantatását.²²

Márciusban a még több mint 25 ezer tagot számláló építőmunkásszövetség budapesti kőműves szakosztálya ellen gróf Andrássy vizsgálatot rendelt el, melyet a szakosztály felfüggesztése követett.²³ A szakosztály felfüggesztésének ideje alatt a munkások titkos összejöveleteket tartottak, igyekeztek a vidékről érkezett, félrevezetett építőmunkásokat lakóhelyükre visszairányítani. Egyes pályaudvarokra építőmunkásokat irányítottak, akik ott helyben felvilágosító munkát végeztek. A rendőrség ezt a tevékenységet a személyes megtámadtatás címén igyekezett elfojtani.²⁴

A szakosztály a tagok együtt tartását a szaklap, a Népszava előfizetésén keresztül igyekezett megvalósítani.²⁵

Miután a felfüggesztés nem hozta meg a várt eredményt, a szakosztályt 1907 júniusában feloszlatták. A felosztatás a munkások nagyarányú tiltakozását váltotta ki. A fővárosi bizalmiak ülése határozatban fejezte ki eltökéltségét a tömegsztrájk ügye iránt. A felosztatást provokációnak minősíti, felhív a szabad szervezetek létrehozásának fontosságára. Az általános sztrájkot elkerülhetetlennek tartja.²⁶

Az 1907. június 17-i kőműves gyűlésen Garbai Sándor kijelentette, hogy a pártadó fizetésének a jövőben is eleget tesznek. A szövetség pénzét inkább Bécsben őrzik, mivel itt még a hatóság ezt is elkoboztatja. Éles szavakkal támadta gr. Andrássy jogtipró intézkedéseit.²⁷

Mindezek a tiltakozó szavak inkább a jogos és megalapozott indulatokat, semmint a megfontolt és tévyszerű erőátcsoportosítást fejezték ki. A röpirat éles szavakat használt, csak éppen tartalom nélküli volt. A felosztatás a kormány és a tőkések kezére játszott, s fokozatos gyengülés és dezorganizálódás következett be. 1907 nyarán még folytak a titkos összejöveletek, kísérlet is történt új kőműves szakosztály felállítására,²⁸ mindez azonban az ellenállás újólágos levezetése volt.

Az új ipartörvényt értelmezve 1907. augusztusban Garbai Sándor már azt fejtette, hogy majd az építőipar újabb fellendülésekor lehet fokozottabb követelések-

²² Föv. Lt. rkp. eln. 367/1907 res. Az ipartestület márc. 8-i beadványában megemlíti, hogy a munkába jelentkezők állandó támadásnak vannak kitéve, a vasúton érkezőket visszautazásra kényszerítik, megterítve nekik az útiköltséget... a sztrájknyán naponta nyilvántartják a segédek... Föv. Lt. rkp. eln. 396/1907 res.

²³ Föv. Lt. rkp. 449/1907 res. Átirat a BM-től 1907. márc. 11. A szakosztály elleni vizsgálat 1907. febr. 27—márc. 6. között volt. A vizsgálat alapszabályellenes tevékenységre hivatkozott. (Népszava, szaklap előfizetés, pártadó beszéd, vidéki mozgalom támogatása.) A munkáltatók örömmel fogadták az eljárást és most már hajlandók visszavenni a munkásokat. A szaktanács tiltakozást jelentett be. Építőmunkás 1907. március 15.

²⁴ Föv. Lt. rkp. eln. 477—478/1907 res. A járőrök jelentéseiből.

²⁵ Gyuriás József, a szövetség titkára március 17-én kb. 2000 fő részvételével megtartott gyűlésen a lapeiőfizetés fontosságát hangsúlyozta. A hatóságnak így nincs joguk beavatkozni. Föv. Lt. rkp. 603/1907 res. Egy besúgói jelentés megemlíti, hogy a kiadóhivatalban szoktak összejönni. A kiadói helyiségben egyszerre csak 5—6 fő tartózkodik, akik feltűnés nélkül szoktak távozni. Különböző vendéglőkben eszközik a be- és kifizetéseket. — Föv. Lt. rkp. eln. 1485/1907 res.

²⁶ Népszava 1907. jún. 11. A kőműves szakosztályt feloszlatták. Famunkások Szaklapja 1907. jún. 10. A harc már megkezdődött.

²⁷ Építőmunkás 1907. júl. 1. A felosztatott kőműves szakosztályról. Garbai beszédében többször hivatkozott a felosztatás alkalmából Andrássy ellen kiadott röpiratra. A nagyalakú plakátból: „Nyílt levél a belügyminiszterhez! Nagyméltóságod hazudott, kétszer hazudott. Hazudott mielőtt lopott, hazudott mikor már lopott... Siessen nemes gróf! Raboljon el minden emberi jogot. Ez fog bennünket tüzelni arra, hogy rombadöntsük reakciós uralmának alapjait.” Ol. BM 497/1907 res.

²⁸ Egy 1907. júl. 18-i jelentés szerint a kőműves szakosztály tagjai továbbra is titkos összejöveleteket tartanak, újból szervezkednek. Föv. Lt. rkp. 1313/1907 res. Egy szeptember 25-i gyűlésen arról tájékoztatták a hallgatóságot, hogy az új szakosztály alapítási kérelmet azzal az indokkal utasították el, hogy a tagok nem magyarok. Föv. Lt. rkp. 1835/1907 res.

cel előállni. Hangsúlyozta a szervezkedés fontosságát, annál is inkább, mivel a munkások kezdenek minden iránt közömbösek lenni.²⁹

Az Építőmunkás mintegy összegezve a tapasztalatokat megállapítja, hogy a csoportok legnagyobb része romokban hever. A visszaesés fő okát — visszatérő refrénként — a tagságban kereste. „A mi szervezetünk nem azon a nehéz, fáradságos, költséges gazdasági küzdelem szféráján keresztül erősödött meg, hanem az emberi indulatok keresték és találtak kielégítést szervezetünk kereteiben.”³⁰

Az 1908-as MÉMOSZ kongresszusra készült jelentést kommentálva, a visszaesést (53 ezer koronával kevesebb bevétel, több ezer fő kilépett a szövetségből) objektív okokkal és a hatósági önkényeskedéssel magyarázzák.³¹ Az 1908-as kongresszuson pedig a vezetőség nyomására lemondtak a munkánélküli segély folyósításáról, helyette munkásotthon felépítését határozták el.³²

A kormány és a tőkések összehangolt támadása az egyik legerősebb szakszervezet jelentős meggyengítéséhez vezetett. Ezt elősegítette az építőipar átmeneti visszaesése is. A mozgalom gyengítéséhez, passzivitásához hozzájárult az is, hogy a szakszervezet vezetősége erőtlen, félénk, a kormánnyal és a munkáltatókkal meg egyezést kereső politikát folytatott.

A koalíciós kormány fennállásának idején nagyarányú mozgalom bontakozott ki a vasutas munkások körében. A mozgalmat a budapesti villamos vasutak munkásainak 1906. októberi sztrájmozgalma vezette be.³³ A villamos sztrájk befejezése után a munkáltatók kötelezték a munkásokat arra, hogy a szociáldemokrata szervezetekben nem vesznek részt. A rendőrség erőszakos módon oszlatta fel a sztrájk-tanyát. A rendőrség brutális beavatkozása ellen határozottan lépett fel Landler Jenő.³⁴ Több ízben gyűlést hívtak össze a gyülekezési jog megsértése elleni tiltakozásul. A november 2-án több ezres, Alpári Gyula elnöklése alatt megtartott népgyűlésen Klárik Ferenc élesen bírálta a kormány munkásellenes politikáját, tiltakoztak a rendőrség brutális magatartása ellen. Landler Jenő főleg Batthyány Tivadar tevékenységét fedte fel.³⁵

²⁹ Föv. Lt. rkp. 1758/1900 res. Detektív jelentés az augusztus 25-i gyűlésről.

³⁰ Építőmunkás 1908. jan. 1. Az újév küszöbén. A cikk még megjegyzi, hogy a szervezet tagjaiból kerülnek ki a sztrájktrórk. A nagy tél lehetetlenné tette a küzdelem folytatását.

³¹ Építőmunkás 1903. márc. 1. Jelentésünkhöz... „szövetségünk már 1906 végén elérte azt a határt, amelyen túl már csak nagyon lassú az országban a fejlődés. Csoportok alakulása csekély... vidéken a munkások szervezhetőségének megvan a határa.”

³² Építőmunkás 1903. ápr. 1. Határozatok. Az országos szabad szervezeti értekezlet elhatározta az ellenállási alap további fizetését. Az akkórdmunka végzését megtiltották. — Építőmunkás 1908. április 9.

³³ A sztrájk kirobbanásáról MMTVD 3. köt. c. m. 481—484. l. Egy detektív jelentés szerint a Turcsányi Pál elnöklése alatt 1906. október 20-i gyűlésen (3000 fő vett részt) az emlékiratra adott választ nem találták kielégítőnek. Landler Jenő határozati javaslatot terjesztett elő, melyet egyhangúlag elfogadtak, melynek értelmében az összes villamosvasúti dolgozó követeli a memorandumban foglaltaknak október 25-ig való teljesítését. — Föv. Lt. rkp. 1965/1906 res. A külsőségekben határosnak tűnő sztrájkot a munkások szervezatlensége, az ún. Szentkoronás Vezetőség, élén Batthyány Tivadarral, közbenjárása és a rendőrség erőszakos beavatkozása, valamint a munkáltatók munkásokat elbocsátó, megfélemlítő ténykedése következtében jelentéktelen munkaidő csökkentés és a túlóradíj elismerésével hamarosan leszerelték.

³⁴ A rendőrség erőszakosságáról tanúskodik a sztrájk-tanya feloszlatása. MMTVD 3. köt. i. m. 484. old. A villamos sztrájk további leírásából kiderül, hogy a munkások közül ötvenen útlevelet kértek Amerikába, valamint munkásokból hamis tanúvallomást akartak kicsikarni, különösen Landler Jenő ellen, aki pedig példás rendet tartott a sztrájk-tanyán. Népszava 1906. nov. 1. A villamosok sztrájkja.

³⁵ Népszava 1906. nov. 3. A villamos sztrájk a nép előtt. Detektív jelentés a november 2-i gyűlésről. Föv. Lt. rkp. 1978/1906 res. 1906. nov. 19. A gyűlésen elfogadott határozat bejelentette

A villamos sztrájk után erőteljesebben bontakozott ki a vasúti alkalmazottak mozgalmá. Nem lehet feladatunk e mozgalom részletes bemutatása, csupán néhány fontosabb momentumot emelünk ki.³⁶

A vasúti dolgozók sajátos helyzete, (mint állami alkalmazottak) a szövetség különböző, keresztény, nemzeti, munkáltató, vagy teljesen politika mentes vezetése, az alkalmazottak és a munkások egy szervezetén belüli szervezése stb., a szakszervezeti módszerektől sajátabb eszközök alkalmazását követelte. A kormány — érthető okokból — nagy figyelmet fordított a vasutas szövetség tevékenységére, és a szövetség munkáját megfigyelő titkos ügynökök díjazására soha nem sajnálták az anyagi ráfordításokat.³⁷

1906 novemberétől a vasutas szövetségben jelentősen növekedett a szociáldemokrata befolyás. A lemondott hivatalnok vezetők helyett — egy detektív jelentése szerint — a szociáldemokrata párthoz és a szaktanácsához tartozók kerültek, és így a szocialista vasutasok nagy erkölcsi erőre tettek szert. A szociáldemokrata párt — szól a jelentés — a földművelők szervezésén kívül egyik legfontosabb feladatának a vasutasok szervezését tartja.³⁸

A vasutasok anyagi, szociális, társadalmi helyzetét javító, a kereskedelmi miniszterhez eljuttatott memorandum³⁹ teljesítése érdekében, főleg a déli vasutak dolgozói erőteljes harc megindítását helyezték kilátásba. A déli vasutak, január elején Budapesten, az országos szövetségnél járt pártküldöttsége — osztrák támogatásra számítva — kijelentette, hogy az emlékirat elutasítása esetén sztrájkba lépnek. Viszont az országos szövetség a sztrájk meghirdetésével nem értett egyet.⁴⁰ A vasutas szövetség mégegyszer figyelmeztette a mozgalom vezetőit, hogy ne higgyen

gyűléssorozatok megtartását. — A villamos sztrájkjai foglalkozva a Népszava megírja, hogy a sztrájk után a villamos részvények jelentősen emelkedni kezdtek, s a lap szerint ez főleg a kereskedelemügyi miniszternek és a fővárosi rendőrkapitánynak köszönhető.

³⁶ A vasutasmozgalommal foglalkozik: Gadanez Béla közlekedési és hírközlési dolgozó a magyarországi munkásmozgalomban 1845—1945 Bp. 1968. Közdok.

³⁷ A kereskedelemügyi miniszter az államvasutak alkalmazottainak körében folyó nagyobb izgatás és nyugtalanság megfigyelésére a rendőrség segítségét kérte. Boda Dezső rendőrkapitány válaszában javasolta, hogy álnevekre, mint hírlapíróknak, (valójában rendőrségi ügynökök) biztosítsanak vasúti szabadjegyet és ezeket a „tudósítókat” a legfontosabb vidéki csomópontokra küldjék és havi 80—120 korona különdíjazásban részesüljenek. Föv. Lt. rkp. 673/1907. res. 1907. április 8., április 19. Boda rendőrkapitány egyéb költségekre havonta 2600 koronát kért, úgymond az állomásokon és pályaudvarokon megszaporodott „lopások leleplezésének finanszírozására”. (Természetesen itt nem a lopásokról, hanem a mozgalom megfigyeléséről van szó.) Föv. Lt. rkp. 731/1907 res. Csak érdekességként jegyezzük meg, hogy a rendőrség ilyen irányú finanszírozását a MÁV fedezte, egy májusból származó átirat szerint már 5200 koronát juttattak el a fővárosi kapitányságra. Föv. Lt. rkp. 830/1907 res. 1907. május 2.

³⁸ Föv. Lt. rkp. eln. 1933/1906 res. Ügynök jelentés 1906. november 12.

³⁹ Az emlékirat teljes szövegét közli a Magyar Vasutas 1906. okt. 19., 26. számai. — Emlékiratunk.

⁴⁰ Föv. Lt. rkp. eln. 731/1906 res. A rendőrkapitány jelentése a belügyminiszterhez a vasutas mozgalomról. 1906. dec. 24. Egy detektív jelentés arról számol be, hogy 1907. jan. 26-án és 27-én Nagykanizsán értekezlet volt, melyben a munkások képviselői mellett részt vettek Cservenka Miklós és Farkas Izor a Magyar Vasutas szerkesztőségéből. A munkások képviselői a sztrájk mellett foglaltak állást. Ezzel szemben Farkas Izor azt fejtette, hogy ilyen kis méretű sztrájk, mint amilyennek a déli vasúti sztrájk ígérkezik, csak a kormány kezére játszana, mivel azzal könnyűszerrel elbánná és ez kiváltaná a szervezetek elleni általános harcot. Hosszas vita után megállapodtak abban, hogyha követeléseiket nem teljesítik, akkor passzív rezisztenciába vonulnak. Föv. Lt. rkp. eln. 169/1907 res. A január 27-i gyűlés előtt a Magyar Vasutas elismerte a déli vasut alkalmazottainak panaszát, de figyelmeztetett a sztrájk várható veszélyeire. (Magyar Vasutas 1907. jan. 4. — Bohóc vagy ugratás.) Felhívta a kormányhatóságok figyelmét a várható veszélyre. A helyzet napról-napra rosszabbodik, s katasztrófától lehet tartani. A kormány teljesítse az 50 ezres vasutas társadalom jogos követelését. (Magyar Vasutas 1907. jan. 11. Nyílt levél Kossuth Ferenchez.)

a sztrájk izgatóknak; mivel az a szervezet feloszlataához vezethet. A gyűlést politikai jelentőségűnek tartotta, ahol izzó sztrájangulat uralkodott. A gyűlés fő feladatának a szervezést hirdette meg.⁴¹

Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter minden követelést elutasított. Az elutasító válasza egyrészt a kiterjedtebb és intenzívebb szervező munkával, másrészt 1907 márciusában a déli vasút vasutasai passzív rezisztencia alkalmazásával feleltek.⁴²

A kormány ellentámadása nem váratott sokáig magára. Kossuth Ferenc gr. Andrássy Gyulához márc. 22-én írott átiratában a passzív rezisztencia méreteit aggasztónak ítéli meg. A rendbontásra és a mozgalom elfojtása érdekében a karhatalom és a honvédség kirendelését kéri. Javasolja, hogy az egyes állomások közvetlenül forduljanak katonai segítségért.⁴³

1907 tavaszán-nyarán lezajlott tiltakozó gyűléseken szót emeltek a vasutasok jogainak korlátozása, a munkásvezetők elbocsátása ellen, követelték a memorandumban foglaltak teljesítését.⁴⁴

A vasutasmozgalom eredményt ért el a Vasuti Munkások Országos Szövetségének felállításával. Elismertették a bizalmi rendszert, fegyelmi bíróságokat létesítettek, 20—40 filléres béremelést vívtak ki, és csökkent a munkaidő.⁴⁵

1907 második felében a kereskedelmi minisztérium által kibocsátott pragmatica után (a vasúti alkalmazottak helyzetéről szóló szabályzat) — amely néhány eredményt elismert ugyan — a kormány nagyobbarányú ellenakcióba kezdett, hogy a tömegmozgalmat meggátolja.

1908 közepén a minisztérium vizsgálatot rendelt el. A vizsgálat megállapította, hogy a szövetségnek csak vasutasok lehetnek tagjai, a vasúti gépgyári szervezetet feloszlatták. Szövetségen kívülieket alkalmazni nem szabad. (Ez az intézkedés egyes vezetők ellen szólt.) minden kapcsolatot meg kell szakítani a Magyar Vasutas c. lappal, s követeli a szövetség tagjainak névsorát.⁴⁶

A Vasúti Munkások Országos Szövetsége 1908. okt. 4-i rendkívüli gyűlésén visszautasította a miniszteri rendeletet, és megtagadta a szövetség tagjai névsorának kiadását.⁴⁷ A kormány megtorló intézkedése ismét nem maradt el. 1908. október 14-én a szövetséget miniszteri rendeletre felfüggesztették, majd november 9-én feloszlatták. A december 4-i kereskedelmi miniszteri rendelet pedig — a Minisztertanács hozzájárulása alapján — a vasúti dolgozóknak megtiltotta azt, hogy a szociáldemokrata párt tagjai lehetnek.⁴⁸

Ezekre a drákói intézkedésekre a vasúti munkások titkos szervezkedéssel válaszoltak. Amikor a szövetséget felfüggesztették, elhatározták a szabad szervezet felállítását. A szabad szervezet célja a Magyar Vasutas fenntartása, a szociáldemokrata mozgalom terjesztése, a tömegek ilyen irányú nevelése. A szövetséget a lape löfize

⁴¹ Magyar Vasutas 1907. febr. 1. A nagykanizsai tanulság.

⁴² Magyar Vasutas 1907. febr. 15. Pfeifer Sándor: Amennyi az erőnk, annyi a jogunk. ... a vonatknál előforduló késések és forgalmi zavarok nem természetes jellegűek, hanem mesterséges okok folyamánai..." szól az I. sz. vasúti parancsnokság jelentése a bp. rendőrkapitányhoz. — Föv. Lt. rkp. 467/1907 res. 1907. március 14.

⁴³ OL. BM 225/1907 res. Kossuth Ferenc átirta Andrássy Gyulához. 1907. március 22.

⁴⁴ Magyar Vasutas 1907. március 1., március 28. Magyar Vasutas 1907. máj. 31.

⁴⁵ Magyar Vasutas 1907. december 28. A vasutasok eredményei.

⁴⁶ Föv. Lt. rkp. eln. 1646/1908 res.

⁴⁷ Magyar Vasutas 1908. október 10. Tanulságok.

⁴⁸ A vasutas szövetség ellen foganatosított kormányhatározatokat lásd: A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai 4/A köt. Bp. Kossuth Könyvkiadó 1966, 150—157. old. Összeállították: Erényi Tibor, S. Vincze Edit, Mucsi Ferehc, Kende János.

tés után tartják fenn. A szövetség vezetését a lapbizottság valósítja meg, vidéken pedig a helyi SZDP vezetőségek. A kapcsolatot a lapelőfizetésen keresztül lehet fenntartani. A lapbizottság időnként értekezletet tart, de jegyzőkönyvet nem szabad vezetni. Érintkezni csak a vidéki párttitkárok vagy bizalmiak útján lehet, és a levelezés a vidéki szociáldemokrata szervezeten keresztül bonyolítható le.⁴⁹

A kormány tiltó intézkedései nem számolhatták fel a vasutas munkások szervezeteit. A vasutas szövetség a szabad szervezeteken keresztül — ebben az esetben ez sokkal bonyolultabbnak és veszélyesebbnek tűnt — igyekezett együtt tartani a szervezett munkásokat.⁵⁰ A kormányintézkedés ugyanakkor meggátolta a szervező munka fejlődését.

A kormány munkásellenes intézkedései nem szorították a felsorolt szervezetekre. Már 1906 októberében támadást indított a vasas szakszervezet egyes szakosztályai és csoportjai ellen; feloszlatta a gépgyári munkások szervezetét, a gázgyáriak szervezetét, majd kizárták a gázgyári munkásokat.⁵¹ A vasas szakszervezet vidéki szervezetei ellen 1907—08-ban többször vizsgálatot rendeltek el, amelyek rendszert a helyi csoportok feloszlásával végződtek.⁵² A vasas szakszervezet 1908-as évi munkáját összegző titkári jelentés megállapította, hogy az 1908-as évre a tagvesztés és a kifizetett segély növekedése volt a jellemző. Győrben, Salgótarjánban, Gölnicbányán a szervezeteket feloszlatták, az újalakulást nem ismerték el. A sztrájkok száma számottevően visszaesett. A szaklap példányszáma a korábbi 23 ezer-ről 13 ezerre csökkent.⁵³

A hatósági önkény nem kímélte meg a kisebb szervezeteket sem. 1908 őszén felfüggesztették a kávésszégek, fuvarozó munkások szervezeteit. A vizsgálatok megindítását minden esetben a munkáltatók szövetsége kezdeményezte a munkások részéről megnyilvánuló „erőszakosságra”, szerződésszegésre hivatkozva, s a hatósági, rendőrségi intézmények általában helyt adtak a panaszoknak. A tőkések és a kormány összehangolt támadása jelentős mértékben visszavetette a mozgalmat.

A koalíciós kormány munkásellenes politikájáról, a szakszervezetek felfüggesztéséről, feloszlításáról vég nélkül lehetne adatokat felsorolni. 1907 márciusában — csupán egy hónap alatt — 13 egylet ellen rendelt el vizsgálatot, 5 egyletet felfüggesztett, 55-öt feloszlattott.⁵⁴ A szervezett munkások, a szervezetek, szakosztályok száma jelentősen csökkent a fővárosban is, a vidéki mozgalom is csak a jelentősebb váro-

⁴⁹ Föv. Lt. rkp. eln. 2151/1908 res. A szabadszervezet működéséről megszerzett példány 1908. okt. 30.

⁵⁰ Tiltakozásul a kiadott miniszteri rendeletre, a szövetség elhatározta, hogy küldöttséget ment szét Bécsbe és tárgyalást kezd az osztrák vasutasok részéről a támogatásra vonatkozó javaslatról. Föv. Lt. rkp. eln. 2413/1908 res. — A december 13-i pártszervezeti értekezlet elhatározta, hogy a szabadszervezeti tagokat a titkárságok értesítik és járulékaikat egy-egy pártmulatságon fizetik. A befizetéseket a Magyar Vasutasnak küldik meg. Föv. Lt. rkp. eln. 2478/1908 res. — A szövetség feloszlására válaszul megszorodtak a késések a vasútnál. Különböző intézkedések végrehajtását a munkások meggátolták. Föv. Lt. rkp. eln. 2381/1908 res.

⁵¹ A fővárosi gázgyári munkások kizárásáról lásd: MMTVD 4/A köt. i. m. 104—111. l.

⁵² A csepeli szervezetet a belügyminisztérium azzal az indokkal oszlatta fel, hogy az alapszabályokat nem tartja be. A miniszteri határozat szerint a szervezet a tagok erkölcsi és anyagi érdekeit nem védi. — PI Archivum. Vasas Szakszervezet 672. f. 1908/3. A vasas szakszervezet központi vezetésének 1908. február 1-i ülésén a győri szervezet felfüggesztésének ügyét tárgyalták, és a szervezet vagyonát a központ vette át. PI Archivum VSZ 672. f. 1908/7.

⁵³ PI. Archivum 672. f. 1908/16 Vanczák János jelentése 1908-ról.

⁵⁴ Szakszervezeti Értesítő 1907. április. A demokrata kormány bűnlajstroima. — Az 1907. március—június között a kormány által foganatosított munkásellenes intézkedéseket sorolja fel MMTVD 3. k. i. m. 497—500. l.

sokban tudott fennmaradni. A szakszervezetek taglétszáma — a Földmunkásszövetség nélkül — az 1906. évi 130 120-ról 1909-re 85 266-ra esett vissza,⁵⁵ de még 1911-ben sem érte el a 100 ezret (95 180).

Adatok a szakszervezeti tagság alakulásához a koalíciós kormány idején
(A Szakszervezeti Értesítő évenkénti kimutatásai alapján)

	1906	1907	1908	1909
Földmunkás	24 000	11 910	3 563	1 542
Építőmunkás	24 757	16 387	15 550	11 253
Vasas	20 797	26 758	21 659	13 616
Vasutas	16 373	13 276	2 200	3 100
Nyomdász	6 539	8 500	9 000	9 200
Cipész	6 125	—	3 967	3 230
Famunkás	14 434	16 000	12 000	11 253

A szervezetek elleni erőteljes kormány és munkáltatói (kizárások, „bárca” rendszer) intézkedések a sztrájkok számának visszaeséséhez vezetett. A résztvevők száma a minimálisra redukálódott. A munkásság anyagi helyzete jelentősen romlott, s az árak rohamos növekedésével nem tarthatott lépést a bérek emelkedése. Elsősorban az élelmiszerek, egyéb közszükségleti cikkek árai, valamint a lakbérek emelkedtek.⁵⁶ A szakszervezeti mozgalom hanyatlásának fő okát a kormányellenes intézkedésekben, a munkásság megromlott anyagi, szociális helyzetében kell keresni.

A koalíciós kormány fennállásának idején a szakszervezetek kerülték a nyílt összeütközést. A körülményeket nagyobb arányú bérmozgalmak szervezésére kedvezőtlennek ítélték meg, és igyekeztek az ilyen irányú mozgalmakat visszafogni. Az általános szakmai sztrájkok helyett a részleges szakmai sztrájkot helyezik előtérbe, bár — vélekednek — a munkáltató szövetségek megalakulásával nehéz eredményt elérni, mert a munkáltatók a kizárás alkalmazásához nyúlhatnak, de a kizárás még mindig a kisebbik rossz, mint az egész szövetséget ért általános vereség. Sztrájk csak a szövetségek előzetes hozzájárulásával mondható ki. „Szakszervezeteink nem öhajtják a harcot. Tisztességes kollektív szerződésekre kell törekedniük, de ha a munkáltatók nem állnak szóba a szervezetekkel, akkor utóbbiaknak nem marad más lehetőségük, mint a folytonos harc, mely azonban csak részleges legyen és a támadókat túlságosan ne károsítsa.”⁵⁷ A szakszervezetek ellenálló képességét, anyagi helyzetét kell erősíteni. „... a munkásszervezeteknek nincs más céljuk — mondta

⁵⁵ A magyar forradalmi munkásmozgalom története. 1. k. Kossuth Könyvkiadó 1966. 66. 1. Felkerekített adat.)

⁵⁶ A munkásság gazdasági helyzetét sokszámu cikk, felmérés, tanulmány elemzi a párt és a szakszervezeti sajtóban. A külön feldolgozást igénylő és érdemlő probléma elemzése nem lehet feladatunk. Csupán néhány jellemző és egyben megrázó adat említésére szorítkozunk. 1907-ben 14 alapvető fontosságú élelmiszerből 9 ára Budapesten lényegesen drágább volt, mint Londonban. — *Bresztovszky Ernő*: Közszükségleti cikkek árai Budapesten és Londonban. Szakszervezeti Értesítő 1908. március.

Szabados Zádor a budapesti lakáshelyzetről írott cikkében megállapítja, hogy 1905—1908 között a lakbérek 85—100%-al emelkedtek. „Földalatti pincék, raktárak, istállók alakultak át lakásokká... A VI. kerületben dísznőöklakat alakítottak át lakásokká. Angyalföld egyik házában 42 iránykészből csinált 16 egyszobás lakást a háziúr...” A lakások nyirkosak, penészesek, a betegek száma nő, a gyermekek megvakulnak. *Szabados Zádor*: A Budapesti lakásuszora és a házbajkottok. Szocializmus 1909/10 442—443. 1.

⁵⁷ Jászai Samu: A magyarországi szakszervezetek taktikája. Szocializmus 1906/07. 17. old.

Hajagos János a vasasok 1907. márc. 14-i egyik gyűlésén — mint tisztességes munkabér kivívása és a munkásság nevelése. Ha a szakszervezetek meg nem alakultak volna, magának az államnak kellene azokat felállítania ... a kormány akkor cselekednék helyesen, ha a munkaadók ellen fordulna, akik úton-útfélen sérítik a munkásszabadságot.”⁵⁸ Az 1908-as pincérmozgalom idején Vágó Béla szintén ellenezte a sztrájk kimondását, mivel a jelen pillanatban a sztrájk nem vezethet célhoz, és csak a munkáltatók szolidaritását idézi elő.⁵⁹

Vita a nyomdászokkal

A szakszervezetek tevékenységében — helyesen — előtérbe került a kollektív szerződések gyakorlata. Az országos szövetségek vagy a munkáltatók szövetségével, vagy az egyes munkáltatókkal egy vagy több évre kötöttek, a munkaidőt, munkabért stb. meghatározó, szerződést. A kollektív szerződés gyakorlatát több oldalról különböző támadás érte. Voltak, akik a szerződésben az osztályharcról való lemondást látták. Az építőmunkások kizárása idején viszont Garbai Sándor a munkáltatóknak magyarázgatta a kollektív szerződés előnyeit. Jogosnak tartotta a munkaadók részéről a munkáskizárást, mivel az egyszerűen a munka és a tőke harca, és azt követelte, hogy így hivatalosan a sztrájkot is ismerjék el. „... szívesen működünk békésen — ha ez a haladást biztosítja. A munkaadóknak, ha érdekeiket meg akarják védelmezni nem a vis major kérdése a biztosítás, (a sztrájk és a kizárás nem kötelezhette őket a vállalat határidejének betartására) hanem a munkások szövetségével létesítendő szerződések, amelyek a mindig műveltebbé váló építő munkássággal becsületén és jellemén nyugosznak.”⁶⁰

Ezzel a nagyon is békülékeny, szinte felajánkozó javaslattal szembefordult Knittelhoffer Ferenc. Megrögtta Garbait a munkáltatók iránt tanúsított jóindulatáért. A munkaadók állandóan megsértik a szerződéseket, ilyen esetben nem lehet békésen megegyezni. Így a munkások teljesen kiszolgáltatnák magukat. Nem lehet csak békés eszközöket alkalmazni, Garbainak inkább kardot kellett volna nyújtani a profitra éhes vállalkozóknak.⁶¹

A kollektív szerződés körül Németországban is nagy vita bontakozott ki. A németországi nyomdász szakszervezet 5 évre szóló szerződést kötött a munkáltatókkal. A Népszavában az erről szóló cikk — Alpári Gyula tollából — megállapítja a nyomdászok vereségét, és a szakszervezet eljárását is helytelennek ítéli meg. Elutasítja a hosszú időre kötött szerződést, konstataálja e gyakorlat haladásellenességét, mivel az akadályozhatja a nagyüzemi, modern termelést; másrészt „, ahol a szakszervezeti bürokratizmus eloltotta az osztálytudatot, ott felébreszti a zsákmányra törő tőke profithajzását.” Nem lehet szociális béke, bár szükség van kompromisszumra, de az ilyen kompromisszum a nyomdász szakszervezeti bürokráciának köszönhető.⁶²

A magyar nyomdászszakszervezet vezetősége a németországgal azonosította magát. Elmarasztalja a párt központi lapját, mivel az olyan álláspontra helyezkedett, mint a Vorwärts és a Leipziger Volkszeitung. Kár úgymond a nyomdászokat elma-

⁵⁸ Föv. Lt. rkp. eln. 568/1907 res.

⁵⁹ Föv. Lt. rkp. eln. 1701/1908 res. Jelentés a pincérek 1908. aug. 19-i gyűléséről.

⁶⁰ Építőmunkás 1906. május 15. Garbai S.: Hol a biztosíték?

⁶¹ Építőmunkás 1906. június 1. Olajágit-e vagy harcot?

⁶² Népszava 1906. november 1., 11., 16. A szakszervezeti taktika Németországban.

rasztalni az árszabály miatt, hisz ők — a szokásos frázisok nem maradhattak el — mindig úttörői voltak a mozgalomnak.⁶³

Alpári Gyula válaszában kimutatta, hogy a 10—15%-os béremelés jelentősége nagyon minimális, amikor az élelmiszerek 20%-kal emelkednek. Viszont 1911-ig lekötötték magukat. Nyomatékosan húzta alá, hogy nem a szakszervezetet, hanem annak eljárását bírálta. De „a nyugalmas tespedés semmiképpen és a lemondás taktikája szintén csak semmiképpen sem egyeztethető össze a modern mozgalom növekvő, kényszerítő parancsaival.”⁶⁴

1907. szeptember 30-án életbe lépett a nyomdászok kollektív szerződése. A szerződés értelmében a munkáltatók csak a szakszervezethez tartozókat alkalmazhatták és a munkavállalók jelentős béremelést kaptak. Viszont a szakszervezet hozzájárult a nyomtatvány-árak felemeléséhez oly módon, hogy a szakszervezet tagjai a felemelt árszabály szerint működő nyomdákban vállalnak munkát. Az áremelésnek a szakszervezet részéről szavatolt jóváhagyása általános tiltakozást és ellenállást váltott ki a párt- és más szakszervezetekben.

A párt és a szakszervezeti sajtó elítélte a nyomdász szakszervezet eljárását. Az esetet egyedülálló megegyezésnek értékelte. A megegyezés az osztályharc álláspontjának elhagyását, a szervezet szocialista jellegének feladását jelenti — írta a Népszava. Ilyen szövetkezésre nem kerülhet sor munkás és munkáltató között. A béremelést a fogyasztók elleni szövetkezéssel akarják megszolgáltatni. Ez öngyilkos politika.⁶⁵

Kunfi Zsigmond a megegyezést elemző cikkében rámutatott, hogy a bérjavítást a munkáltató profitjának rovására kell kiküzdeni, nem pedig megszolgáltatni. A munkásosztály nem nyújthat segítséget a tőkések helyzetének erősítéséhez, a profit növeléséhez. A szakszervezeteknek nem feladata az árak szabályozása. Illúzió, hogy a nyomdászok befolyást gyakorolnának az árak alakulására. Kunfi elszomorító jelenségnek értékeli a megegyezést, mivel „hatalmas lépés történt a munkás és munkáltató szolidaritásának megvalósulása felé.”⁶⁶

Hasonló szellemben nyilatkoztak a szakszervezetek is. A szerződés ellenkezik az osztályharc szellemével, mivel a munkások nem támogathatják az áremelést. Más munkáltató szervezetek — kiindulva ebből a precedensből — hasonló javaslatot tettek a sütő és húsipari dolgozóknak.⁶⁷ A szerződés megbénítja a forradalmi szervezkedést, ez a gyakorlat soha nem lehet célravezető. A sütőmunkások nem fognak hasonló jellegű kartell-szerződés gyakorlatának alkalmazásával élni.⁶⁸

A kollektív szerződésről általában állapította meg a malommunkások cikkírója, hogy ez a tőkéseknek előnyösebb, mint a munkásoknak. Igaz ugyan, hogy a munkásosztály is erőt gyűjthet, de megköti a kezét. Mégis a kollektív szerződést alkalmazni kell, bár nélküle is lehet erős mozgalmat kifejleszteni, de a legfontosabb, hogy az osztályharc elvét megsérteni nem szabad. A nyomdászok viszont odakölszönték szervezetüket a munkáltatóknak. A nyomdászok eredménye semmi. Ilyen eredményt minden harc nélkül bármelyik szakma elérhet. Ez a munkáltatók számára jelent üzenetet. „Ennél dicsőbb antiszociális intézkedést igazán nehéz volna csinálni. Ilyen megalkuvó szellemben nem szabad nevelni munkástömegeket. Ha ez a szellem

⁶³ Typographia 1906. november 9. A „szociális béke”.

⁶⁴ Typographia 1906. november 23. A szociális béke. A Népszava tudósítója. — Július. —

⁶⁵ Népszava 1907. október 19. Rossz példa.

⁶⁶ Kunfi Zsigmond: A nyomdászok szerződése nyomán támadt vitához. Szocializmus 1907/08. 117—123. l.

⁶⁷ Famunkások Szaklapja 1907. november 17. A nyomdászok új szerződése.

⁶⁸ Élelmezési Munkás 1907. november 16. Vita egy szerződés körül.

gyökeret tudna verni a munkásmozgalom talajában, úgy ez a szocializmus teljes csődjét, és egyben a modern munkásmozgalom végzetes bukását jelentené.”⁶⁹

A nyomdász szakszervezet vezetőségének egy része és a Typographia szerkesztősege, élén Peidl Gyulával, nem hagyta válaszolatlanul a vádak és ellentámadásba próbált lendülni. E támadás lényege, tartalma és harcmodora Kunfi szavaival — véleményünk szerint helyesen — „igen különös vegyülékét mutatta a részben antiparlamentális, részben pedig reformista — revizionista irányzatnak.”⁷⁰

A pártvezetőséget, más szakszervezeteket és a szaktanácsot támadó cikkek nagy részét Peidl Gyula írta. Az aprólékos pontosságokra megkülönböztetett figyelmet fordító, a statisztikai adatoknak nagy jelentőséget tulajdonító, de azoknak a lényegét kifejező jellegét meg nem értő, a vitában ellentmondást nem tűrő, bürokrata fegyelmet tartó, a munkáltatók iránt korrektséget tanúsító, konzervatív nézeteket hangoztató, tipikus trade-union titkár, szakszervezeti bürokrata, cikkeiben *látszólag* az osztályharcot radikálisan értelmező és a párt politikáját balról bíráló hangot ütött meg. Több megállapítása ugyan jogos bírálat a párt taktikájáról, és látszólag baloldali ellenzékinék tűnhet. A bíráló megjegyzések — több esetben formailag szindikalista jellegűek, de tartalmában szélsőségesen reformista töltésűek — a szakszervezetek semlegességét, a párttól való teljes függetlenítését kívánta elérni. Ezt az irányzatot nagyon fontos megkülönböztetni a valóságos baloldali ellenzékétől. Tartalmát tekintve a nyomdász szakszervezet polémiája a pártvezetőséggel — valós kritikai megállapításait is figyelembe véve — jobboldali reformista szellemű volt. Ez az irányzat a párt és a szakszervezeti mozgalomban jelentkező jobboldali ellenzék része. A szakszervezeti mozgalom politika mentességet, békülékeny gyakorlatot célul meghatározó irányzatot képviselt a magyarországi munkásmozgalomban.

A nyomdász szakszervezet hetilapjában megjelent cikkekben igyekeztek visszatartani az osztályharc letéréséről szóló vádakát. A cikk szerint a nyomdászok példát mutattak azzal, hogy a munkáltatókkal együtt alakították ki az árakat, és ha más szakmák is beleszólhatnának az árak alakításában nem lenne nagy mérvű a drágaság.⁷¹

A cikk megjegyzi, hogy a Népszava szerkesztőségénél kevés hangsúlyt fektetnek az osztályharc hangoztatására. 1905. szept. 15. és 1907. október 10-e után túlságosan is merésznek tartja, hogy a nyomdászok letértek volna az osztályharc tálajáról. Az 50%-os hígított antiparlamentarizmus azért nem nyilvánult meg eddig, mert a párt évek óta készül a forradalomra; az általános sztrájkra, és mindig újabb terminust jelöl. A választójog egyedüli felszabadító teóriájában kételkedünk. A munkásosztály felszabadítása nem a dunaparti palotában, hanem a műhelyekben fog megvalósulni.⁷² A párt választójogi taktikájára vonatkozó kritikai megjegyzés jogosságát nem lehet elvitatni, (erről részletesebben később) azonban a szocializmus megvalósítása mégsem a műhelyekben, hanem az utcán, vagyis a politikai harc útján realizálódik. Nem véletlen, hogy a cikk írója nem említi meg a politikai harc szerepét, hanem a reformista, trade-unionista erőgyűjtést szorgalmazza: „... csődöt

⁶⁹ Molnárok és Malommunkások Lapja 1907. november 1., 15., december 1. A kollektív szerződések.

⁷⁰ Kunfi Zsigmond: A nyomdászok szerződése nyomán támadt vitához. Szocializmus 1907/08. 122. l.

⁷¹ Typographia 1907. október 25. Válasz a Népszavának. Ebben a szellemben íródott Lakatos László: Az osztályharc álláspontja c., a Szocializmusban (1907/08. 111—117. old.) megjelent cikke, amely a kialakult vita kapcsán a nyomdászok véleményét igyekszik védelmezni.

⁷² Typographia 1907. okt. 25. Válasz a Népszavának. 1907. november 1. Még egyszer rossz példa.

mondott a Vereledungstheorie (elnyomorodás elmélet) fölélesztése, amely a népet az éhség és a nyomor segítségével akarja forradalmasítani. Nem t. Népszava, ezt a teóriát *mi* nem fogadjuk el. Mi az embert Emberré akarjuk tenni. A magasabb munkabérrel fokozzuk igényeit, s a rövidebb munkaidővel pedig alkalmat adunk neki a tanulásra, az önművelődésre. Ez a *mi* forradalmunk ... A Népszava a jövő boldogságát hirdeti, mi a túlvilágért nem áldozzuk fel a jelent.”⁷³

E mozgalom kifejlődéséhez és megerősödéséhez a szakszervezet semlegességére van szükség. „Magyarországon a politikai párt hatalma túlteng a szakszervezeti mozgalomban ... Lehetetlennek tartjuk, hogy akkor amikor a szakszervezetek szolgáltatják a politikai pártnak az erkölcsi és anyagi erőt, a politikai párt ellentmondást nem tűrő módon diktáljon a szakszervezeteknek ... a politikai párt és a szakszervezetek egymás mellé, nem pedig egymás fölé vannak rendelve ... A szakszervezet maga intézi a dolgokat, beleszólást senkitől meg nem tűr, bár a párt kötelékéből nem lép ki.”⁷⁴ Még élesebb hangot használt a szaktanács és más szakszervezeti lapok ellen, határozottan hangsúlyozta a szakszervezeteknek a párttól való teljes semlegesítését.⁷⁵

A kialakult sajtóvitát a szakszervezetekben folyó előadás sorozat, élénk vita, majd parázs harc, kezdeti különválás, önálló lapkiadás stb. követte. A nyomdász szakszervezetben lefolytatott vitában a szerződést védelmezte Pfeifer Sándor, aki revizionista szellemben értelmezte akkor a munkásmozgalmat. Pfeifer Sándor előadását bírálta Diner Dénes József. Pfeifer — írja Diner József — meg akarta semmisíteni az ortodoxot, meg a marxizmust is. Előadásában felülmúlta a szuperrevizionistákat is. A béremelési harcot csak addig folytatni — Pfeifer szerint —, hogy a munkaadó profitja annyira ne csökkenjen, hogy elvegye a kedvét a vállalkozástól. Ezért még Bernstein is a körmére koppintana Pfeifernek. Pfeifer Sándor egyenlőségi jelet húzott a „kutyaszövétség” és a szakszervezetek közé. Ugyanakkor azonban Diner Dénes József — a kompromisszumos megoldás érdekében is — nem hozta összefüggésbe a szerződést — bár megkötését nem helyezte — az osztályharc kérdésével. E kérdés kapcsán a magyar pártvezetőséget Kautskyval állította szembe. (Kautsky Neue Zeit XXIII. 2. megjelent cikkében a kollektív szerződéseket mint a közvetett gazdasági harc megjelenéseként fogta fel.) Diner Dénes József határozottan leszögezte, hogy a nyomdászok szerződését más szervezetek ne kövessék.⁷⁶

⁷³ Typographia 1907. nov. 1. Még egyszer rossz példa.

⁷⁴ Typographia 1907. november 8. A szocialista párt és a szakszervezet.

⁷⁵ Az Építőmunkásnak és a Famunkások Szaklapjának adresszált válaszban elismeri, hogy a politikai pártnak lehetnek teoretikusai, szónokai, de a szakszervezeti munkához nem értenek. (Figyelembe véve más, de idevonatkozó cikkeket Peidl és munkatársai a gyakorlati praktícizmust állították szembe az elmélettel. Általában az elméletet dogmának tekintették.) A Szaktanács egy szerűen bünt követ el, amikor nem védi meg a nyomdászokat a Népszavával és a párttal szemben. Németországban, Angliában a szakszervezetek nem a jövővel, hanem a jelennel foglalkoznak. Typographia 1907. november 22. Indexre! 1907. dec. 6. A Szakszervezeti Értesítő rolunk.

⁷⁶ A Munka Szemléje 1907. dec. 14. 1908. február 15. A nyomdászok és az osztályharc. A Munka Szemléje teret adott a szerződést támogató cikkeknek is. Így pl. az 1907. nov. 23-i számban Frisch Árpád éles szavakkal támadta a pártvezetőséget, amely úgy mond befogja a szervezetek száját és mindent az ortodox marxizmus szellemében kíván megoldani. „Mi legfeljebb három évre akasztottuk meg az osztályharc fejlődését, de ugyanakkor a párt politikájának egyetlen éltető eleme: az általános választójogért való küzdelem hány évtizede bénítja meg a munkásság forradalmiságát, köti le minden erejét?” A Munka Szemléje 1907. nov. 23. A szervezetben kialakult vitára hívták meg Garami Ernőt 1907. november 22-én. Itt szóba került a munkáltatókkal kötött szerződés és a Népszava Typographia vita is. (Pl. Arch. Népszava szerk. iratok 659. f. 1907) A november 25-én megtartott értekezleten Pfeifer Sándor is előadást tartott.

Más cikkek ugyancsak a Diner Dénes által szerkesztett színvonalas lapban élesen szembehelyezkedtek a nyomdászok gyakorlatával, és azt mélységesen elítélték.⁷⁷

A nyomdász szakszervezetben többszöri, időnként erőszakos megdolgozás következtében fogadtatták el a szerződést. A szakszervezetben belül ellenzék alakult ki, amely az osztályharc alapján álló közlőnyt is kiadott. A lap beindulásakor megállapíthatták, hogy a szervezetben belül elnyomnak minden kritikát, és Peidl önkénye dominál az egész vonalon. A szervezetben nagyon gyenge a munkásság marxista szellemű nevelése. A lap fellépett a szervezet hivatali bürokráciája ellen is.⁷⁸ A Peidl Gyulára és a szerződést szorgalmazó körökre irányuló bírálat Peidl Gyulának a Typographia szerkesztéséről való lemondásával ért véget.

Az 1908 januárjában megtartott IV. szakszervezeti kongresszus szembefordult a nyomdászok szerződésével. Éles és szenvedélyes vita után csak azt a kollektív szerződést fogadták el, amely az egész munkásság javát szolgálja. Alapelvként mondták ki, hogy szerződést csak rövid időre köthetnek, tagokat nem kényszeríthetnek sztrájk munkára stb. „... nem köthetők olyan szerződések, amelyek a szervezetek szavatosságával, vagy beleegyezésével drágítják az illető iparág termékeit...”⁷⁹

A koalíciós kormány munkásellenes intézkedései, erőszakos módszerei meggyengítették a szakszervezetek erejét. A mozgalom további szélesedése megrekedt, sőt jelentős visszaesés következett be. A vereséget különösen megérezte a földmunkásszövetség, a vasutasok szervezete, ehhez hozzájárult az is, hogy az előbbire a párt és szakszervezeti vezetés kellő figyelmet nem fordított, annak fellendítését kilátástalannak ítélte meg; míg az utóbbi esetében az állami alkalmazottak kormány-szabta tételét elfogadta. Más szervezetek visszaesésében szerepet játszott a kivándorlás növekedése, néhány iparágban a kedvezőtlen konjunktúra. A valós objektív okok mellett azonban a hanyatlásért felelősség terheli a pártvezetőséget is, mivel az mintegy belenyugodott a megváltoztathatatlanba, a szervezetek visszavonulását tervszerűtlenül szemlélte. A földmunkásszövetség elhanyagolásáért a kormánytól egyéb rekompenzációt remélt a választójogért vívott harcban.

A kormány terrorintézkedése visszavetette a magyarországi munkásmozgalmat, és meggátolta további fejlődését. A kormány a szervezetek állandó zaklatásával megfélemlítette, több esetben felőrölte a mozgalom erejét. A további hanyatlás elkerülhetetlennek és kivédhetetlennek bizonyult.

A visszaesésben szerepet játszott a pártvezetőség felkészületlensége a visszavonulás tervszerűtlen végrehajtásában. Mindez azonban másodlagos tényező volt

⁷⁷ A Munka Szemléje 1907. november 23. A nyomdászok és az osztályharc. A Népszava és a Typographia között kiobbant vitát röviden összefoglalva a cikk szerzője — Nemezis álnév alatt — abszurdumnak tartja, hogy a szakszervezetet a főnöknek a szerződés megkötésével kiszolgáltatták. A szerződés megvalósíthatatlan, hisz a munkásoknak nem lesz módjuk betekinteni az üzleti könyvelésbe. A szerződés megkötését elhibázott lépésnek tartja.

Novitzky N. László is utal arra, hogy az árszabály körül pro és kontra vélemények hangzottak el, de nyomban meg is jegyzi, hogy művében erről nem lehet szó. Nyilván a szerző kinosan kényelmetlen helyzetbe került volna.

Egyesült erővel. (A magyar könyvnyomdászok ötvenévi szakszervezeti tevékenységének története.) 433—435. l. Bp. 1912.

⁷⁸ Ellenzék 1908. jan. 1., jan. 8., 15. (A lapból mindössze három szám jelent meg.)

⁷⁹ Részletesen a IV. szakszervezeti kongresszus jegyzőkönyve. Népszava é. n. Az idevonatkozó részeket közli MMTVD 4/A köt. i. m. 43—46. old.

A nyomdászok, élén Peidl Gyulával, szembefordultak az őket ért bírálattal.

Lapjukban is bírálták a kongresszus határozatát a kollektív szerződésekről. A kompromisszumos megoldás érdekében Peidl Gyulát beválasztották a Szaktanács elnökségébe. A pártkongresszusokon a kérdés még többször felvetődött, de a kérdés alapos elemzését mindig megkerülték.

a kormány terrorakcióival szemben. A pártvezetőség igyekezett — ha nem is mindig hatékonyan — a szervezetek korábbi osztályharcos jellegét megőrizni. A pártvezetőséget felelősség terheli néhány fontos — főleg a földmunkás, vasutas — szervezetről való lemondás miatt.

A koalíciós kormány munkásellenes politikája erősítette a szakmai trade-unio-nizmust, de a magyarországi szakszervezeti mozgalom határozottan szembefordult az osztályharcról való lemondás és politikamentesség álláspontjával, és visszatartotta a jobboldali ellenzék gyakorlatát. Elutasította a szervezetek növelésének megalkuvó, az osztályharcot nélkülöző módszerét.

A nyomdász szakszervezet trade-unionista vezetése egy időre a munkáltatókkal való szövetekezés útjára lépett. Ezt a nyilvánvaló opportunist, megalkuvó magatartást, bár többoldalú bírálatban részesült, sem a pártvezetőség, sem a szaktanács megváltoztatni nem tudta, viszont hasonló eset megismétlését képes volt meggátolni. Vagyis a pártvezetőség, a szaktanács a nyomdász szakszervezet önálló működését a munkáltatókkal való együttműködés politikáját, a szakszervezetek politikamentességét kénytelen volt elismerni, s mindez ebben az esetben a szakszervezetnek a párttól való semlegesítésének irányába mutatott.

A kialakuló ellenzék valamennyi szárnya elemezte a visszaesés okát, s a baloldali kritikájában több esetben túlozva, egyoldalúan a pártvezetőséget marasztalta el és kevésbé számolt a lényegesebb, objektív tényezőkkel. Ez a bírálat egyoldalúsága volt. A visszaesést azonban — helyesen — összefüggésbe hozta, és a fő hangsúlyt erre fektette — a pártvezetőség választójogi taktikájának kritikai elemzésével.

A pártvezetőség állásfoglalása a választójogról a koalíciós kormány első időszakában

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt a XX. század elején tömegpárttá, országos méretekben politikai tényezővé vált. Az akkori magyar progresszió élén haladt, e párt képviselte a leghaladóbb társadalmi mozgalmat.

A párt a munkásosztály pártja volt. A párt szakszervezeti jellegéből is következett, hogy tagsága elsősorban és szinte kizárólagosan a szervezett munkásságból tevődött össze. A párt és a szakszervezetek befolyása egyaránt kiterjedt a közép- és nagyüzemi munkásságra. Mivel a munkásság nagyobb része a fővárosban koncentrálódott, a munkásmozgalomban döntő szerepet töltött be a fővárosi szervezett munkásság. A szervezett munkásság gerince a szakmunkásokból került ki. A fő szerepet a mozgalomban ez a réteg játszotta. E réteg az internacionalizmus, az osztályharc szellemében nevelkedett, azonban a proletariátus egyéb rétegeitől — főleg a napszámos, szakképzetlen, de mindenekelőtt agrárproletár — elszigetelődött s azokat a mozgalomba megfelelően — tekintettel azok specifikus helyzetére — nem tudta bevonni. Magyarországon a meglevő, jelentős bér és jövedelem különbségek ellenére sem alakult ki a munkásarisztokrácia, s a bernsteini revizionizmusnak nem is lehetett meg e szociális bázisa. Ezért nem jöhetett létre a magyarországi munkásmozgalomban a bernsteini revizionizmushoz hasonló jobboldali irányzat. Egyes szakszervezetekben kialakult jobboldali irányzat a munkásbürokráciára épült, s tevékenysége periférikusnak mondható. A szakmunkás törzsgárdára épülő mindenkor pártvezetőség lényegében centrista jellegű volt. A pártvezetőség rendelkezett a törzsgárda támogatásával, és megfordítva, a szervezett munkásság zöme általában egyetértett a pártvezetőség politikájával.

Elméletileg az MSZDP, amit főleg 1903-as programja bizonyít, az ortodox marxizmushoz igazodott. A századfordulón jelentkező revizionista áramlatokkal,

ha hallgatólagosan is, szembefordult, illetve azoktól elzárkózott. Elméleti vitába nem bocsátkozott. Elméleti, taktikai, politikai, szervezési vonatkozásban igyekezett követni, sok esetben mechanikusan átvenni a feddhetetlennek, csalhatatlannak ítélt és rengeteg sikert felmutató németországi szociáldemokrata pártot. A német példa meghatározó jellege mellett az ú. n. ausztro-marxizmus mind nagyobb hatást gyakorolt az MSZDP-re.

Mivel az MSZDP forradalomelméletét a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet megvalósítását a fejlett tőkés országokra alapozta, s az átmenet impulzusát mindenképpen a nyugat-európai országokra építette, s a magyar társadalom fejlődését is ezen keresztül vizsgálta, valamint nem ismerte fel a demokratikus és szocialista forradalom közötti összefüggést, mindvégig adós maradt a magyarországi társadalmi, gazdasági, politikai viszonyok elemzésével. A szocialista végcélnek ez az értelmezése beláthatatlan perspektívába helyezte a forradalomra való felkészülést. Ebből a megfontolásból az SZDP vezetése a forradalmi célokat is szolgáló reformokért folyó harcot reformista eszközökkel vívja meg. A forradalmi helyzet hiányából nem következhet, csak ha a párt reformistává válik, a politikai harc reformista értelmezésének kizárólagossága. Az SZDP vezetése a választójogért folyó harcban a tömegeket eszköznek tekintette, hogy demonstrálja erejét az uralkodóosztályok előtt. A reformokért folyó jogos küzdelmet nem kapcsolta össze a tömegek forradalmi, osztályharcos szellemű felkészítésével. Így szétválasztja a reformokért folyó harcot — éppen a tömegek elhanyagolásával — a forradalomra való perspektivikus felkészüléstől.

A demokráciáért folyó harc főleg a választójogért vívott harcra terjedt ki. A választójog bevezetését — mivel az SZDP nem tudott szerezni magának tartós szövetséget — főleg a dinasztiatól vagy a különböző politikai köröktől, csoportosulásoktól remélte. Az MSZDP annak ellenére, hogy jelentős és heves tömegtüntetéseket szervezett, s a szervezett munkásságot a koalíciós kormány ellen harcra indította, súlyos hibákat követett el választójogi taktikájában. Az SZDP vezetősége mindvégig hajlandó volt a kormánnyal vagy más hivatalos intézményekkel meg egyezést kötni, még az általános titkos választójog árán is. A pártvezetőség uszály- és paktumkész-politikája abban nyilvánult meg, hogy taktikáját és állásfoglalását a dinasztiahoz, a kormányhoz, vagy az egyes politikai csoportosulásokhoz kapcsolta. A kompromisszumkötés önmagában még nem jelent opportunizmust és megalkuvást, azonban a lehetőségek megalapozatlan eltúlzásából fakadó következtetések, a hatalom, a dinasztia iránti illúziókeltés jelentős mértékben gyengítette a munkásság harcokésztségét. A pártvezetőség opportunizmusa a következetlen és átgondolatlan választójogi taktikában, uszálypolitikájában nyilvánult meg.

Ugyanakkor az MSZDP vezetősége a demokratikus ellenzék élén haladt, s nagyszámú — bár ezt szélesíteni nem tudta — szervezett munkássággal rendelkezett, és számottevő ellenfélként jelentkezett a politika küzdőterén. Politikai tevékenységében — annak ellenére, hogy jelentős osztályharcos szellemű megmozdulást vezetett, s a magyar progresszió és demokrácia leghaladóbb mozgalmát, a munkásmozgalmat vezette — mégis a kompromisszumot kereső magatartás, az uszálypolitika gyakorlata került előtérbe.

A koalíciós pártok kormányra kerülése és a dinasztiaival kötött megegyezés a szociáldemokrata pártot váratlanul érte. A párt erre a fordulatra nem készült fel, és tanácstalan volt. A politikai helyzet gyökeresen megváltozott, a koalícióval való szembehelyezkedés a Fejérváry-kormány idején, a kormánnyal való szembehelyezkedéssé változott. Az új helyzet új taktikai módozatok kidolgozását tette szükségessé. Mindennek elméleti tisztázására, megalapozására nem azonnal, fokozatosan került

sor, míg a taktika gyakorlati realizálódásában kapkodás, fejvesztettség, tanácstalanság, kishitűség volt tapasztalható.

„A dolgok hirtelen fordulata — szölt a rendőrségi összefoglaló az 1906-os évről — a pártot kellemetlenül érintette, mert ez a párt politikai jelentőségének a hanyatlását is jelentete.”⁸⁰

A kormány megalakulása utáni első reflexiók a választójog kérdésére vonatkoztak. A párt saját érdemének tekintette a választójog kérdésének kormányprogramba való foglalását. A szociáldemokrata párt — úgymond — akadályozta meg, hogy a koalíció parlamenti reform nélkül jusson hatalomra. A koalíciós kormány — fejtegette a Népszava — korábbi elveit kénytelen lesz feladni, erre kényszerítette a dinasztia, a választójog bevezetése elkerülhetetlen azonban. Ám a kormányban bízni nem lehet, mivel ez az ezerholdasok győzelmét jelenti. Gyakorlatilag ellenzékre nem talál, illetve csak a munkásosztály lehet az egyetlen ellenfele, amely harcot indít a kormány ellen.⁸¹ A kormány legfontosabb, szinte egyetlen feladatának az általános választójogról szóló törvény megalkotását tartották.

Az SZDP az 1906-os választásoknak nem tulajdonított különösebb fontosságot, bár 106 helyen jelöltet állított,⁸² azonban a lehetőséget nem sikerült agitációs célokra kihasználni. A választásokra kibocsájtott nagypéldányszámú röpirat a párt korábbi taktikájának igazolását, a koalíciós kormányzati rendszer leleplezését szolgálta. Központi helyre az általános választójog követelése, a fennálló választójogi rendszer leleplezése került. A fennálló választójogi rendszer felett — úgymond — eljárt az idő, s „holnap kezdődik az utolsó osztályparlament megalakulása. Holnap van a vég kezdete ... Utolsó választás ez az osztályparlament korszakában ... Halotti tor a hazaffyakra ez a mostani eszem-iszom ... Egyenek-igyanak szálonommal nézzük őket, mert tudjuk, hogy privilégiumaik halálos ítéletét szavazzák meg ... mi hoztuk létre a gyászünnepet.”⁸³

Ez az értékelés alapjában elhibázott volt. Az SZDP vezetősége — későbbiekben erről részletesen — a kormány hatalomra jutásától kezdve bízott az általános választójog bevezetésében, nem a kormány, hanem a dinasztia iránt táplált bizalomból. A koalíció kormányrajutásával az SZDP értékelésének megfelelően, a dinasztia — főleg mivel ez a trónbeszédben is szerepelt — kényszerítheti a kormányt a választójog megvalósítására.⁸⁴ A helyzet-elemzés másik része eltúlozta a párt szerepét a kialakult politikai viszonyokban.

A felkészületlenségre, a váratlan fordulatra utal néhány szakszervezet apolitikus állásfoglalása. Így pl. a vasas szakszervezet lapja helyesen állapította meg 48 behó-

⁸⁰ Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1906-ban Bp. Radó 1907, 28. l.

⁸¹ Népszava 1906. ápr. 8. Készülünk. Április 10. Nem ünnepelünk (rb. Révész B.) A rendőrségi évkönyv is megjegyzi, hogy a párt kétkedéssel fogadta a választójog további sorsát az új koalíciós kormánytól, és szívesebben vette volna annak megvalósítását Kristóffytól. 28. l.

⁸² A jelöltek a nagyobb vidéki városokban megtartott népgyűléseken tartottak beszédeket. A több száz, vagy ezres főből álló, rendszerint választójoggal nem rendelkező hallgatóság előtt a szónokok élesen támadták a koalíciós kormányt, bebizonyították a 48-as politikusok 67-es politikai álláspontját. Részletesen magyarázták a párt ismert választási felhívását (általános választójog, önálló vámterület, egyesülési jog, sajtószabadság, progresszív adózás, létminimum adómentessége, stb.) Népszava 1906. ápr. 13., 20., 25. A rendőrségi évkönyv megemlíti, hogy a 104 jelölt közül 31 jelöltnek volt joga indulni a választásokon. A legtöbb szavazatot Klárik Ferenc szerezte Győrben (72) Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1906-ban Radó Bp. 1907. 39—40., 43—46.

⁸³ Népszava 1906. április 29. A vég kezdete.

⁸⁴ Népszava 1906. május 24. A reakció előrenyomul. A cikk szerzője arra a megállapításra jutott, hogy a reakció mind nagyobb teret hódít, ezért azonban nem a király a felelős, hanem főleg a 48-as többség, mivel ők korábban radikális programot vallottak. A behódolt 48-as többség nemzeti jelszó alatt fogja ellopni a választójog legfontosabb kellékeit.

dolását 67 előtt, de megjegyezte, (mintegy burkoltan célozva a politikamentességre, semlegességre) hogy „ez politika, ehhez semmi közünk. Minket a béke lényege ... a gazdasági jövő érdekel ... , de a gazdasági felemelkedéshez szükséges a választójog teremtése.”⁸⁵

Az új taktika kidolgozatlanságára, a tanácsstalanságra utal, hogy a lezajlott választások utáni helyzetelemzés sem tudott új, átgondolt taktikát meghatározni. A munkásosztály nevelésében jelölték meg a fő tennivalót, amely nem tudott lépést tartani a szervezetek gyorsarányú növekedésével. A nevelést ezért nem lehet elvégezni — írja 1906 májusában a Népszava — mert nem tudnak gondoskodni elég felolvasásról. A nagyobb szervező munkát csak a választójogi törvény megalkotásakor célszerű beindítani, mivel csak ekkor határozzák meg a kerületeket.⁸⁶

A nyári parlamenti szünet előtt a Népszava kénytelen kelletlen tudomásul veszi a választójogi törvény elodázását, a földmunkások elleni hajsza beindulását, s kevésbé találó iróniával a kánikulai forróságot említi fő akadályként a képviselők tevékeny munkájában. Viszont reményét fejezi ki, hogy az október 10-én összeülő parlament megalkotja a választójogról szóló törvényt.⁸⁷

Majd a nyári haligatás után — alig esik szó a választójogról a nyár folyamán — az összeülő parlamentet és kormányt kérés-könyörgő hangnemben emlékezteti ígéreteinek valóra váltására. A kormánynak sietni kell a választójog beiktatásával, mivel a tömegek nem fognak belenyugodni jogfosztott helyzetükbe, s mindent elkövetnek majd annak megvalósításáért, bár — s ez már a koalíció kormányra kerülésekor tett elemzések hallgatólagos revidiálása volt — a koalíció kimúlása nem lesz olyan gyors és könnyű, mint a proletariátus remélte, és hosszabb ideig fog fennmaradni.⁸⁸

A dinasztia, a polgárság, a munkásosztályok a választójogban való közös érdekét hangoztatta a Nagyvárad Munkás Újság, az 1906-os év tapasztalatait összegző cikkében. A cikk szerint a király, a polgárság, a munkásosztály kívánta az általános választójog bevezetését, de ez a kívánság a feudális nagybirtokosok falába ütközött, a Tiszák és Andrássyak meggátolták. Miután sikerült a választójogot elodázní, a polgárság érdekében is munkásellenes intézkedéseket foganatosítottak. Ilyenféléképpen a polgárság feladja „liberális” nézeteit és belenyugszik a megváltoztathatatlanba. A király szintén szemet huny a demokratikus jogok elsikkasztása fellett, mivel a koalíció elállt a „nemzeti” követelésektől és az ujonclétszámot megszerezték. A következtetés: a proletariátus egyedül maradt, nem számíthat egyetlen osztályra és pártra sem harcában.⁸⁹

A dinasztia, a polgárság, a munkásosztály érdekeinek azonosságáról szóló, illúziót keltő értékelés még a Fejérváry kormányzat idejéből származó, elhibázott taktikából következett.⁹⁰ A dinasztia iránt táplált bizalom a demokratikus jogok megadása érdekében lefegyverezte a pártot más, valós szövetségesek felkutatásában, azokkal való együttműködésben. Az SZDP mint felülről jövő adományt várta el a választójog megadását. A dinasztia, a pártvezetőség és a munkásosztálynak a koalícióval szemben megnyilvánuló ellenállását és harcát csupán elszórt és általános ígéretekkel jutalmazta, nem gondolta komolyan, hogy részletekbemenően beavatkozzon a magyar belpolitika szövevényes hálójába, és nem kívánta korlátozni a

⁸⁵ Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1906. április 19. Szent a béke?

⁸⁶ Népszava 1906. május 11—13. Választások után.

⁸⁷ Népszava 1906. július 31. Három hónap a nemzeti demokrácia jegyében.

⁸⁸ Népszava 1906. okt. 9., 10. Üzenet a kormánynak, Kezdődik az agónia.

⁸⁹ Nagyvárad Munkás Újság 1906. december 9. Országcsalás.

⁹⁰ Mucsi Ferenc: A szociáldemokrata párt paktuma a Fejérváry kormánnyal, s a választójogi

magyar uralkodó osztályok politikai hatalmát, hanem azokkal a kialakult ellentétek elsímitására törekedett. A dinasztia kezében a munkásság csak egyik eszköz volt a nemzeti ellenállás letörésében. A munkásmozgalom számára viszont az elhibázott taktika következtében a dinasztia az egyetlen reménnyé változott. A későbbiekben keserűen csalódni kellett e vállalkozásban. Pedig a dinasztia iránt táplált bizalom az egész koalíciós kormány időszakában megmaradt, amit csak tovább mélyített, hogy Ausztriában felülről bevezették az általános választójogot.⁹¹

A polgárság — mint hosszú időre számításba jövő szövetséges — megítélése a korai kapitalizmus-osztály és társadalmi viszonyainak elemzéséből fakadt. A mezőgazdaság és ipar, város és falu, agrárius és merkantil, feudalizmus és kapitalizmus ellentétének szociáldemokrata értelmezése húzódott itt meg. Ugyanakkor, amikor a polgárságot potenciális szövetségesnek tekintették, sôkszámú cikkben bizonyították a magyar polgárság gyávaságát, tehetetlenségét, behódolását. Az SZDP politikai hatalomnak; a politikai hatalomból kizárt osztály. A koalíció hatalomra jutásával alakult ki a végleg és merevedett meg a magyarországi feudalizmusról szóló elmélet.⁹² Az elmélet általánossá válásában nem kis szerepet játszott Szabó Ervinnek 48-ról kialakult felfogása, a Jászi Oszkár vezette polgári radikálisok állásfoglalása, a Társadalomtudományi Társaságban 1906-ban bekövetkezett szakadás, a radikálisok mozgalmának a politika irányába történt eltolódása is.⁹³

Az általános, titkos választójogért folyó harc az SZDP egész tevékenységének legfontosabb területe volt. Le kell szögeznünk, hogy a választójogért való harc az akkori Magyarországon az egyik legdemokratikusabb, legprogresszívebb követelés volt. A demokratikus jogok bevezetése politikailag gyorsította volna a polgári Magyarország fejlődését, szélesebb alapokra helyezte volna az ország politikai életét, a nagybirtokososztály politikai vezetőszeropének korlátozását vonta volna maga után. A társadalom legszélesebb tömegei érdekeltek voltak a demokratikus jogok kivívásában. Az SZDP — a nyugat-európai példák alapján — a társadalom átalakítását, és nem forradalmi megváltoztatását, a demokratizálás útján kívánta

tömegmozgalom kibontakozása (1905. júl.—okt.) Századok 1965. 1—2. sz.

⁹¹ Somogyi Éva: Választójog és parlamentizmus Ausztriában (1861—1907.) Akadémiai Kiadó Bp. 1968. főleg 118—183. l.

⁹² Témánk nem ad lehetőséget ezen elmélet kialakulásának részletes, lépésről lépésre történő bemutatására.

E helyütt csupán megemlítjük Garami Ernő egyik 1908 elejéről származó cikkét. Hatvan év eltelte után a főnemesség most is dinasztikus, a dzsentri nemzetibb mint volt, a dinasztia és a nemzetiségek újfent egymásra találtak, tehát megismétlődött 48. Csak egyben nem, hogy a nép nem követte a nemzetet — írja Garami — és a nép demokratikus, elsősorban a választójog — követelésének útjára lépett. „A magyar proletárság elfordulása a kiváltságosak „nemzeti” harcától, erélyes föllépése az általános választójogért, a koronát szükségszerűen a demokratikus reform hívévé tette... Ma a dinasztia demokratikus reformokért kell hogy exponálja magát...”

Garami Ernő: Magyarország 1848-ban és 1908-ban, Szocializmus 1907—08 8. sz. Garami fentebb ismertetett véleményével már akkor sokan nem értettek egyet. Tarczai Lajos a váci fegyházból írott levelében a magyar uralkodó osztályok és a dinasztia egységét és nem ellentétét húzza alá.

„A valóság nem az amit Garami írt a Szocializmusban. 1848-ban a közép-nemesség csinálta a centrális parlamentet a feudálisok ellen és ma a feudálisok a centrális parlamentet, amely ellenük és a dinasztia ellen kelt életre választási reformmal és házszabályrevízióval a dinasztia és a maguk javára hajtják. A változást az idézte elő, hogy a közép-nemesség obstruálni kezdett a dinasztia abszolút katonai hatalma ellen aki, hogy megvédje abszolút hatalmát hozta a demokráciát, amellyel szándékában volt megosztani a magyar uralkodó osztály egyeduralmát. És most a feudalizmus a közép-nemességgel együtt obstruálja a demokráciát, hogy megoltalmazza a dinasztia abszolút katonai hatalmát és a maga abszolút politikai és gazdasági hatalmát.” PI. Arch. Buchinger gyűjt. Tarczai Lajos Buchingerhez é. n.

⁹³ E kérdés elemzéséről: Mérei Gyula: Polgári radikalizmus Magyarországon Bp. 1947. Fukász György: a magyarországi polgári radikalizmus történetéhez 1900—1919, Bp. 1960.

végrehajtani.⁹⁴ A feudálisnak — helytelenül — jellemzett Magyarország ellenpólusa a modern, a demokratizált Magyarország. A modern — értve ezalatt a polgári, a kapitalista — Magyarorszáért folyó harc helytelen, szimplifikált társadalmi-gazdasági elemzésből fakadt. Az agrár-feudális és oligarchikus Magyarországból, mint kiindulópontból logikusan következett a polgári, kapitalista és demokratikus Magyarorszáért való küzdelem. Ez a helyzetelemzés azonban nem felelt meg a történelmi valóságnak, mert az elmaradottsággal és feudális maradványokkal terhelt Magyarországon a kapitalista termelési viszonyok uralkodtak.

Az SZDP vezetősége politikai gyakorlatában egyre nyilvánvalóbban a választójogért vívott harc, és ennek majdani bevezetése maradt az egyetlen gyógyír a társadalmi bajok orvoslására. Lényegében minden egyéb politikai feladat — az érlelődő demokratikus forradalom kulcskérdései — a választójog megvalósításának függvénye lett. Az érvényben levő szociáldemokrata felfogás — amely magát marxistának tüntette fel — a szocializmusnak a demokratikus átalakulással való összekapcsolását csak a felépítmény demokratizálásával volt képes megoldani. Egyéb mély összefüggést szocializmus és demokrácia között nem elemzett. Ha közbülső szociális társadalmi átalakulást hirdetett is, az is csupán a demokratizált felépítmény függvénye volt.

A választójogért — azaz a demokratizált Magyarorszáért — folyó harcban az SZDP igyekezett különböző társadalmi osztályokat és pártokat bevonni. Azonban az SZDP a demokráciáért vívott harcot leszűkítette a választójogért való küzdelemre, és így a nagy fontosságú, a demokratikus átalakulással összefüggő más társadalmi kérdéseket a választójogi harctól inkább szétválasztotta, semmint összeolvasztotta. A választójogért folyó harcot alulról jövő tömegmozgalmakkal, illetve a különböző pártokkal vagy a kormánnyal való tárgyalások útján véli megvalósítani, vagy a dinasztitól reméli. A felsőbb szinten való együttműködést nem zárja ki, sőt nagy reményeket fűz az egymással szemben álló polgári pártok vagy csoportok ellentétéhez, s az ebből fakadó „eredményeket” nagy várakozással szemléli, de ugyanakkor bizalmatlanul, sőt ellenségesen tekint a különböző pártok befolyása alatt álló tömegek együttműködésére. Így azután az azonos célokért küzdő tömegeket nem közelíti, hanem szétválasztja egymástól. Ez a politikai gyakorlat szűkíti az SZDP bázisát, mozgalmába képtelen széles, a demokratikus vívmányokért is harcban álló tömegeket, rétegeket bevonni. Ennek következtében — mivel mintegy visszaretten a tömegharctól — önmaga is gyengíti politikai esélyeit a különböző pártokkal folytatott együttműködési tárgyalások során. Ez a gyakorlat nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az SZDP tartós szövetségest a demokratikus jogok kivívásáért folyó harcban nem tudott magának szerezni, mivel a különböző pártkombinációk állandó változására épített, és inkább ezt kívánta kiaknázni. Mindez a tömegek szerepét lebecsülő felfogásból is származott. E szubjektív tényezők mellett döntőbb szerepet játszottak a magyarországi fejlődés objektív feltételei, amelyek nem kedveztek, illetve gátolták a széles alapon nyugvó demokratikus ellenzék hatékony politikáját.⁹⁵

Az általános titkos választójogért folyó harcnak a középpontba való állításával az SZDP vezetősége elméletileg megtorpan a magyar társadalom valóságos elemzése előtt, és rendszerint dogmatikus módon, a marxizmusra, a nyugat-európai pártok tapasztalataira való hivatkozással tér ki egyéb, nagy fontosságú társadalmi kérdések

⁹⁴ Az SZDP forradalomelméletéről *Erényi Tibor*: A magyarországi Szociáldemokrata Párt 1914 előtti tevékenységéről 12—24. l. Kossuth 1961. A magyar forradalmi munkásmozgalom története 1. k. Bp. 1966.

⁹⁵ Hanák Péter: Vázlatok a századelő magyar társadalmáról. Történelmi Szemle 1962. 2. sz.

megválaszolása elől; gyakorlatilag pedig elvtelen, reformista politikát folytat, amit nem ellensúlyozhat a koalíciós időszakban állandósított népgyűlések és egynapos, vagy esetenkénti tömegtüntetések sorozata sem.

Amikor a pártvezetőség tagjai a választójog szükségességéről szóltak, ugyan igyekeztek tompítani annak eltűzött jelentőségét, mégis csak az általános, titkos választójog büvkörébe estek. Garbai Sándor azt hangsúlyozta, hogy Magyarországon a választójog fogja a népet lehetetlen helyzetéből felemelni. A szavazati jog bevezetése — érvelt Garbai — nemcsak a politikai, hanem a gazdasági életben is érezteti majd hatását, mint például a drágaság elleni, az önálló vámterületért, a magasabb munkabérért, a munkásvédő törvények meghozataláért folyó harcban. Garbai szerint döntőbb és fontosabb „a magyarországi munkásságnak ... a politikai jogok megszerzése, mert mivel addig a munkásság nálunk nem képes emberi szükségleteinek szellemi és anyagi feltételeit megteremteni, amíg a törvényhozásban szándékának és akarátának kifejezést nem tud adni.”⁹⁶

A választójog szerepének, jelentőségének mérhetetlen eltűzése csendült ki a Népszava egyik cikkéből. A cikk szerzője ugyan hangsúlyozza, de önmagának is ellentmondó következtetésre jut, hogy a választójogtól nem szabad csodákat elvárni, de „a választójog politikai téren megvalósítja a birtoktalanok uralmának lehetőségét a birtokos osztályok felett. A politikai lehetőségét annak, hogy az államhatalom a birtoktalan osztályok kezébe kerüljön. Nem ennek a jognak a hibája, ha a nép, a gazdasági viszonyok még nem elég fejlettek ennek a harcnak eleven éléttel való feltöltésére.”⁹⁷

„Az általános választójog kivívása kötötte le eddig minden erőnket — írta Weltner Jakab, nagy reményeket fűzve a koalíciós kormány iránt — és a közeljövőben is, amíg a kormányt ígéretének beváltására kényszeríthetjük. Az általános titkos választójog kérdése megvalósulás küszöbén áll. Húzni, halasztani lehet egy darabig, de végleg eltemetni nem lehet.”⁹⁸

A választójogért való harc szorosan összefüggött az ország politikai, társadalmi helyzetének elemzésével. Kunfi Zsigmond egyértelműen fejezte ki az ún. magyar feudalizmus elméletet, s egyben rámutatott az SZDP forradalomelméletére is. „Magyarországnak, mely gazdasági szervezetét tekintve ma túlnyomóan agrár-feudális állam, de amelynek népe már viseli a kapitalisztikus államszervezet nagy terhet ... át kell alakulnia túlnyomóan kapitalisztikus állammá. Ezen átalakulás felé, melynek végbemenése hosszú folyamat, az első nagy lépés az általános választójog kivívása ... Jól tudjuk, hogy a nemes szabadság után nem a munkásszabadság, hanem a polgárszabadság van előbb soron ... s ezt a polgárságnak kellene megvívnia ... De nálunk éppen úgy mint Németországban és Oroszországban a polgári szabadságért való küzdelmet a proletariátusnak kell megvívnia.”⁹⁹

Az idézet utolsó részében ugyan helytelen Németországot Oroszország mellé állítani a választójogért folyó küzdelemben, de a proletariátus vezető szerepét a polgári szabadságjogokért folyó harcban helyesen megállapító Kunfi visszakanyarodik az

⁹⁶ Garbai Sándor: Az általános választójog hatása Magyarországon. Szocializmus 1907—1908.

1. sz. ⁹⁷ Népszava 1907. febr. 26. J. T.: A választójogról.

⁹⁸ Weltner Jakab: A községi politikáról — Szocializmus 1906/07. 2. sz. Ugyancsak e szellemben nyilatkozott meg Bolgár Elek is, amikor azt fejtegette, hogy néhány hónap múlva sirba száll a fennálló magyar választójog, s e középkori korcs szüleményt felváltja a demokratikus választójog. Népszava 1907. március 30.

B — r E — k: Választójog és választórendszerek.

⁹⁹ Kunfi Zsigmond: Tömegsztrájk és választójog. Szocializmus 1906/07 22. sz.

evolúciós fejlődési elmélethez. Azt hangoztatja, hogy a kapitalista fejlődést nem lehet átugrani, mert nincs ugrás, s csak a kifejlett polgári társadalmon keresztül lehet eljutni a szocialista társadalomhoz.¹⁰⁰

Bokányi Dezső egyik népgyűlési beszédében a magyar társadalmat keresztül-kasul átszövő ellentmondásokról, azok feszítő erejéről beszélt, sokkal harcosabb, szinte lázító szellemben. (Ez nem jelenti azt, hogy Bokányi ekkor másfajta felfogást vagy álláspontot képviselt mint a pártvezetőség.) A magyarországi társadalomban „be kell következnie egy rettenetes megrázkódtatásnak ... egy nagy viharnek, amely kell hogy példát statuáljon és új irányokat világítson be ... be fog következni a lelkek egy irtózatosszerű felkelése ... ez a felemás és összekeveredő magyar nemzeti társadalom kibontakozni nem tud ... Ennek a társadalomnak fejlődése volna szükséges. Ausztriával egyrészt kötött viszonyban állunk, szorítanak onnan ... Ezzel szemben a magyar kormány tehetetlen. A polgárság nem tud elég életerőt adni az országnak, mert nincs benne elég életerő. És ha ezt így vesszük, akkor vagy a vihar fog bekövetkezni, vagy Spanyolország ...”¹⁰¹

A magyarországi fejlődés elmaradottsága, az SZDP-nek a magyar valóság helytelen elemzése, az evolúciós fejlődést hirdető felfogás, a megfelelő szövetségesek hiánya miatt az SZDP választójogi taktikájában a tömegmozgalmakat, a tömegsztrájkot, valamint a kormánnyal és más szervekkel való lehetséges tárgyalásokat, kompromisszumokat helyezte előtérbe. Ugyanakkor érezték e taktika gyengeségét, eredménytelenségét, s mint Bokányi — jobb híján — a lelkek szükséges forradalmáról beszéltek, így fejezve ki a magyar társadalom bonyolult ellentmondásait.

A koalíciós kormány időszakában a választójogért folyó harcban a politikai tömegsztrájk fegyvere került előtérbe. A választójogért való harc összefonódott a tömegsztrájk kérdésével, a lehetséges szövetségesek felkutatásával. A párton belüli ellenzék tevékenysége is e kérdésekben fejeződött ki.

Az 1906-os, 1907-es kongresszusok határozatai a tömegsztrájkról 1907. október 10.

Az általános választójogért vívott harc egész folyamatában fontos helyet foglalt el az SZDP 1906-os kongresszusa. A június 3—5 között ülésező kongresszus első napján — ez mint országos értekezlet szerepelt — Garbai Sándor tartott beszámolót az általános választójogról. Miután határozottan igazolta a párt 1905-ös taktikáját, a fő figyelmet a koalíciós kormány elleni harcra összpontosította. „... ezt a politikai esztendőt úgy kezdjük lebonyolítani, hogy mindenki érezze és tudja, hogy ha nem lesz az általános, titkos, egyenlő, községenkénti választó jog, akkor ez nem Andrássy bűne, hanem a szociáldemokrata párt tétlensége.”¹⁰² Ellenkező esetben — amennyiben a pártnak nem lesz módjában meggátolni — akkor „megcsinálják a választási jogot ellenünk, nélkülünk, akkor újból következhet egy harmincesztendő gyűlésezés, tüntető körmenet, amíg ezt a megcsinált törvényt megváltoztatni fogják.”¹⁰³ A betervezett határozati javaslat felszólította a prole-

¹⁰⁰ Kunfi Zsigmond: uo.

Kunfi cikkében utal arra, hogy az orosz munkásság körében sokáig élt az a hit, hogy a feudális rendszerből a szocialista rendszerre lehet ugrni. Most már ott is pusztulóban van ez a felfogás. — vallotta Kunfi Zsigmond.

¹⁰¹ OL. BM 399/1907 res. Bokányi Dezső 1907. ápr. 28-i népgyűlési beszéde.

¹⁰² Az MSZDP XIII. pártgyűlésének jegyzőkönyve 1906. 116. l.

¹⁰³ Uo. 117. l.

tariátust a politikai tömegsztrájk előkészítésére. „Az országos pártértekezlet Magyarország egész proletárságát felszólítja arra, hogy haladéktalanul készüljön a legelkeseredettebb ellenállásra és utasítja a pártvezetőséget, hogy a politikai tömegsztrájkot előkészítve, ezt teljes súllyal érvényesítse az esetben, ha az osztályparlament nem akarja az általános titkos választói jogot törvénybe iktatni.”¹⁰⁴ Az előkészületeket az agitációs és szervező munkával, a tömegsztrájkot népszerűsítő füzettel kívánta megkezdeni. A tömegsztrájkot csak mint védekező fegyvert értelmezték, illetve akarták alkalmazni. Garami a kongresszuson túlment az értekezleten elfogadott határozaton. „Számolnunk kell azzal, hogy akár a földműves szervezet érdekében, akár az általános választói jog érdekében, akár a munkások gazdasági, politikai boldogulása kivívásának érdekében élnünk kell esetleg a legélesebb és egyúttal a legveszedelmesebb fegyverrel... ez a fegyver a politikai tömegsztrájk.” „Tisztaban kell lennünk azzal, hogy egyszer hozzá kell nyulnunk, ehhez a fegyverhez... az új fegyvernek a használatát ugyanis elő kell készíteni a párton belül.”¹⁰⁵

Garami megjegyzése egyrészt a szervező munka erősítésére vonatkozott, másrészt a kormány vezető köreinek szólt. A bátortalan figyelmeztetés a földmunkásszövetség védelmét összekapcsolta a választójogért vívott harccal, s mindkét esetben kilátásba helyezte — s szociáldemokrata értelmezés szerint — a végső fegyver, az ultima ratio, a tömegsztrájk alkalmazását. A kérdés csupán az, hogy helyes volt-e a földmunkásszövetség elleni irtóhadjárat kivédésére a választójogot követelni, illetve a tömegsztrájk alkalmazásának fenyegetésével nyomást gyakorolni a kormányra.

A belügyminisztérium — mint ismeretes — hosszú ideig hallgatott a választójogi tervekről, a fő feladatának a megnövekedett munkás- és szegényparasztmozgalmak letörését jelölte meg. Az 1906—1907-es évek folyamán alkalmazott intézkedések szétzilálták a földmunkás mozgalmat helyileg, de nem központilag. Az SZDP nem kísérelte meg a tömegsztrájk proklamálását a földmunkásszervezetek védelmében, és így annak meghirdetése papíron maradt. Ez a földmunkásságban és általában is passzivitást eredményezett, és kénytelenek voltak eltúrní a kormány retorzióit. Így a tömegek szemében a tömegsztrájk gondolata, de a kongresszus határozata is vesztített jelentőségéből. A kormány viszont meggyőződhetett arról, hogy az SZDP vezetése a földmunkásszövetség védelmére nem alkalmazza a tömegsztrájk gondolatát. Miután nagyobb akciót az 1906-os kongresszus után még a választójogi törvény tervezetének nyilvánosságra hozataláért sem indított a pártvezetőség, a kormány elleni általános tiltakozáson, a foganatosított intézkedések ellen éles elítélő értékeléseken túl nem jutott. Az SZDP gyakorlatilag fokozatosan lemondott a tömegsztrájkokról, mivel a földmunkásszervezeteket magukra hagyta, illetve a tömegsztrájk, mint végső fegyver, a választójogért vívott harcra korlátozódott. A földmunkásszövetség befolyásának, szerepének rohamos visszaesése gyengítette a pártvezetőség esélyeit a kormánnyal, a választójogi törvénytervezetről folytatott tárgyalásokon. Így tehát a földmunkásszövetség védelme érdekében foganatosítandó tömegsztrájk elodázása, az arról való lemondás, nemcsak a földmunkásmozgalmat redukálta minimálisra, hanem gyengítette, vagy éppen alaptalanul eltúlozta a tömegsztrájk szerepét, és nem lendítette előre a pártvezetőség harcát a választójogért. Így a kongresszus határozata pusztán proklamációvá változott, annak gyakorlati realizálásra konkrét intézkedéseket nem foganatosítottak.

Az 1906-os kongresszus után a polgári lapok és körök megrémültek a politikai sztrájkról hozott határozat miatt. Válaszul a párt központi lapja a tömegsztrájkokról

¹⁰⁴ MMTVD 3. k. i. m. 435. l.

¹⁰⁵ Az MSZDP XIII. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 162. l.

szóló határozat meghozataláért az akkori kormányzati rendszert tette felelőssé. A tömegsztrájk parancsoló szükségszerűség — vélekedett a lap — a véres forradalom előtt, és ebben áll az utolsó kísérlet, hogy Magyarországot európaianítani lehet az oroszországi forradalmi eszközök alkalmazása előtt. A politikai tömegsztrájk szükségessége nélkül nem lehet kivívni a győzelmet (értsd: választójogot.)¹⁰⁶ Néhány nappal később a polgári lapoknak szóló válasz a tömegsztrájkról már lényegesen mérsékeltebb hangvételű. A cikk szerzője már azt magyarázta, hogy a pártgyűlés nem feltétlenül kötelezte el magát a politikai sztrájk mellett. Sztrájkra csak akkor kerül sor, ha a választójogot elsikkasztják, vagy pedig a szakszervezeteket felosztatják. Mindkét cselekedet a kormányon áll. Azonban, ha a kormány nem ismeri fel fő feladatát a sztrájk nem marad pusztá fenyegetés (!), hanem valósággá válik.¹⁰⁷

A szakszervezetek a tömegsztrájkot elsősorban a védekezés eszközének tartották. A sztrájk csak válasz lehet, ha a kormány az OMGE kívánságára felosztatja a Földmunkás Szövetséget, illetve bekövetkezik a választójog elsikkasztása. Teljesen a kormányon áll a kényszerítő okoknak az elejtése.¹⁰⁸

Garbai Sándor már úgy vélekedett, hogy a szociáldemokrata párt megrázkódtatás nélkül akarja előkészíteni a fordulatot. A kongresszusnak az általános sztrájk-ról szóló határozatára úgy tekintett, mint, amely a polgárságot belekényszerítheti a fennálló politikai viszonyok elleni harcba. A sztrájk Garbai fejtegetései szerint megrémíti a polgárságot, mert annak általánossá válásával, a termelés leállása következtében a termelő szembe kerül a fogyasztóval, s ez alapjaiban érinti a burzsoázia érdekeit, míg a kisebb gazdasági harcok csupán kellemetlenek, de nem veszélyesek. Így azután a polgárság kénytelen lesz harcot indítani az általános választójogért.¹⁰⁹ Ez az ijesztgetés és érvelés nem tette harcosná a burzsoáziát, (objektíve nem is erről volt szó) és éppen Garbai óhaja ellenére tovább folytatta — a kormánnyal teljes egyetértésben — a munkáskizárásokat.

Kunfi Zsigmond — sok vonatkozásban Garbaihoz hasonlóan — a tömegsztrájkot és választójogot elemző cikkében a fejlett országokban a sztrájkra úgy tekintett, mint amely a társadalmi forradalom lehetséges elindítója. „Ellenben olyan országokban, amelyeknek kapitalizmusa még fejletlen, amelyeknek polgárságából a szociáldemokráciától való félelem még nem irtotta ki teljesen a feudális osztályokkal szemben való érdekellentét tudatát, ott a politikai tömegsztrájk, amely politikai jogok megszerzéséért folyik, sokszor maga mellett látta a burzsoáziának nyíltabb felű részét.”¹¹⁰ Kunfi ennek bizonyítására az oroszországi sztrájkokat említette, csak arról feledezett meg, hogy a politikai tömegsztrájk a forradalom egyik eszköze volt és nem pusztán politikai jogokról, hanem a cárizmus megdöntéséről volt szó.

Garbai az érvényben levő reformista belenövés elmélet szellemében értékeli az általános sztrájkot is. „A munkásmozgalom az utóbbi néhány év alatt egész Európában új fordulatot mutat, amelynek alapját a szervezett munkásság ereje, céltudatos előrehaladása adja meg, és az a törekvés, hogy a nemzetközi szociáldemokrata párt a parlament hatalmát törekszik lefoglalni, hogy lehetőleg megrázkództatás nélkül készítse elő a törvényhozás útján azt a társadalmi zenekart, amely megszünteti a tőke kizsákmányoló hatalmát és az emberiséget az egyenlő kötelezettség és

¹⁰⁶ Népszava 1906. jún. 6. Politikai tömegsztrájk.

¹⁰⁷ Népszava 1906. jún. 13. A tömegsztrájk körül.

¹⁰⁸ Famunkások Szaklapja 1906. jún. 28. A nagy harc előtt.

¹⁰⁹ Famunkások Szaklapja 1906. szept. 16. Garbai Sándor: Politikai tömegsztrájk. Építőmunkás 1906. július 15.

¹¹⁰ Kunfi Zsigmond: Tömegsztrájk és választójog. Szocializmus 1906/07 22. sz. 682. l.

egyenlő jogok alapján a társadalmi érvényesülés felé vezesse.” A magyar munkásságnak a politikai harcért folyó küzdelmében — teszi hozzá Garbai — nem a pengő acél, hanem a munkabeszüntetés, a társadalmi, gazdasági válság az eszköze.¹¹¹

A megvalósulásra kerülő tömegsztrájknak mindenféleképpen békés, tömegdemonstráció jelleget kívántak adni. A sztrájknak a politikai jogokért vívott harccal kell kivívnia a polgárság, a kispolgárság, értelmiség rokonszenvét, ezt pedig túlfűtött harcossággal elérni nem lehet. A demokratikus választójogban szinte az egész lakosság érdekelt, ellenben — vélekedett Bresztovszky Ernő — a tömegsztrájk megvalósításában a proletariátus csak magára számíthat. Ezért a pontos előkészület, a siker záloga, s az 1907-es helyzet, a választójogért vívott harcot sikeres kimenettelűnek ítéli meg.¹¹²

Ez a felfokozott várakozás általában a külföldi példák alapján és a magyarországi társadalmi viszonyok egysíkú elemzése következtében a polgárság megnyerésével, legalábbis passzív támogatásával számolt. A pártvezetőség egy részének a tömegsztrájkról vallott 1906-os nézetei a földmunkásság szervezeteinek védelmezését hangoztatta, viszont sztrájkba való esetleges bevonásukról nem esett szó, a szövetség esetleges megvédését is átruházták az ipari munkásságra. A megkötött aratási szerződések kétségtelenül sokat javítottak a földmunkásság anyagi helyzetén, rövid időre emelték a szervezetek tekintélyét, s a hatalmas méretű spontán aratósztrájkokat békülékenyebb szervezeti formába kívánta terelni. Eredményében viszont sem a kormány, sem a földbirtokosok nem lettek megértőbbek a szocialista mozgalom és szervezkedés iránt. A földmunkás mozgalom gyengülése viszont gyengítette a választójogért való harcot, a tömegsztrájkra való felkészülést.

A választójogi törvényjavaslat tervezetének nyilvánosságra hozataláért folyó harcban 1906 végén, 1907 elején a pártvezetőség több alkalommal tárgyalta a tömegsztrájk előkészítésének kérdését.

1907. január 28-i rendkívüli bizalmi testületi ülésén a pártvezetőség az általános sztrájk megtárgyalását tűzte napirendre. Weltner Jakab beszédében erőteljesen hangsúlyozta a sztrájk szükségességét. A határozat leszögezte, hogy „a kormány jelenlegi magatartása, feltétlenül szükségessé teszi, hogy a munkásság az általános sztrájk proklamálásával vívja ki igazát. Május 15—június 15 körül volna proklamálendő az általános sztrájk s ezért felhívjuk a bizalmiférfiakat, hogy az eszmének titokban csináljanak propagandát és egyben tegyék tanulmány tárgyává azt, hogy szakmánként körülbelül hány emberre számíthatunk.”¹¹³

Az 1907-es kongresszust megelőző időben a választójog és az általános tömegsztrájk közötti összefüggést a pártvezetőség újabb elemekkel nem bővíti. Nincs semmiféle adat arra, hogy a megtervezett időre általános sztrájkot hirdetne. Éppen

¹¹¹ Építőmunkás 1906. július 15.

¹¹² Bresztovszky Ernő: Általános sztrájk és választói jog Magyarországon. Bp. Népszava kiadása 1907 21—28. l. Bresztovszky E. Bernstein nyomán pontokba is foglalta a sztrájk fő szabályait. Leszögezi a sztrájk elkerülhetetlenségét, jogosságát. Megjegyzi, hogy a sztrájkot nem lehet megrenyelésre kezdeni, de a tömegek körében kirobbant mozgalmak élére kell állni és azt megfelelő irányba kell befolyásolni. A sztrájknak minden áron biztosítani kell békés úton való lefolyását. A demokratikus parlament megeremtésével születendő új Magyarország sikere a tömegsztrájktól függ.

¹¹³ Föv. Lt. rkp. eln. 209/1907 res. OL. BM 139/1907 res. A budapesti rendőrkapitány jelentése gr. Andrássy Gyula belügyminiszterhez 1907. február 4. A detektív jelentés, melyet továbbítottak a belügyminiszterhez, arról tájékoztatott, hogy az egyes vállalatok dolgozói támogatást ígértek. Németországban erre az időre szintén sztrájkot terveztek. A jelentés szerint a sztrájk proklamálása előtt 3 millió példányban röplapot akarnak kiadni.

Az ülésen részt vettek: Horovitz Jenő, Bíró Dezső, Nagy Béla, Ladányi Rezső, Bokányi Dezső, Vanczák János, Pelczéder Ágoston, Grosz Henrik, Weltner Jakab, Kitajka Lajos, Óvári, Munkácsi. A sztrájkra való felkészüléssel ez utóbbi három személy nem értett egyet.

ellenkezőleg, a párt központi lapjai 1907 elejéig alig vagy keveset foglalkoznak a sztrájk kérdésével.

Az 1907. márc. 31—ápr. 2 között ülésező XIV. pártkongresszuson az általános választójogról és a politikai tömegsztrájkokról Garbai Sándor tartott referátumot. Ezt megelőzőleg Halbritter János javasolta, hogy a németországi gyakorlatnak megfelelően a kongresszus itt is külön napirendi pontként tárgyalja a tömegsztrájk kérdését, amit a magyarországi súlyos társadalmi viszonyok csak indokoltabbá tesznek, mivel állandóan akadályozzák a szervezetek működését. Weltner Jakab azonnali válaszában ellenezte a javaslat elfogadását, mivel Magyarországon nincs vita a sztrájk megtartásában vagy meg nem tartásában. Itt ezzel a kérdéssel már elméletileg sem kell foglalkozni. „A magyarországi munkásságot éppen vissza kell tartani attól, hogy már régen ki ne mondja a politikai tömegsztrájkot vagy a gazdasági sztrájkot.”¹¹⁴ Ebből a felszólalásból és más megállapításból teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a tömegsztrájk a választójogért folyó harc eszköze, annak szer- ves, szinte elválaszthatatlan része. Ebből következett az, hogy már nem alkalmazható — mint az 1906-os kongresszuson — a kormány munkásellenes politikájának visszaverésére.

Garbai Sándor az 1907-es politikai helyzetet nagyon súlyosnak ítélte. A kormány — a referátum szerint — bármely pillanatban bevezetheti a rendkívüli állapotot, a kivételes eszközök alkalmazását. Konstatálta a koalíció bomlásának első jeleit, melegen üdvözölte a radikális párt alakulását, amihez ugyanakkor túlságosan is nagy reményeket fűzött. Azt helyesen állapította meg, hogy minél több politikai erőt kell a választójog ügyének megnyerni. Az 1907-es évről éppen ennek a célnak az elérését tartotta elsőrendű fontosságúnak. Vagyis a harcban a párt nem lesz egyedül.¹¹⁵

Egy, a választójogért folyó küzdelemmel kapcsolatos indítvány javasolta annak kimondását, hogy a párt semmiféle más polgári párttal nem szövetkezhet.¹¹⁶ Garbai a javaslat elvetését ajánlotta, mivel „a pártvezetőség politikáját egy egész esztendőre meghatározni nem lehet és taktikailag nem szabad ... már előre elvágnánk annak módját, hogy egy kialakulandó radikális polgársággal fegyverszövetséget, vagy együtt való haladást létesíthessünk ... szabadon kell hagyni a pártvezetőség kezét a politikai magatartás tekintetében, hogy mindig az adott esetben, az adott helyzet- hez mérten tudja taktikáját meghatározni.”¹¹⁷

Garbai a tömegsztrájk megvalósítására legalkalmasabbnak a magyar munkás- osztályt tartja. Ezzel a hatalmas gazdasági eszközzel nagy eredményt lehet kivívni és nem kell visszariadni ennek az eszköznek az alkalmazásától.¹¹⁸

A betervezett határozat felhívta a szervezetek figyelmét gyűlések, tüntetések szervezésére. A politikai tömegsztrájkot akkor fogják alkalmazni, ha nem kielégítő törvényjavaslatot fogadnak el.

A határozat szakított az 1907 januárjában, a bizalmi értekezleten megjelölt ter- minussal, s a sztrájk proklamálását a pártvezetőségre bízta. A sztrájk időtartamára vonatkozólag nem adott utasítást, és annak megvalósítását a törvényjavaslat beterve- zésétől tette függővé. A határozat elvileg lehetőséget biztosított más osztályokká való szövetségre, más pártokkal való együttműködésre.

¹¹⁴ MMTVD 3. k. i. m. 513. l.

¹¹⁵ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt XIV. pártgyűlésének jegyzőkönyve Népszav: 1907. 180—181. l.

¹¹⁶ Uo. Sálk Károly Bp. javaslata.

¹¹⁷ Uo. 188. l.

¹¹⁸ Uo. 185. l.

A választójogi törvénytervezet elődázása a párton belüli ellenzék határozott bírálatának hatására, a széles munkás tömegek nyomására, az 1907-es kongresszuson elfogadott határozatnak megfelelően, a pártvezetőség a demokratikus választójogi, törvénytervezet kikényszerítése érdekében nagyobb arányú tömegakció megindítását határozta el.

Fontos helyet foglal el a választójogi harcban az 1907. október 10-i egynapos általános sztrájk. Szeptember 9-én a budapesti összbizalmi értekezlet felhívást fogadott el, az október 10-én — a parlament őszi ülészakájának első napján — tartandó általános sztrájkáról és tüntetésről.¹¹⁹ A felhívás leleplezi a kormány halogató politikáját, az uralmon levőket ígéretszegéssel vádolja. „... a kormány gyűlölheti az általános, titkos választójogot, a király megszegheti az ígétét, de a nép akarata elette áll a kormány és a király akaratának.” Az 1905. szeptember 15-i sztrájjal szemben az 1907-es október 10-i tömegtüntetést országossá nyilvánították. A felhívás szerint az általános munkabeszüntetéssel kell nyomást gyakorolni a kormányra a választójogi törvénytervezet mielőbbi megalkotásáért, az esetleges forradalom eléréséért.

A felhívás után nagyarányú szervező és előkészítő munka kezdődött. Az egyes szakmai szervezetek egységesen mondták ki a csatlakozást, a rendszeresen megtartott népgyűlések szónokai az elfogadott és közzétett határozatokat magyarázták.

Az október 10-i tüntetés jellegét, célját a szónokok a nagyszámú népgyűlésen ismertették az egybegyűlteknél. „Október 10-én csendes tüntetéssel fogják figyelmeztetni a kormányt, hogy a munkásság már öntudatra ébredt. ... Október 10 intő példa lesz, hogy ha az általános választójogot meg nem adják mire képes a munkásság” — hangoztatta a szónok az újpesti famunkások szept. 29-i gyűlésén.¹²⁰ A magyar munkások — elemezte Vajda Ferenc — nem lázadással vagy forradalommal akarják kivívni az általános választójogot, hanem az ész forradalmával, kitarításukkal amely főleg lelkieben fog megnyilvánulni.”¹²¹ Visnyovszky Ignác nyomatékosan hangsúlyozta a nép igazi képviselőinek a parlamentbe való bejuttatásának jelentőségét, mert csak ők képesek igazi törvényeket alkotni; de ugyancsak ő jelentette ki, hogy október 10-én nem pressziót akarunk gyakorolni, csupán a népi tömegben rejlő erőt vonultatjuk fel”, s még azzal egészítve ki, hogy a szociáldemokraták, mindenki boldogulását akarják széles e hazában.¹²²

A fentieknél lényegesen harcosabb szellemű beszédek, felhívások is elhangzottak. Fröhlich Rezső okt. 6-án a VI. kerületi munkások előtt kijelentette, hogy október 10-én utoljára szólítják fel békésen a kormányt. Most még a gyári és vízvezetéki munkások nem fognak sztrájkolni.¹²³ Jancsó Károly az újpesti munkások október 3-i gyűlésén hathatósabb forradalmi eszközöket helyezett kilátásba: „... ha meg nem adják a választójogot, ki fogjuk Magyarországot uraira mondani a halálos ítéletet ... az a kéz, amely alkotott, épített majd törni, zúzni, rombolni fog tudni. Bekövetkezhet még az az idő, hogy nemcsak néma forradalom lesz, hanem erősebb fegyver: kasza, ámpavas, ököl, kő, téglá ... az oroszországi bomba dinamitszagát itt is lehet érezni és a magyar munkásság nem fog ettől visszariadni, ha cselekedni kell ... a parlamentet le kell rombolni és a téglákkal megpuhítani a bennülők fejét, ha nem

¹¹⁹ MMTVD 3. k. i. m. 558—560. l. A felhívást a párt központi lapja és valamennyi szakszerkezeti lap közölte.

¹²⁰ Föv. Lt. rkp. eln. 1876/1907 res.

¹²¹ Föv. Lt. rkp. eln. 1869/1907 res.

¹²² Föv. Lt. rkp. 1853, 1886/1907 res.

¹²³ Föv. Lt. rkp. eln. 1951/1907 res.

adják meg a választójogot.”¹²⁴ Hasonló szellemben nyilatkozott a Kassai Munkás: Október 10-e lesz az utolsó békés demonstráció, ha ez nem használ, úgy a további következményekért a szociáldemokrata pártot a felelősség nem terheli. „... nem is volna tanácsos pártunknak, hogy tovább fenntartsa a döntő küzdelmet. Nincs itt már mit veszteni, nincs itt félteni valója a munkásosztálynak.”¹²⁵

Október 10-e sikerét, a választójog kikényszerítését egymillió munkás általános munkabeszüntetésétől tette függővé a MÉMOSZ központi lapja. Hangoztatta, hogy az építőmunkások mellett van még 60 ezer segédmunkás, e két szám együttesen 150 ezer főt tesz ki.¹²⁶ Ez eltúlzott prognózis volt.

Az általánosan elfogadott, mindent a választójogtól elváró¹²⁷ véleménytől eltérő megnyilatkozások is napvilágot láttak. Domanek István szerint ideje lenne már végezni a választójog kérdésével. Ezt a kérdést már végérvényesen dűlőre kell vinni. Ha sokáig halogatják a dolgot, a munkásosztály sokat veszít forradalmiságából. Most a munkásosztály megelégedezik arról, hogy a választójog nem csodabálsam, nem cél, hanem csak eszköz. „... nem várok olyan sokat a választójogtól, mint amennyit és szépet a szociáldemokrata párt tükre mutat.” Nem szabad túlbecsülni a választójogot, mert ezzel az osztályharcnak ártanak. Ugyanakkor mindenki legyen részt a tüntetésen.¹²⁸

A munkásság nagyfokú szervezettségét, fegyelmét demonstrálta a bizalmiak felhívásának támogatása, az elfogadott határozatok egyöntetűsége, a tüntetésben való részvétel, a proletariátus harckészsége.

A kormány és egyéb hatósági szervek megfelelő ellenintézkedéseket fogantósítottak. Kossuth Ferenc szeptember 23-án rendeletben tiltotta meg a vasutasok részvételét az október 10-i sztrájkban, elbocsájtással fenyegetve meg a tilalom ellenére is a sztrájkolni akarókat.¹²⁹

1907. okt. 10-re a főváros valamennyi kerületi rendőrkapitányságát készenlétre helyezték, a fővárosi laktanyákba több mint 25 gyalog és huszár századot riadóztattak. A főváros fontosabb pontjaira többszörösen megerősített járőrszolgálatot vontak össze. A képviselőháznál 200 gyalog és 50 lovasrendőr tartott szolgálatot. A pályaudvarokra 1—1 századot rendeltek ki.¹³⁰

A hatalmas tömegdemonstrációt, az október 10-i általános sztrájkot a fokozott biztonsági intézkedések nem akadályozhatták meg. „Vörös csütörtökön” országosar 200 ezer munkás sztrájkolt, a fővárosban 100 ezer.¹³¹

A városligetben felállított négy szónoki emelvény egyikén (I — Pelczéder Ágos

¹²⁴ Föv. Lt. rkp. eln. 190/1907 res.

¹²⁵ Kassai Munkás 1907. szept. 28. Az általános választási jogért.

¹²⁶ Építőmunkás 1907. okt. 1.

¹²⁷ Október 10-e kapcsán hangsúlyozták, hogy az általános választójog a munkásosztály számára nem egyszerűen politikai kérdés, hanem valóságos létkérdés. Szabók. Szaklapja 1907. szept. 28. Hasonló szellemben nyilatkozott ekkor Tarczai Lajos is a szeptember 29-i fuvaros gyűlésen.

Föv. Lt. rkp. eln. 1862/1907 res.

¹²⁸ Börmunkás 1907. okt. 1. Domanek István: október 10. E helyes kritikai észrevétel naí megállapításokkal bővül. A szerző azt állítja, hogy a választójog csak átmeneti időre szól, mert a szocializmus egyszerre nem valósulhat meg, s az átmeneti időszak realizálásával tény lesz a szocializmus is. A fő hangsúlyt a gazdasági szervezkedésre helyezi.

¹²⁹ MMTVD 3. k. i. m. 562. l. A tilalom ellenére a sátoraljaújhelyi vasúti műhely munkása Cservenka Miklós beszéde után kimondták csatlakozásukat az október 10-i sztrájkhoz. A megyében ezen kívül még több helyen határozták el a munkabeszüntetést.

OL. BM 794/1907 res. Zemplén megye főispánjának jelentése 1907. szeptember 28.

¹³⁰ Föv. Lt. rkp. eln. 1800/1907. res.

¹³¹ A fővárosi és vidéki tüntetésről beszámol a Népszava 1907. okt. 11., 12., 13. száma. A rendőrség által összesített adatokat közli a MMTVD 3. k. i. m. 568. l.

ton, II — Bokányi Dezső, III — Klárik Ferenc, IV — Weltner Jakab) — szólt a rendőrkapitányi jelentés — még a gyűlés megkezdése előtt megjelentek Pap C. István, Sucik János, Vlad Aurél nemzetiségi képviselők. Klárik Ferencel beszélgetve kijelentették, hogy a szociáldemokrata pártot a választójogért folyó küzdelemben támogatni fogják. Az egybegyűltek közül egynéhányan a nemzetiségi képviselőket éltették.¹³²

Meg kell jegyezni, hogy az október 8-án a Demokrata Körben tartott gyűlésen Vázsonyi Vilmos is támogatta a választójogi mozgalmat, mivel — úgymond — a mostani nem tekinthető hazaárulásnak, mint a legutóbbi. A belügyminiszter iránt a legnagyobb bizalommal van, de a jelenlegi parlament nem fogja lelkesedéssel fogadni a javaslatokat.¹³³ Az Országos Radikális Pártot megalakítani szándékozók is hangsúlyozták felhívásukban a polgárság érdekeit a választójogi harcban.

Mindezek a kijelentések és állásfoglalások együttérző szimpátia megnyilvánulásai voltak, de a munkásság mozgalmát gyakorlati szervezéssel, mozgósítással nem támogatták.

Október 10-e tanulságait elemző cikkben a „Szocializmus” szerkesztősége mélysegesen elmarasztalta Justh Gyulát, durva és tapintatlan magatartásáért. A cikk megállapítja, hogy ez nem egyedül Justh magatartása volt, hanem a magyar munkásosztály állásfoglalása. „A választójog a létező parlamenttől nem várhat támogatást . . . Justh Gyula széttépte az utolsó illúziókat, melyek reméltették, hogy ezzel a parlamenttel másképpen is lehet tárgyalni, mintha a kést torkának szegzik. Október 10-én egy nagy lépéssel haladunk előre a helyzet megismerésével. Ezentúl nem fogunk ott keresni, ahol nem várhatunk meghallgatást és megértést.”¹³⁴

A cikk a továbbiakban hangsúlyozza, hogy okt. 10-e után Magyarország átlépte a forradalom küszöbét. A sztrájk több volt, mint demonstráció, s a jövőendő tömegsztrájkjait gazdasági okokra kell építeni. A polgári radikalizmustól, liberalizmustól nem lehet elvárni semmit, olyan indifferens, mint a kisparaszt. A proletariátus egy illúzióval szegényebb lett, de megnövekedett harckészsége, s feladata, hogy saját gazdasági fegyverével kényszerítse ki a választójogot.

Hasonló szemlében vélekedtek a szakszervezetek tagjai is. Október 10 után a munkásosztály jobban bízhat saját erejében, mint a tüntetés előtt, s a jövőben más eszközök alkalmazására is sor kerülhet.¹³⁵

Vántus Károly szerint, „október 10-e figyelmeztetés volt a munkásság részéről, és jelentős fordulópont Magyarország politikai történetében, hogy a munkásság az általános választójogra megérett. . . Szeptember 15-én és október 10-én a munkásság hatalma impozánsan nyilvánult meg.”¹³⁶

Valóban, 1907. október 10-én bebizonyosodott, hogy a szervezett munkásság hatalma politikai erőt jelent Magyarországon. A szociáldemokrata párt a szakszervezeteken keresztül mozgósította a munkásosztályt, amely jól működő gépezetre hasonlított, bár ez elsősorban a fővárosra korlátozódott. A nagyarányú tömegdemonstráció, az egynapos sztrájk, a parlament elnöke előtt elhangzott beszéd, az általános hangulat megforrósította a főváros levegőjét 1907. október 10-én. A párt-

¹³² Föv. Lt. rkp. eln. 1800/1907 res. 1907. okt. 14-i jelentés.

¹³³ Föv. Lt. rkp. eln. 2077/1907 res.

¹³⁴ Szocializmus 1906/07 23. sz. Október 10-e után.

Ezt a részt az MMTVD 3. k. i. m. 569—570. l. is közli.

¹³⁵ Az idézet utolsó mondatát nem lehet komolyan venni, éppen október 10. után kerestek ott, ahol nem találtak meghallgatásra.

¹³⁶ Famunkások Szaklapja 1907. okt. 20. Csapatszemle.

¹³⁷ Föv. Lt. rkp. eln. 130/1908 res. Vántus Károly 1908. jan. 20-i kőbányai beszédéből.

vezetőség az egynapos sztrájktól ugyan nem várta a választójog bevezetését, de komoly figyelmeztetésnek szánt demonstrációtól lényegesen nagyobb hatást remélt. A kormányt különösképpen nem rendítette meg a százezres tüntető tömeg. Mivel a hosszantartó tömegsztrájk feltételei hiányoztak, más osztályok és pártok passzív együttérzéssel és várakozással tekintettek az SZDP vezette akcióra, a kormány nem sietett a választójogi törvénytervezettel, s a helyzetet úgy ítélte meg, hogy lehetőség nyílik az SZDP vezetőivel a tárgyalásokra. A pártvezetőség terve is ez volt, hogy bár a választójogot kikényszeríteni nem tudja, de elérheti a kormánynál a választójogról szóló tárgyalást, s így arra nyomást gyakorolhat. A sikeresen lebonyolított tömegsztrájk — vélekedett az SZDP vezetősége — a kormánnyal folytatott tárgyalásoknak kedvezőbb eredményt adhat. Az 1906-os és 1907-es kongresszusokon a tömegsztrájkokról elfogadott határozatot így realizálta az SZDP vezetősége. Ez a tömegsztrájk inkább békés és megegyezést óhajtó tömegfigyelmeztetés volt. Annyit mindenféleképpen elért, hogy a kormány nem térhetett ki a tárgyalások elől. A széles tömegekben a tömegsztrájk elképzelés másképpen tudatosodott, attól lényegesen többet vártak el. Így a második nagy tömegdemonstráció fásultságot, elkedvetlencdést, bizonyos kiábrándulást idézett elő. 1907. okt. 10. után a mozgalom további hanyatlása következett be.

1907. okt. 10. után a pártvezetőség szünetelteti a választójog kérdését. A párt lapjai nem, vagy alig közölnek cikkeket a választójogról. A választójogért folyó harc 1908 elejéig elcsendesült, s a pártvezetőség a várakozás álláspontjára jut.

A párton belüli ellenzék tevékenysége az 1906-os és az 1908-as kongresszus közötti időben

Már az 1906-os kongresszust megelőző időben, de főleg az 1906-os kongresszuson a párton belül bírálat tárgyává tették a pártvezetőségnek a Fejérváry-kormány idején folytatott taktikáját. Az általános választójog megvalósítását a dinasztitól elváró alapmagatartás „a pártban egyre nagyobb ellenállásba ütközött, s összekapcsolódott a pártvezetőség előző évi paktumpolitikájának bírálatával.”¹³⁷

Az ellenzékiek fellépése, a pártvezetőség taktikájára vonatkozó bírálatuk az 1906-os kongresszuson hangzott el. A korábbi évekhez hasonlóan,¹³⁸ az 1906-os kongresszuson is a Szabó Ervin köré csoportosulók képviselték az ellenzék bírálatát. A pártvezetőség taktikájának fő opponálói közülük kerültek ki. Az ellenzékiek bírálata elsősorban a párt általános politikai tevékenységére, követett taktikájára vonatkozott. A bírálat alaphangját Tarczai Lajos felszólalása adta meg.¹³⁹ Tarczai nem hibáztatta a pártvezetőséget a korábbi években folytatott taktikájáért, éppen ellenkezőleg, azt alapjában, kongresszusi felszólalásában helyesnek értékelte. Az előző évek taktikáját azonban hiányosnak vélte, és a jegyzőkönyv szavai szerint: „Kifo-

¹³⁷ Mucsi Ferenc: Szabó Ervin, az ellenzéki szociáldemokraták és az MSZDP választójog taktikája az 1905–06. évi válság időszakában. Párttörténeti Közlemények 1967/1. 13. l.

¹³⁸ E témáról részletesen: Mucsi Ferenc A Szabó Ervin vezette ellenzéki csoport fellépése és tevékenységének kezdete a Magyarországi Szociáldemokrata Pártban. (1904–1905.) Legújabbkori Történeti Múzeum Évkönyve 1961/62.

¹³⁹ Mucsi Ferenc: A Kristóffy–Garami paktum Bp. 1970. 172. l.

Mucsi Ferenc részletesen foglalkozik az ellenzék 1905–06. évi tevékenységével, így Tarczai szereplésével is. Értékeléseivel, megállapításaival nagymértékben könnyítette meg e sorok szerzőjének munkáját is, azonban a témához rendelkezésre álló források korlátozott jellege is szükségessé tette az általa is felhasznált dokumentumok tanulmányozását.

gásolja, hogy az általános titkos választójog mellé nem sorakoztatták mindazon követeléseket, amelyek egy ország haladásának előfeltételei, s amelyek nélkül ennek gyümölcsseit nem lehet kellőképpen élvezni.”¹⁴⁰ Felszólalásában — amelyet a pártvezetőség által kiadott jegyzőkönyv már nem tartalmazott — nyomatékosan jegyezte meg: „Igaz, hogy vannak egyesek, akik túlzottnak találják azt, hogy a párt nem tudta megőrizni a maga semlegességét a kormánnyal szemben ... tény, hogy sohasem szabad egy küzdelmet úgy felfogni, mintha az légmentes helyen folya le.”¹⁴¹ Tarczai kongresszusi felszólalásában helyeselte ugyan a pártvezetőség taktikáját, mégis eltúlzottnak tartotta a kormány iránti elkötelezettségét, a semlegesség, vagyis a mozgásszabadság feladását. Tarczai, ha kimondatlanul is, de átgondoltabb, differenciáltabb taktikát követelt a pártvezetőségtől. Konkrétan és részletesen azonban nem fejtette ki, hogy a választójogért folyó harcban milyen egyéb, demokratikus feladatokat is magában foglaló politikát kell folytatni.

Az új kormányzati rendszerrel szembeni állásfoglalás c. napirendi — vagyis a taktikai kérdések — pont megvitatása során, az ellenzékhez tartozó Dániel Arnold túlmutatott Tarczai általános megállapításain. Dániel hangsúlyozta, hogy a földművelő munkásságnak joga van a szervezkedésre, de míg a hatóság megengedi, hogy az ipari munkásság gyűlést tartson, falun ezt megakadályozza. „... A választói jog ügy Magyarországon a földművelő mozgalom ügyétől egyáltalán el nem választható. Nekünk olyan reform kell, mely az összes állampolgárokra kivétel nélkül kiterjed. Egy ilyen választási reformot csak akkor fogunk kivívni, ha a vezetőinknek elegendő erejük lesz arra, hogy a mi akarátunkat, a szervezett munkásság akarátát, az uralkodó osztályra ráerőszakolják. Márpedig az ipari munkásság szervezetei egymagukban nem képesek erre, hanem, ha az általános választói jogot ki akarjuk vívni, akkor nekünk a földművelőszervezetekre feltétlenül szükségünk van”¹⁴² Beterjesztett határozati javaslatában indítványozta: „A pártgyűlés szoros kapcsolatot lát a földmunkások egyesülési szabadsága és az általános választói jog ügye között. Ennélfogva a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének feloszlataása esetén az általános választói jogért való küzdelem összes fegyvereinek azonnali alkalmazását tartja szükségesnek.”¹⁴³ Ehhez az indítványhoz kapcsolódott Zombori Lajos makói küldött néhol túlságosan szubjektívista, de valós, égető problémát kifejező felszólalása: „Mondja ki a kongresszus, hogy az ipari munkások a földmunkásokat ezentúl sokkal erélyesebben és odaadóban kötelesek szervezni, ... térjünk le a középpútról, vegyük kezünkbe azt a fegyvert, mely a legerősebb. Ne vegyünk puskát a kezünkbe, hanem nem dolgozzunk ... Ha általános sztrájk nem használ, kezdjünk forradalmat, mert saját érdekeinkről van szó.”¹⁴⁴

Dániel javaslatát egyhangúlag elfogadták, bár Garami válaszában az indít-

¹⁴⁰ MSZDP XIII. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 140. old.

¹⁴¹ A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1096. i. m. évben 177—178. old. Mucsi Ferenc is megemlíti, hogy a „Testvériség” c. lapban e részek elhallgatásáért, a pártvezetőség önkényes szerkesztési módszere ellen tiltakozott Mérő Gyula: Tarczai későbbi háttérbe szorítását bizonyítja több Buchingerhez írott levele „Ismerve Garaminak — írja Tarczai Lajos a váci fegyházból — ellenem való hangulatát korántsem írtam soha a Népszavának, ha nem tapasztaltam volna, hogy a Népszava mennyire ingadozik a helyzet felismerésében.” Egy másik levélben: „... bölcseségeim nem jelenhetnek meg a N-ban. Protekció nélkül nem tudom lerakni bölcseségeim a N-ban... Kimélem írásaim a szemétkosártól, ahova a N. juttatná cikkeim...”

PI. Archivum 696. f. Buchinger gyűjt. Tarczai Lajos Buchingerhez é. n.

¹⁴² MMTVD 3. köt. i. m. 449—450. l.

¹⁴³ MSZDP XIII. pártgyűlésének jegyzőkönyve. i. m. 98. l.

¹⁴⁴ MMTVD 3. köt. i. m. 450. l.

ványt általánosnak, magától értetődőnek tartotta.¹⁴⁵ Az elfogadott javaslat nagy jelentőségű felismerésről tanúskodik. Rögzíti a munkásosztály és az agrárproletariátus, a szegényparasztság szövetségét a demokratikus jogokért vívott harcban. Leszögezi, hogy Magyarországon az ipari munkásság jelentős politikai eredményt csak a földmunkássággal való szoros szövetségben képes elérni, de nem ismeri fel, hogy ebben az egész parasztság érdekelt. Dániel Arnoldnak a szövetségről hangoztatott politikai állásfoglalása lényegesen előbbre mutatott Garami Ernőnek ugyan-csak a kongresszuson elhangzott nézeteinél. Garami csak kilátásba helyezte a leg-élesebb fegyvert — a tömegsztrájk — alkalmazását az esetleges feloszlatáskor, más-részt nem érintette a földmunkásság és a munkásosztály szoros szövetségét, vagyis a demokratikus jogok kivívását nem a széles tömegmozgalom felvonultatásában látta. Ezzel szemben Dániel Arnold állandó szövetséget javasol a demokratikus jogok kivívása érdekében. Dániel javaslata a Földmunkásszövetség Országos Központjának feloszlátása esetében követeli, akárcsak Garami is, a leghatásosabb fegyver alkalmazását. A központ feloszlátására — mint ismeretes — nem került sor, hanem a helyi szervezetek működését akadályozták meg. A javaslat nem számolt, legalábbis ehhez gyakorlati útmutatást nem adott a — természetesen központilag el-rendelt, vagy sugalmazott — helyi, járási vagy megyei szintű hatósági retorziókkal, s így az egyhangúlag elfogadott határozat emiatt is papíron maradt.

Dániel Arnold felszólalásában megjegyezte, hogy a választói reform megvalósítása, avagy kierőszakolása nem kis mértékben függ a párt vezetőinek erején és rátermettségén. Ez az észrevétel a párt vezetőinek felelősségére utalt, de egyben — ha burkoltan is — az akkori pártvezetők iránti bizalmatlanságot is kifejezte, és megfordítva; olyan pártvezetőségre van szükség, amely nem kíméli erejét latba vetni a földmunkásság és a proletariátus szoros, elválaszthatatlan együttműködésének, szövetségének kimunkálásában.

Dániel Arnold az agrárkérdés tanulmányozása mellett még az 1905-ös évben behatóan foglalkozott a falusi földmunkás mozgalom szélesebb arányú kiépítésével is. A földművelő mozgalom kiépítését és kiszélesítését a szövetkezeti mozgalom el-terjesztésével kívánta megvalósítani. Véleménye szerint a kialakított szövetkezetek egyben politikai szervezetek is lettek volna, amelyek — úgymond — a polgári Magyarországért való forradalom gondolatát is ébren tartanák.¹⁴⁶ Egy másik, ugyan-csak Szabó Ervinhez írt levelében az iránti reményét fejezi ki, hogy a pártvezetőségek és a Népszava megérti az agrárkérdés fontosságát. „Az agrárkérdés a régi rend-szerek (itt programok — VL.) leggyöngébb pontja. A Népszava legutóbb egyetlen ellenérvet tartalmazott: a földművelők értelmisége alacsonyabb semhogy a mozga-lom súlypontja rájuk helyeződhetnék. A Népszavában rá kellene mutatnunk, hogy a földművesmozgalmon nyugszik a párt jövője. Ennek a szempontnak előtérbe állításánál az adott körülmények között — mikor a földművesszövetség veszélyben forog — a mozgalomnak teszünk szolgálatot.”¹⁴⁷ Dániel Arnold az ellenzékiek és Szabó Ervin segítségével az agrárkérdés előtérbe állításával — mivel bizonyos jelek a pártvezetőségnél is kimutathatók — változtatni kívánt a vezetőség egész taktikáján. Nyilván az agrárkérdés egész komplex jelentőségére célzott, amikor megállapította, hogy a „magyarországi szocializmus azért jutott a serdülő korbá, most (1906-ban — VL.) fog az ország viszonyaihoz alkalmazkodni, hogy megkapja a maga egyéni karakterét.”¹⁴⁸ Nem véletlen, hogy az ellenzékiek vagy az ellenzékhez

¹⁴⁵ MSZDP XIII. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 168. l.

¹⁴⁶ PI. Archivum 729. f./5/16 Dániel Arnold Szabó Ervinhez.

¹⁴⁷ PI. Archivum 729. f./5 Dániel Arnold Szabó Ervinhez 1906. júu. 12—13.

¹⁴⁸ PI. Archivum 729. f./5 Dániel Arnold Szabó Ervinhez 1906. ápr. 13.

tartozók nagy erőfeszítéseket tettek a földmunkásmozgalom fellendítése érdekében „Úgy Csizmadia — írja Dániel Arnold Szabó Ervinnek — mint Vágó nagyon szépen dolgoznak. Vágó apránként kiveri Mezőfit Hajdú megyéből.”¹⁴⁹

Az ekkoriban debreceni párttitkárként működő Vágó Béla határozott fellépése, a papi birtok kisajátítására tett javaslata, a debreceni munkásság érdekében kifejtett tevékenysége, szereplése a városi tanácsnál a szeszárúsítás betiltása érdekében, megrémítették a megyei hatóságokat. Vágó Béla elsőrendű fontosságúnak tartotta a földmunkásság és a szegényparasztság szervezését. Szabó Ervinhez egyik, Nyíregyházáról írott levelében megírta, hogy az ellenzékiek fáradhatatlanul dolgoznak. Többen a csendőrök karmai között vannak. (Tarczai, Mihályi.) Szeretné Horváth Gusztávot kiszabadítani. Szatmáron két napos sztrájk volt, alig aludt, majd 19 km-t gyalogolt a sámsoni gyűlés miatt, ahol a csendőrök lefogták és 20 órát ült.¹⁵⁰

A földmunkásság helyzetéről, a szervező munka nehézségeiről, a pártvezetőség közömbösségéről számol be egy másik levelében: „Megírtam az összes mesés detaillakat, de nem küldöm el őket. Gondoljátok el egy 13 000 lakosú faluban, ahol a földművesek 40 napot dolgoznak *ingyen* lakásért, s ahol 12 gyönyörű kastély van, s ahol az összes birtokosok részt vesznek a megyegyűlésen folyton úszítva a szolgabíró, mit tesz két óra hosszáig beszélni. Ha leköznének leadnák egy *páratlan dokumentum*os (kiemelés Vágó Bélától) kultúrképet a szervezeti demokrácia korából. De gondolom nincs ilyenre a N-ban szükség.”¹⁵¹

A földmunkászövetségben tevékenykedő, az ellenzékhez nem tartozó, de több esetben azonos nézetet valló Ladányi Rezső hangsúlyozta, hogy a választójogért folytatott harc sikeres kimenetele a földmunkások megszervezésétől függ. Az ipari munkások száma elenyésző a mezőgazdasági munkásokhoz viszonyítva. A magyar paraszt gyomra már beveszi a szocializmust, és meg kell találni az eszközt arra, hogy eljusson a proletariátushoz. Az ipari munkásság részleges gazdasági küzdelmet folytathat, de eredményes politikai küzdelmet a parasztság nélkül — soha.¹⁵² E valós elemzésből ekkor csupán arra a következtetésre jutott, hogy a gazdasági szervezetek mellett létre kell hozni a politikai, a választójogért harcoló szervezeteket is, mivel ugyan a választójogért folyó harc a városból indul ki, de a siker a falu kezében van. A falu szervezését Mezőfiék és a tudatlanság leküzdésével lehet elérni.

A szervezést sürgető felismerés túlmutatott a pártvezetőség akkori nézetein.

Mindezek a tények egyértelműen bizonyítják, hogy a Szabó Ervin köré csoportosult ellenzék felismerte a földmunkásság, a szegényparasztság szervezésének nagy jelentőségét. A felismerésről áttért a gyakorlati munka megvalósítására is. Ezt a munkát és tevékenységet nem kampányszerűnek, ideiglenesnek, vagy éppen a megfélemlítés eszközének tekintette. Az ellenzék nem egyszerűen szervezést, a tömegbefolyás szélesítését látta a földmunkásság harcának felkarolásában és irányításában, hanem a nagybirtok elleni harcot is. Ez az elképzelés azonban nem találkozott a pártvezetés elképzeléseivel, mivel az agrárproletariátus és a falusi szegénység mozgalmi nem tették volna lehetővé a választójogi taktikázást. A tömegmozgalmak

¹⁴⁹ Uo.

¹⁵⁰ PI. Archivum 729 f. 16/13 Vágó Béla Szabó Ervinhez 1906. VI. 26.

¹⁵¹ PI. Archivum Népszava Szrk. iratai 629 f. 1906. 1906. aug. 16.

¹⁵² Ladányi Rezső: A földmunkásmozgalom és az általános választójog. Népszava 1906. dec. 25.

felkarolása a demokratikus erők forradalmi tömörítésének politikáját tette volna a szociáldemokrata párt vezetősége számára szükségessé.¹⁵³

A Szabó Ervin kör ellenzéki tagjai tisztában voltak azzal, erre már a korábbi években lezajlott kongresszusok előtt vagy alatt kísérletet tettek, hogy az új és hatékonyabb, a magyar feltételekhez jobban igazodó politika realizálása érdekében a pártvezetőség személyi összetételében is változásokat kell eszközölni. Az 1906-os kongresszus előtt robbant ki az 1905-ös évben folytatott taktika vitája kapcsán a Garami—Groszmann ellentét. Mint ismeretes a Fejérváry-kormány idején a váci börtönben büntetést töltő Groszmann Miksa nem értett egyet a párt taktikájával.¹⁵⁴ Hibáztatta a pártvezetőséget a kormánnyal folytatott paktum-politikájáért, javasolta a Függetlenségi Párttal való együttműködés taktikáját, egyes nemzetiségi pártokkal való szövetséget. Groszmann Miksa álláspontja — miután a párt taktikája nem hozta meg a remélt sikert — nagyobb visszhangra talált a budapesti bizalmiak körében, valamint a lateinerek táborában is.

Az 1906-os kongresszuson a sajtó, az agitáció, a szervezés kérdéseinek megvitatásakor többen kifogásolták a Népszava szűrkességét. Így Horváth Gusztáv szövé tette a lap politikamentességét. A lap túlságosan elvont, doktrinér jellegű, regisztráló kis összefoglalók és nem elemző cikkek látnak napvilágot. Szerinte a lap kevésbé radikális némely polgári lapnál. Elmarasztalta a lapot, mivel az támadta a francia szindikalistákat.¹⁵⁵

Preusz Mór szerint baj van a lap szerkesztőségének politikai szellemével, több ízben kénytelen híreit cáfolni, s ez rontja szavahihetőségét.

Vágó Béla arra hívta fel a figyelmet, hogy a meglevő keretek nem felelnek meg a megnövekedett pártmozgalomnak. Ahány város, annyi szervezet van vidéken. Az átgondoltabb irányítás érdekében szükség van a rendszeres és közvetlen érintkezésre a vezetők és a munkásság között. Legfontosabb szervezési feladatnak a földmunkásszervezetek erősítését tartotta.¹⁵⁶ Elfogadásra javasolta kéthavonkénti titkári értekezlet megtartását, agitáló csoport létrehozását a nemzetiségi vidékeken, a titkárságokkal rendelkező vidéki városokban helyi lap kiadását.

¹⁵³ Mucsi Ferenc: i. m. 178—179. l.

Részletesen foglalkozik Dániel Arnold és Diner Dénes József vitájával Mucsi Ferenc is. Garaminak a „Szocializmus”-ban megjelent cikkei nem kedveztek a Dániellel folytatott vitának.

¹⁵⁴ Garami Ernő levelei Groszmann Miksához.

MMTVD 3. köt. i. m. 428—432. Garami 1906. márc. 5-i leveléből: „A politikában még mindig a régi ponton vagyunk. A házfelosztás, az alkotmányosság látszatának és fokonként való feladása, királyi biztosok. Még mindig úgy áll minden ahogy írtam: a koalíció kormányvállalása a parlamenti reform alapján, vagy oktroj. Az előbbi sok mindentől függ. Elsősorban attól, hogy Andrássy belemegye-e. Ha igen annál jobb, bár a reform aligha lesz olyan is, mint Kristóffyé. Ha nem akkor nincs más út, csak az oktroj. Ennek azonban nagy ára van: a közigazgatás államosítása még pedig az abszolutisztikus úton. A mai közigazgatás mellett az oktroj feltétlen kudarcot jelentene, mely évtizedekre aláásná a választás reformot, csak feltétlen megbízható közigazgatás mellett lehet sikeresen oktrojálni. Ezért a kormány most tervszerűen ezen dolgozik, s mindent amit tesz, erre való tekintettel teszi... lehet, sőt valószínű, hogy Ön ezt, aligha lesz hajlandó aláírni... Én pedig nem tehetek egyebet, mint erősíthetem, hogy így van. A jövőendő majd megmutatja, hogy melyikünknek van igaza.”

PI. Archivum Népszava szerk. iratok 659/7 1906/1. Garami Ernő Groszmann Miksához 1906. márc. 5. E kérdést részletesen mutatja be Mucsi Ferenc: i. m. 153—157. l.

¹⁵⁵ MSZDP XIII. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 146. l.

¹⁵⁶ MSZDP XIII. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 169—172. l.

¹⁵⁷ A pártvezetőség által javasolt jelölőlista: PI. Archivum 721. f. 1—15. öe.

Az ellenzék befolyásának növekedését bizonyította Jócsák Kálmán és Gyuriás József jelölése is. Gyuriás a kongresszus előtt írt cikkében élesen bírálta a párt választójogi taktikáját. — Népszava 1906. május 25. — A kongresszus előtt. Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1906-ban, 186., 191. l.

Azok a kiváló, kritikai megjegyzések, amelyek a párt általános taktikájára, a földmunkásságnak mint állandó szövetséges megnyerésének elhanyagolására, a szervezési agitációs munkában észlelt fogyatékokra vonatkoztak még csak tovább mélyültek a pártvezetőség megválasztásánál, majd az 1906-os kongresszust követő hónapokban.

A lateiner ellenzékiek már a korábbi kongresszusokon is személyi változásokat kívántak elérni a pártvezetőségben. Goldner Adolfot már előbb is ki akarták onnan buktatni. A kirobbant Garami-Groszmann ellentét a vezetőség megválasztásánál, helyesebben a jelöléseknél is felszínre került. A megválasztott jelölő bizottság — melynek tagja volt Vágó Béla is — Goldner Adolfot már nem javasolta a vezetőségbe, viszont a többiek között javasoltak a vezetőségbe Jócsák Kálmánt és Ferenczi Gyulát. A budapesti bizalmiak listáján Jócsák és Ferenczi helyett Groszmann Miksa és Goldner Adolf neve szerepelt.¹⁵⁷

A jelölés ismertetése után többen kifogásolták Groszmann Miksa kihagyását, volt, aki ellenlista beterjesztését indítványozta. A választás eredménye az lett, hogy Groszmann beválasztották, míg Goldner Adolfot végérvényesen nem jelölték.¹⁵⁸

Az eredményhirdetés után Garami bejelentette, hogy a megválasztást nem fogadja el. Már a jelölő bizottság előtt is kijelentette, hogy nem hajlandó ott dolgozni. Ladányi Ármin arra hivatkozott, hogy a németországi mozgalomban a párt belső ügyeit a kongresszuson feltárlják, itt azonban félelemmel nyúlnak különböző kérdésekhez. Megemlítette, hogy a pártmozgalom nem egyes emberekhez van kötve, a mozgalom fejlődni fog egyesek nélkül is. Pelczéder Ágoston azt hangoztatta, hogy a bizalmiak semmit sem tudtak az ügy háttéréről, részletes felvilágosítást követelt. Ezzel szemben Weltner és Buchinger az ügy lezárását, illetve egy külön bizottság felállítását — amely 3 hónap múlva jelentést készít — javasolták. A kongresszus ezt a javaslatot elvetette, válaszul erre Weltner a kongresszusról elrohant. („Jó mulatást a kongresszusnak”) Vágó Béla zárt ülés elrendelését javasolta, de Groszmann szerint ez keresztyülvihetetlen a rendőrség jelenléte miatt. A részletes vita elkerüléséért Garami — fenntartva a további elhatározás jogát — visszavonta a kongresszus előtt tett lemondását.¹⁵⁹ Garami továbbra is a pártvezetőség tagja maradt, majd 1906 őszétől átvette az akkor megindult Szocializmus szerkesztését, Groszmann pedig 1907 tavaszáig a Népszava szerkesztője lett. A személyes ellentété fajult Groszmann-Garami ellentét nem hozott minőségi változást a pártvezetőség taktikájában. Jócsák Kálmán szerint — ezt a részt Mucsi Ferenc is idézi — azzal, hogy Groszmann érdemtelenül került a Népszava élére, elismerték, hogy az ő álláspontja volt helyes, amikor szembefordult a párt taktikájával. Jócsák még megjegyezte, hogy ahogy Garami nem csinált semmit, úgy a változás csak az lesz, hogy ezután Groszmann nem csinál semmit!¹⁶⁰

Garami egyik Bresztovszky Ernőhöz írott levelében megjegyzi, hogy a kirobbant viszályal nem érdemes sokat foglalkozni. Ha komoly bajok lennének ezekből az ügyekből — jegyzi meg — akkor majd rendet kell csinálni.¹⁶¹ Pedig az 1906-os kongresszuson Garami Ernő volt az, aki robbantott, s ezzel tovább mélyítette a

¹⁵⁸ A megválasztott vezetőség: Bokányi Dezső, Buchinger Manó, Csizmadia Sándor, Garami Ernő, Garbai Sándor, Groszmann Miksa, Gyuriás József, Kardos Jakab, Klárik Ferenc, Vanczák János, Weltner Jakab. — MMTVD 3. köt. i. m. 449. l.

¹⁵⁹ MSZDP XIII. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 147—155. l.

¹⁶⁰ Pl. Archivum Buchinger gyűjt. 696. f. 1906. Jócsák Kálmán Buchinger Manóhoz. 1906. okt. 9.

¹⁶¹ Pl. Archivum 695./f./4. Bresztovszky Ernő gyűjt. — Garami Ernő Bresztovszkyhoz 1906. VII. 29.

párton belüli zűrzavart. Ugyancsak a párton, a vezetőségen belüli zavarra utal Buchinger Manó egyik feljegyzésében: Ladányi Ármin a Buchingerrel folytatott beszélgetésen sorra vette a vezetőséget, és nem talált megfelelő vezetőt egy esetleges forradalom bekövetkezésekor.¹⁶²

A Szabó Ervin ellenzéki csoportból Vágó Béla nagyon elégedett volt a kongresszus eredményével, s azt a következtetést vonta le, hogy a vidéket kell erősíteni, s ebben van a győzelem záloga. Nagy meglepetésére szolgált, hogy Goldner Adolf kimaradt a pártvezetőségből.¹⁶³

Vágóhoz hasonló tervet szövögetett László Jenő is. Ugyancsak Szabó Ervinhez írta, hogy „a mozgalom súlypontját vidékre kellene és fogjuk lefektetni”. Megjegyezte, hogy a vezetők felkészültsége rendkívül alacsony színvonalú, Ladányi Árminra és Rónai Zoltánra, Szabó Ervinre és tanítványaira számít, hogy sikeresen tudjanak működni a mozgalom javára. A fővárosra és a vidékre vonatkozó munkaprogramot akar kidolgozni. A kérdés csupán az, mit szól ehhez Garami és Groszmann?¹⁶⁴

László Jenő részletes elképzeléseit nem ismerjük, valószínűleg a szélesarányú jogvédelem megszervezését is programjába foglalta, de átfogóbb tevékenységet is megjelölt. A Garami és Groszmannra vonatkozó aposztrofáló megjegyzések a régebbi ellentétre is vonatkoztak, (László Jenő és társai eltávolítása a Népszava szerkesztőségéből) de a Szabó Ervin köréhez tartozó lateinerek iránti pártvezetőségi bizalmatlanságot sem rejtette véka alá.

A Szabó Ervin köréhez tartozó ellenzék az 1906-os kongresszuson több oldalról világította meg a pártvezetőség általános taktikájának fogyatékoságát. Bírálatuk kiterjedt a pártvezetőség általános tevékenységére: a politikai működésre, a szervező és agitációs munkára. Az ellenzékiek szereplése a bírálattal nem merült ki. A Szabó Ervin körhöz tartozók a pártvezetőségnél sokkal konkrétabb realisabb — a magyar viszonyoknak megfelelőbb — gyakorlati feladatokat is megjelöltek. A csoport a választójogért folyó harcot — akár a tömegsztrájk alkalmazásával — az agrárproletariátus szervezésével, védelmével kapcsolta szorosan össze. Rámutattak az agrárprogram kidolgozásának szükségességére is. A pártvezetésnek határozott, az osztályharcot következetesen képviselő erőkből kell állnia. Így — hasonlóan az általános fő célkitűzéshez — a választójogért folyó harcnak, amely a párt legfontosabb feladata, nagyobb realitást kívántak biztosítani. A szervezési és agitációs munka javítására vonatkozó javaslataik általános elfogadásra találtak.

Az ellenzék e szárnyának azonban átgondolt, az egész tevékenység megjavítását szolgáló javaslata nem volt. A bírálat a részletekre, és nem az egészre vonatkozott. A részletekre vonatkozó bírálat és javaslat — amely az egészet nem kívánta alapjaitban megreformálni — jogosságát nem vitatták el, és az észrevételeket a kongresszus elfogadta.

Az 1906-os kongresszuson a Szabó Ervin kör tagjai részéről elhangzott bírálat, ellenzéki fellépés erősítette az éppen csak kialakuló munkásellenzék megjelenését a magyarországi munkásmozgalomban.

A Szabó Ervin köré csoportosult ellenzékiek az 1906-os kongresszus után is nagy figyelemmel kísérték a pártvezetőség tevékenységét. A kongresszus eredményeihez fűzött reményeik egyéb terveik azonban nem váltak valóra. Bírálatuk, változást sürgető megjegyzéseik még határozottabbá váltak, bár azok megmaradtak az általános, szenvedélyes hangú keretek között, de átfogó perspektívát meghatározó politika kidolgozására ekkor sem került sor.

¹⁶² PI. Archivum Buchinger gyűjt. 696. f. Buchinger Manó Ladányi Szerénához. 1906. VIII. 25.

¹⁶³ PI. Archivum 729. f. 16/13. Vágó Béla Szabó Ervinhez 1906. VI. 26.

¹⁶⁴ PI. Archivum 729. f. 10/12. László Jenő Szabó Ervinhez 1906. VII. 6.

„A pártéletben minden csöndes — írta Dániel Arnold 1907 januárjában. A Szocializmus unalmas. Ezek az emberek, ha még sokáig uralkodnak unalmassá fogják tenni a munkásság előtt az egész szocialista eszmekört.”¹⁶⁵ Madzsar József egy hónappal később sem látta jelét a javulásnak. „A Népszava rosszabb, mint valaha. A pártatlan napokon igyekszik mindig az ellenkezőjét írni annak, amit a páros napokon írt. A Szocializmusról jobb nem beszélni.”¹⁶⁶ Lóránt Richárd szerint 1907 elején nincs semmi szenzációs újdonság, a földmunkásszervezet tovább haladgat, bár nincs elegendő pénz és személy. A pártvezetőség emberei Csizmadiaán kívül nincsenek jelen, míg Strasser, Pogány, Czóbel Berlinben tartózkodnak. A lap rossz, a folyóirat gyenge.¹⁶⁷

Csizmadia Sándor egyik Szabó Ervinhez írt levelében a földmunkásmozgalom belső fejlődését pozitívan értékelő levelében kitért a Garami-Groszmann ellentétre, s véleménye szerint az órákig tartó civódássá fajult „elvi” vita lehetetlenné teszi a normális munkát.¹⁶⁸

Az akkoriban gyógykezelés céljából külföldön tartózkodó Szabó Ervin hazatéréséhez sokan nagy reményeket fűztek. Dániel Arnold Szabó Ervin és saját tevékenységét új irány kifejlesztéseként értékelte, mint amely mindennél jobban megfelel az objektív igazságnak és a magyar viszonyoknak is.¹⁶⁹ Dániel itt az agrárkérdésben az általa képviselt felfogásra, Szabó Ervin szindikalizmusára gondolt. A szociáldemokrata párttól jól informált Jászi Oszkár szintén Szabó Ervin távollétének hátrányáról, súlyosságáról emlékezett meg. „Rendkívüli szükség volna Rád. A pártból ijesztő erkölcsi és szellemi tünetekkel találkozom...” A magyar ugaron” nagy munka fog megindulni. S ennek egy részére Te vagy a leghivatottabb. A párt reorganizációját értem, amely immár elkerülhetetlen. E nélkül sem nagy stílus szocialista propaganda, sem komoly polgári radikalizmus nem lehet.”¹⁷⁰ Jászi Oszkár Szabó Ervin segítségét elsősorban az alakulófélben levő radikális pártnak a szociáldemokrata párt részéről megnyilvánuló pozitív magatartásának kialakításában kívánta igénybevenni. Jászi a párt reorganizációja alatt főleg a kialakult pártfegyelem megvétőzésát értette, nem pedig a pártban belüli demokrácia helyes értelmezését. Arra viszont helyesen mutatott rá, hogy a polgári radikalizmus és a munkásmozgalom között szoros együttműködésre van szükség, sőt a párt létrejöttében a szociáldemokrácia nem kis szerepet játszhat.

A lateiner ellenzékiek figyelmüket az 1907-es kongresszusra fordították, s a vezetőség munkájáról kialakított éles bírálatukkal jelentős hatást váltottak ki a kongresszusi küldöttek körében. A határozott fellépés eredményeképpen növekedett a több oldalról megnyilvánuló bíráló hang, a pártvezetőség munkájával való elégedetlenség, a határozottabb, nemcsak módszerében, hanem alapjaiban is, politikai gyakorlat kimunkálása.

A mozgalom, a párt tevékenységének visszaesését a kongresszusra készült titkári jelentés és az azt kommentáló beszámoló sem hallgathatta el. A hanyatlás okát azonban a jelentés egyoldalúan pusztán az objektív okokra vezette vissza. Nem elemezte, hogy a pártvezetőség a munka irányításában milyen mulasztásokat követett el. Buchinger Manó titkári beszámolójában azt fejtegette, hogy a magyarországi proletariátus helytállt az ún. pandúruralom elleni harcban, bár a szociál-

¹⁶⁵ PI. Archivum 729. f./5. Dániel Arnold Szabó Ervinhez 1907. jan. 12.

¹⁶⁶ PI. Archivum 729. f. 36/22. Madzsar József Szabó Ervinhez 1907. febr. 15.

¹⁶⁷ PI. Archivum 729. f. 11/37. Lóránt Richárd Szabó Ervinhez 1907. jan. 2. (németül).

¹⁶⁸ PI. Archivum 729. f. Csizmadia Sándor Szabó Ervinhez 1907. febr. 23.

¹⁶⁹ PI. Archivum 729. f./5. Dániel Arnold Szabó Ervinhez 1907. jan. 12.

¹⁷⁰ PI. Archivum 729. f. 33/60. Jászi Oszkár Szabó Ervinhez 1907. jan. 20.

demokrata párt figyelmeztette az urakat arra, hogy a munkásság a választójog kivívásáért felkészült a legdöntőbb lépésre. A párt feladatát abban jelölte meg, hogy felrázza a munkásságot, tiltakozásra készítse és kifejlessze a szervezetek belső életét.¹⁷¹ Buchinger az agitáció, a szervezés sikerének fokmérőjét a befolyt pártadó összegében jelölte meg. Az 1907-es évet a koalíciós kormánnyal való döntő összecsapás évének jelölte meg.

A jelentés joggal állapította meg, hogy a munkásmozgalom visszaesésének fő oka a kormány terror intézkedéseire vezethető vissza. Mégis a befolyt pártadó összegéből a párt befolyását megállapító mechanikus következtetés leegyszerűsített értelmezésül szolgált. A nagy összecsapásra vonatkozó kijelentés a várható éles vitát kívánta megelőzni.

Az ellenzékiek közül elsősorban László Jenő és Vágó Béla felszólalásai indították el, illetve mélyítették el a pártvezetőség tevékenysége elleni bírálatot.¹⁷²

Érdemes szemügyre venni a pártmunka egészéről elhangzott értékelést, majd pedig egyes részleteket vizsgálat tárgyává tenni. „Nyíltan és őszintén meg kell mondani — hangoztatta László Jenő — a párt hibáit. Ez az év nemcsak improduktív, hanem semmiféle komoly mozzanat benne fel sem ismerhető ... A párt egész idei működése meddő volt, a pártjelentést tudomásul nem veheti.” László felszólította a küldötteket, hogy mások se vegyék tudomásul a jelentést.¹⁷³

Vágó Béla a kongresszuson kétszer is felszólalt. Az évi munkát összegezve megjegyezte, amilyen a működés, olyan a jelentés. „Az egész működés tervszerűtlen, céltalan, ötletszerű kapkodás ... A párttitkárság működésében nem volt meg az a gerinc, melynek meg kell lennie, hogy egy tervszerű, célszerű munkát végezhesünk. Terméketlenség és hullaszerű csend jellemzi.” A jelentést nem fogadja el.¹⁷⁴

Weltner Jakab mind László, mind Vágó felszólalása után azonnal felszólalt.¹⁷⁵ László bírálatát tudatos rosszakaratú ferdítések halmazának minősítette. A kísérlet nem objektív, és pusztán hatásvadászat céljából mondta el László. Weltner Vágó bírálatát — bár mérsékeltebb formában mint Lászlóét — is visszautasította, mivel az felületes. Vágó, akárcsak mások is helytelen színben tüntetik fel a párt erősségét. Weltner szerint a kormány nem tudja könnyen feloszlatni a szakszervezeteket. Az elmúlt évet igen eredményesnek minősíti.¹⁷⁶

A pártvezetőséget főleg az ijesztette meg Vágó és László felszólalásában, hogy a jelentés elutasítását javasolták, ami egyértelmű lett volna a pártvezetőség iránti teljes bizalmatlanság kimondásával. A pártvezetőség tagjai nem általában a bírálók ellen léptek fel — így ekkor valamennyi felszólaló ellen küzdeniök kellett volna — hanem az ellenzék vezetői ellen, és őket igyekeztek a kongresszuson elszigetelni, amit megkönnyített az ellenzékiek mondanivalójának nem mindig szerencsés közlési formája, a bírálók, más ellenzékiek megosztása és megosztottsága, valamint egymás

¹⁷¹ MSZDP XIV. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 107., 110. l.

¹⁷² Uo. 112. l.

¹⁷³ MMTVD 3. köt. i. m. 516—517. l.

Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1907-es évben. Bp. Radó 1908. ... 300. l.

¹⁷⁴ MMTVD 3. köt. i. m. 517—518. l.

¹⁷⁵ A pártvezetőség tagjainak a korábban elfogadott ügyrend szerint jogukban volt soron kívül felszólalniok. Főleg Weltner és a mindenkori elnök közbeszólásokkal igyekezett a bírálókat leinteni, vagy megrövidíteni. Vántus Károly bíráló felszólalása után László Jenő azt javasolta, hogy a pártvezetőség tagjai csak az adott napirendi pont előadói után szólalhatnak fel. László e javaslatát elvetették. A javaslat konkrétan Weltner és Bokányi szereplése ellen irányult. — Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1907-ben. Bp. Radó 1908 — 303. l.

¹⁷⁶ MSZDP XIV. kongresszusának jegyzőkönyve i. m. Bp. Népszava kiadás 1907. 124., 134. l.

elleni felhasználása is. Vágó Béla és László Jenő felszólalásai nem voltak mentesek a túlfűtöttségtől, néhány frázisszerű megállapítás nélkülözötte az objektív alapot.

Míg az 1906-os kongresszuson a pártvezetőség munkájában fellelhető fogyatékokra főleg a Szabó Ervin körül csoportosult ellenzékiek mutattak rá és tették meg javaslatukat, az 1907-es kongresszuson a párton belüli ellenzék új elemekkel egészült ki. Az ellenzéknek ez a része többnyire az egyes szakszervezetek vagy a nagyobb vidéki városok vezető garnitúrájához tartozott. Már jelentős mozgalmi tapasztalattal, a szervező és agitációs munkában alapos jártassággal, szónoki, publicisztikai ambícióval megfelelő elméleti ismeretekkel rendelkeztek. Ellenzéki tevékenységük leginkább a párt évenként tartott kongresszusain, egyéb tanácskozásain, a helyi, vagy némely esetben a szakszervezeti lapokban nyilvánult meg. Sok tekintetben, főleg ami a tennivalók meghatározását illeti, az ellenzéknek ez a része közeledett a Szabó Ervin csoporthoz, de azzal különösebb kapcsolatban nem állt, sőt egyes kérdésekben vele szembekerült. Bírálataikra mindvégig a mindenkor pártvezetőség iránti lojalitás volt a jellemző, s ha többször élesen is mutattak rá a vezetőség munkájának fogyatékoságára, súlyos hibáira, mégis hajlandónak mutatkoztak a felülről adott, mindig az „objektív” viszonyokra hivatkozó magyarázatot, ha mégoly kelletlenül és nehezen is, de elfogadni. Ez a körülmény nem kisebbítheti szereplésük jelentőségét, csupán jelzi tevékenységük elégtelenségét, azokat a gátló tényezőket, amelyek nem tették lehetővé, hogy vissza-visszatérő kritikájuknak mélyebben szántó nyoma, hatása alakuljon ki a magyarországi munkásmozgalmában. Az ellenzékiek hatékonyabb működésében nem lebecsülendő szerepet játszott — nemcsak a magyarországi, hanem a II. Internacionáló egyéb pártjainak gyakorlatában is — kapcsolatuk (akár személyi és tradicionális is) a hivatalos, vagyis a legtöbb esetben a reformista politikát irányító pártvezetőség különböző tagjaihoz.

A magyarországi munkásmozgalmában az értelmiség működését, tevékenységét fenntartásokkal, némely esetben gyanúval szemlélték. Általában az értelmiség a magyar mozgalomban nem játszott olyan szerepet, mint a környező országokban. A munkás szocialista mozgalomba került értelmiségiek jelentősebb része ellenzéki volt. Így a Szabó Ervin köré csoportosultak értelmiségiek, lateinerek voltak. A Szabó Ervin csoport a szocialistává vált értelmiségiek, lateinerek ellenzéki csoportja volt.

A párton belül jelentkező, azzal a legszorosabb kapcsolatban levő ellenzék másik része, amely az 1905—06-os válság utáni időben jelentkezett, javarészt munkásbázison alakult ki.¹⁷⁷ A baloldali ellenzék e szárnyát célszerűbb a munkásellenzék terminológiával jelölni. A meghatározás e csoport bázisára, eredetére, összetételére és nem ideológiai arculatára vonatkozik. Az ellenzék e szárnya nem rendelkezett kialakult szervezeti keretekkel vagy ideológiai állásponttal. Bírálata és támadása a gyakorlati tevékenységre irányult. Nem állt kapcsolatban a lateinerekkel, de annál nagyobb befolyása volt a szervezett munkásság körében. Ellenzéki bírálataival kifejezte a munkásság osztályharcos szellemű hangulatát is. Fellépése szembefordulást jelentett a pártvezetőség erélytelennek ítélt taktikájával.

Az MSZDP-ben, főleg a szakszervezetekben, a szakszervezeti vezetésben meglevő

¹⁷⁷ A munkásellenzék elnevezés viszonylagossága mellett is úgy véljük, hogy a „kongresszusi ellenzék” meghatározás nem fejezi ki eléggé az ellenzék e szárnyának tevékenységét. — Erényi Tibor: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1914 előtti tevékenységéről. Kossuth Kiadó 1961.

Erényi Tibor e munkájában jogosan jelezte a kongresszusokon fellépő ellenzék szereplését. A „kongresszusi ellenzék” elnevezés azonban lényegesen tágabb körre terjed ki, s magában foglalja a lateiner ellenzéket is, és más ellenzékiek is ide kerültek. A kongresszusokon szerepelt a jobboldali ellenzék is. Ugyanakkor a baloldali ellenzék különböző szárnyához tartozók nemcsak kongresszusokon — bár ott nyilván erőteljesebben — hallatták hangjukat.

értelmiségellenesség nem kedvezett az ellenzék e két szárnyának egymásra találásában. A munkásellenzéknek feltétlenül szüksége lett volna az elméleti ismeretekben lényegesen nagyobb tudással, jártassággal rendelkező lateinerek közreműködésére, tanácsára. Ezzel szemben a munkásellenzékhez tartozók jelentős részénél is a karrierista lateinerek elleni jogos bizalmatlanság — érdemtelenül — a szocialista szellemű értelmiségekkel szembeni görcsös fenntartásokkal ötvöződött. Ez a tradicionális fejlődés nem kis hatással volt a munkásellenzékieknek a szocialista értelmiségekkel kapcsolatos magatartására. A pártvezetőség több tagja számos esetben apellált az osztálytudatosnak tűnő lateiner ellenességre és a „tisztá munkáspolitiká” képviselőre.

Ezt a helyzetet megkönnyítette még az, hogy a Szabó Ervin köré csoportosult ellenzékiek eszmei arculata — szindikalista, anarchista, de némelykor a bernsteini nézetekhez való közelsége — és gyakorlati passzivitása — vagy éppen a polgári radikálisokhoz való fordulása — valamint a csoport hajdani laza, sokszor vitaklubszerű szervezeti élete, majd szétesése nem jelentett a munkásellenzékiek számára különösebb vonzerőt. A lateiner ellenzékiek kritikai fellépésének nem eléggé átgondolt, céltudatos jellege, a személyi problémák és ellentétek túlfűtöttsége, jogos vagy vélt sérelmek eltűlése a párton belüli más ellenzékiekre inkább taszító hatást gyakorolt. A Szabó Ervin-ellenzék eszmei arculatának heterogén jellege szükségszerűen maga után vonta a csoport szétesését. Így e csoport szervezeten és egységesen nem közeledhetett a munkásellenzékiekhez. Többen a Szabó Ervin körből a szakszervezetekben vagy egyéb fórumokon keresztül kerülnek közelebb a munkásellenzékhez. Az ellenzékiek két szárnya között azonban szervezett ellenzéki együttműködés alig alakulhatott ki. Ebben az időben az ellenzéknek szervezeti központja, fóruma nincs, egymástól elszigetelten fejtik ki nézeteiket. Általában az évenként összeülő kongresszusok jó fórumnak bizonyulnak az észrevételek megtételére, bizonyos változások elérésére.

A Szabó Ervin körhöz tartozóknak egyebek között érdeme, hogy felkeltette és elindította a századfordulót követő években az MSZDP-ben az ellenzéki tevékenységet. Mint ismeretes e csoport egész működésére rányomta bélyegét az, hogy kiemelkedő szellemi vezére, Szabó Ervin lépésről-lépésre eltávolodott a mozgalomtól. Ebben fontos szerepet játszott az is, hogy a pártvezetőség is igyekezett Szabó Ervint a mozgalomtól elszigetelni, háttérbe szorítani, kizárólag az elméleti munkálkodás szintjén megtartani. Másrészt Szabó Ervin sem épített ki — főleg szubjektív okok miatt — szoros szervezeti kapcsolatot a mozgalommal. De soha nem vonta kétségbe — erre Jászi Oszkárral folytatott levelezése meggyőző érvekkel szolgált, aki a párttól mint szervezettől végképp el akarta szakítani — a munkáspárt történelmi felelősségét, szükségességét. A maga köré gyűjtött szocialista értelmiségiekhez nagy reményeket fűzött, de működésük idején inkább propaganda-teoretikus vitákat folytattak, és nem válhattak egy, a párton belül működő ellenzék szervezett központjává. Lapjuk nem volt és nem is tudtak egy, a párton belül működő lap köré csoportosulni. Az MSZDP vezetősége sokszor meggátolta a vidéki lapok megjelentetését, de való igaz, hogy erre gyakran nem voltak meg a feltételek. Másrészt a pártvezetőség a legerőteljesebb szankciót foganatosított minden nyomtatásban megjelent bíráló, kritikai hang ellen. Az európai pártokban bármilyen jellegű ellenzék, de frakció is meghatározott lap körül alakult ki. Magyarországon ez nem jöhetett létre. A Szabó Ervin csoport nem válhatott az MSZDP ellenzékének központjává. Sem heterogén ideológiai arculata, sem a szervezeti kérdésekben elfoglalt álláspontja, valamint az MSZDP működésének specifikus körülményei sem szolgálhattak erre alapul.

A kialakuló és egyre inkább határozottabb hangot megütő munkásellenzék,

amelyhez a Szabó Ervin körből is többen csatlakoztak, főleg a kritikára, a határozottabb, osztályharcosabb szellemű politika kialakítására fordította a figyelmet.

Az 1907-es kongresszuson az ellenzéknek e csoportjához tartozó felszólalók bíráló megjegyzésekben, konstruktívabb politikát, nagyobb szervezői, agitációs tevékenységet sürgető felszólalásaikban nem vagy alig maradtak el a Szabó Ervin körhöz tartozók szereplésétől.

Preusz Mór, aki ekkor a baloldali ellenzékiekhez állt közel, a kassai pártszervezet nevében is, mint a Kassai Munkás szerkesztője is, az általános helyzetet értékelve megjegyezte, hogy a proletariátus erejét a pártvezetőség nem használta ki. „Feltűnő a pártvezetőség lanyhasága akkor, amikor a belügyminiszter nyilvánosan üldözi az egész pártmozgalmat; ehhez a pártvezetőségnek a lefolyt esztendőben semmi szava nem volt.” A Népszava a békés fejlődés hívének vallja magát, ezzel azokat a törvényeket is tiszteli, melyek a munkásmozgalmat üldözik. „Miért nem szólít fel a pártvezetőség... Miért nem szólítja fel cselekvésre a munkásságot s nem mondja, hogy utolsó fegyverünket vigyük harcba.”¹⁷⁸

Wittich Pál a pozsonyiak nevében elmarasztalta a pártvezetőséget, mivel a kormány munkásellenes intézkedéseit nem verte vissza. Az alamizsna törvény ellen nem lépett fel a szükséges erővel.¹⁷⁹

Vántus Károly, a nagyváradi szervezet vezetője, szintén elítélte a pártvezetőség taktikáját. Helytelennek tartotta, hogy a szociáldemokrata párt képviseltette magát a betegsegélyezési törvénytervezetet tárgyaló ankéton, mivel ezzel elősegítette a választójog elodázását. A Népszava és a népgyűlési szónokok azzal fenyegetőztek, hogy a munkásság elsöpri a kormányt, holott még a munkásság számára nagyon hátrányos betegsegélyezési törvényt sem tudta megakadályozni. Általában a párt kullogott az események után. Vántus sokkal erőteljesebb akciók foganatosítását követelte a választójog érdekében. Az osztrák példa alapján országos akció beindítását szorgalmazta.¹⁸⁰

Propper Samu általában védelmébe vette a pártvezetőség jelentését — főleg Lászlóval és Vágóval szemben — de elmarasztalta a párt vezetőségét, amiért lanyha magatartást tanúsított a belügyminiszter szervezeteket feloszlató tevékenységével szemben. A kőműves szakosztály feloszlátásakor csak a pártfegyelemnek köszönhető hogy nem történt kilengés. Mindenki útmutatást várt, erre a Népszava a feloszlátás programjáról cikkezett. Ha a pártvezetőség radikálisabb lenne, ilyen események nem fordulnának elő. A hangulatra jellemző, hogy a gyűléseken az emberek ökölbe szorított kézzel álltak. Határozatként a tömegsztrájk kimondását javasolta a miniszter szervezeteket feloszlató politikája ellen.¹⁸¹

Vágó Béla szintén szóvá tette a munkásellenzékiek által megemlített kifogásokat. A kritika e részében tartalmilag alig volt különbség az ellenzék két szárnya között. Azonban Vágó néhány kérdésben túlmént. Más felszólalók is keveselték a kiegészítés megkötésével kapcsolatos Népszava bírálatot, Vágó Béla ezt további konkrét javaslattal egészítette ki. Az ellenzékiek, akárcsak a pártvezetőség — a pártmunka homlokterébe a demokratikus választójog kivívását állították, azonban ezt megvalósítani más eszközökkel és módszerekkel kívánták. Vágó az 1907-es kongresszuson azt hangoztatta, hogy „az önálló vámterület érdekében kellett volna

¹⁷⁸ MMTVD 3. köt. i. m. 515. l.

¹⁷⁹ MSZDP XIV. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 124. l.

¹⁸⁰ Uo. 124—125. l., Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1907-ben...

¹⁸¹ MSZDP XIV. pártgyűlésének jegyzőkönyve 130. l. Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1907-ben... Propper javaslatát a kongresszus elvetette, mivel az szerepel a pártvezetőség javaslatában is.

agitációt kifejteni, akkor az általános választójog kérdése előbbre jutott volna.”¹⁸² Vágó ugyan nem fejtette ki részletesen ezzel kapcsolatos álláspontját — a kongresszusi felszólalási időköttőség erre nem is adhatott volna lehetőséget — de az ellenzékhez tartozók közül sokan az önálló vámterület hívének vallották magukat, ami természetesen még nem jelent ellenzéki magatartást, hisz a pártvezetőség is annak vallotta magát hivatalosan. Itt a fontos az, hogy Vágó a jelszó felkarolásával a választójog sikerének ügyét vélte előremozdítani, nyilván számolva a függetlenségi párthoz tartozó erők együttműködésére. Ennek a jelszónak az erőteljesebb hangsúlyozása segíthetett volna a demokratikus célokért egyesülő erők szövetségének kialakításában. A kérdésnek 1907-ben némi aktuális jelentősége is volt, és nem véletlen, hogy azért került szóba a választójogi taktika tárgyalásakor. Vagyis az önálló vámterület kérdését Vágó is a demokratikus jogok megvalósítása részeként, az ezért folyó harc egyik lehetséges eszközének tekintette. Vágó Béla a későbbiek folyamán nem tért vissza e problémára, s lehetséges, hogy rögtönzésből utalt a kérdésre.¹⁸³

Ugyancsak Vágó Béla marasztalta el, immár a kongresszuson, a pártvezetőséget ezért, mert nem támogatta eléggé az utcáról a nemzetiségi működését. „Ha a párt érdekei nem is közösek a nemzetiségi érdekeivel, mégis igen üdvös lett volna törekvéseiket támogatni a demokratikus politikai előrehaladás érdekében, melyet az általános választójog megvalósításának stádiuma is gyorsabban követett volna.”¹⁸⁴

Így tehát Vágó Béla a választójogért folyó harcot két fontos — már korábban mások által is hangoztatott — elemmel egészítette ki. Másszóval az ellenzékhez tartozók — az 1907-es kongresszuson — joggal bírálták a választójogért alkalmazott taktikát. Nem maradtak meg a pusztá bírálatnál. Vántus országos akció beindítását követelte. Vágónak a szövetségesek körének szélesítésére, más rétegek megnyerésére vonatkozó észrevétele mindenféleképpen túlmutatott a pártvezetőség által képviselt gyakorlaton és felfogáson.

A felszólalók nagy része szóvá tette továbbá a Népszava, a Szocializmus gyenge színvonalát. Sokan a szervező munka fogyatékosságára hívták fel a figyelmet. Különösen a vidéki mozgalom stagnálását említették, de a fővárosi szervező munkával sem voltak elégedettek.¹⁸⁵

Szántó Béla, aki szintén a szervező munka hiányosságait elemezte, elmarasztalta a pártvezetőséget főleg az ifjúmunkások és a nőmunkások szervezésének elhanyagolásáért. A szervező munkát leginkább a nevelő és oktató munka hatékony mélyítésével és lelkes, időt nem kímélő elvégzésével kívánta fellendíteni. Az ifjúság nevelése és szervezése érdekében nagy fontosságúnak tekintette az antimilitarista propaganda terjesztését.¹⁸⁶

Az 1906-os kongresszushoz viszonyítva nem kapott olyan nagy szerepet a kongresszusi vita során a földmunkásszövetség kérdése. Csupán a később szindikalista tevékenységért és sikkasztásért a pártból kizárt Horváth Gusztáv hangoztatta, hogy a földmunkásszövetséget nem szabad úgy kezelni, mint egyik szakszervezetet, és a szervezet az egész mozgalom gerince. Ladányi Rezső is pusztán a földmunkásmozgalom fontosságát hangsúlyozta.¹⁸⁷

Buchinger Manó vitázárójában, hasonlóan Weltner soronkívüli felszólalásai-

¹⁸² MMTVD 3. köt. i. m. 518. l.

¹⁸³ Mucsi Ferenc: i. m. 129. l.

¹⁸⁴ MMTVD 3. köt. i. m. 518. l.

¹⁸⁵ Vágó Béla, László Jenő, Vántus Károly, Freund Gyula felszólalásai. MMTVD 3. köt. i. m. 516–518. l.

¹⁸⁶ MMTVD 3. köt. i. m. 516. l.

¹⁸⁷ MMTVD 3. köt. i. m. 514., 517. l.

hoz, Vágó Béla és László Jenő ellen irányította nem éppen épületes és jóindulatúnak alig mondható válaszát. Elismerte, hogy Vágó és László a párt tíz legjobban képzett vezetőjéhez tartoznak, akik már régóta érdeklődnek a magyar munkásmozgalom iránt, s ott tevékeny szerepet vállalnak. Azonban Buchinger szerint ők lehetetlen követelnek és rágalmaznak. Buchinger Vágót és Lászlót Mezőfivel hasonlította össze. Lászlót elmarasztalta egy jelentős elmulasztásáért, Vágót azért, mert bírálata nem volt objektív. Fejére olvasták, hogy egy megyei értekezleten a papi birtok kisajátítását követelte. Bokányi programellenesnek minősítette Vágó e követelését.¹⁸⁸

Másszóval a pártvezetőség a vita lezárásakor is Vágó és László ellen lépett fel, szereplésüket túlságosan is veszélyesnek ítélte meg. Más bírálóktól igyekezett, s ez részben sikerült is, őket leválasztani. Ugyanakkor Buchinger, Vágó fontos észrevételeire, javaslataira érdemben választ nem adott, ezt meg sem kísérelte.

Az alapos, többoldalú bírálat hatására — a betérjesztett jelentéssel ellentétben — kénytelen volt elismerni, hogy „a dolog (a választójog ügye — VL.) nyugvóponton állt ebben az esztendőben. Az agitáció nem volt olyan vehemens, általános, izzó”, amit a koalíció hatalomra kerülésével magyarázott.¹⁸⁹

A pártvezetőség kénytelen volt elismerni mulasztásait, indoklásul azonban továbbra is csak az objektív körülmény szolgált.

A pártvezetőség politikájával szemben kialakult általános hangulat, a választójogért vívott harc elégtelensége — az ellenzék többoldalú támadása következtében — valamint Groszmann Miksának az a javaslata, hogy a párt alkalmazottait hagyják ki a pártvezetőségből, visszhangra talált a fővárosi és vidéki funkcionáriusok körében. Groszmann — írja Jócsák Kálmán visszaemlékezésében — már korábban javasolta Garami lemondását egy pártvezetőségi ülésen. (Ez be is következett.) Groszmann szervezte a bizalmiakat, s nem elégedett meg csupán Garami lemondásával, hanem követelte minden pártalkalmazott lemondását. A vita a kongresszusi előértekezletig húzódott, s itt egy teljes éjszakán vitatkoztak, és Groszmann álláspontját fogadták el, s így a kongresszus már simán folyt le...¹⁹⁰ A budapesti bizalmi értekezleten elhatározták, hogy a pártvezetőség öt tagját nem választják be a pártvezetőségbe.¹⁹¹

A kongresszuson felszólaló küldöttek közül többen nyíltan követeltek egy új összetételű pártvezetőséget. Propper Samu, mint egy hangot adva több fővárosi pártbizalmi véleményének kijelentette, hogy új pártvezetőséget kell választani, mely nem hordja magán a régi vezetés keresztjét.¹⁹² Preusz Mór, ha nem is mondta ki nyíltan, de szintén új összetételű pártvezetőség mellett foglalt állást. Wittich Pál pedig a pártvezetőségbe olyan emberek választását javasolta, akik a munkásság érdekeit minden támadással szemben megvédelmezik.¹⁹³

Miután az előértekezleten az új vezetőség összetételéről már döntöttek, s a előző bizottságot (s vele együtt az új vezetőséget is) a régi pártvezetőség óhaja és

¹⁸⁸ MSZDP XIV. pártgyűlésének jegyzőkönyve. I. m. 137—145. l.

¹⁸⁹ Uo. 145. l.

¹⁹⁰ PI. Archivum 686. f. Jócsák Kálmán: Egy élet a harcok tüzeiben — kézirat — 127—128. l.

¹⁹¹ Szántó Béla visszaemlékezése a háború előtti ellenzékéről PTK 1962/4. Közl: Erényi Tibor. Erre a dokumentumra hivatkozik Mucsi Ferenc: i. m. 193. l.

A kihagyott pártvezetőségi tagok: Buchinger Manó, Garami Ernő, Groszmann Miksa, Kardos Jakab, Weltner Jakab. — Véleményünk szerint Szántó Béla visszaemlékezésében eltúlozza a vezetőség összetételében bekövetkezett változásokat. Kétségtelen, hogy a korábbi taktika felett is így ítéletet mondtak. A változásra azonban inkább szervezeti — személyi és nem elvi-politikai — taktikai okok miatt került sor.

¹⁹² Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1907-ben... i. m. 308. l.

¹⁹³ MSZDP XIV. pártgyűlésének jegyzőkönyve. 124. l.

javaslata szerint állították össze, Horváth Gusztáv javasolta Vágó Bélának a jelölő bizottságba való beválasztását¹⁹⁴ mégpedig Markó Elek helyébe. Kardics Kálmán szintén Vágót ajánlotta. Vágó bevonását azzal indokolták, hogy az 1906-os kongresszuson is tagja volt a bizottságnak, és jól ismeri a pártvezetőség belső kérdéseit. Weltner Jakab többszöri felszólalásának eleget téve, a kongresszus elvetette Vágó Béla bevonását a jelölő bizottságba.¹⁹⁵ Ez az eset is az ellenzék elszigetelését célozta a pártvezetőség részéről.

Az új pártvezetőség, amely a korábban elhatározott javaslatoknak megfelelően — kivéve Vanczák Jánost, akit Pelczéder Ágoston helyett választottak meg —¹⁹⁶ egyrészt az ismert pártvezetőségi tagokból, másrészt a szakszervezeti vezetők közül állt, szinte az egyes szakszervezetekhez tartozó taglétszámnak megfelelően.¹⁹⁷

Lényegében a megváltozott összetételű pártvezetőség kimondottan szakszervezeti vezetők közül került ki, s ez mindenképpen a párt második vezető garnitúrájához tartozott. A meg nem választottak befolyása rajtuk keresztül érvényesült, mindennek előtt Garami és Weltneré, Buchinger 8 hónapi fogházbüntetését kezdte meg a kongresszus után. Groszmann később visszavonult a mozgalomtól. Kardos Jakab pénzügyei ekkor kerültek nyilvánosságra, s minden mentőakció ellenére távoznia kellett nemcsak a pártvezetőségből, hanem a pártból is. Így az ellenzék sikere nagyon is viszonylagosnak értékelhető, mivel minőségileg új taktikai irányvonal kialakítására nem került sor. Az új összetételű vezetőség inkább a párt és szakszervezet egymás közötti viszonyának kérdését állította előtérbe.

Az ellenzék bírálata, szereplése ugyanakkor pozitív volt. Felhívta a figyelmet a mozgalomban jelentkező súlyos fogyatékokra, sokkal határozottabb politikai irányvonal kidolgozására, szélesebb tömegeknek a mozgalomba való bevonására, a koalíciós kormányzati rendszer elleni harcra. A Szabó Ervin köré csoportosult ellenzék nem érte el célját, sőt egy része a mozgalomtól elhatárolódott, inkább szemlélője, semmint részvevője, harcosa lett. Míg mások nem adták fel a harcot, s tovább keresték az ellenzéki tevékenység más fórumát.

A kongresszus munkáját, eredményét összefoglaló cikkek első helyen említették meg, hogy a pártvezetőség politikáját joggal illette az éles kritika. A pártgyűlés izzott a forradalmi elszántságtól, és mondhatni utasította a vezetőséget, hogy az eddiginél sokkal radikálisabb eszközökkel védje meg szervezkedési szabadságukat ... a békés munkástömeg támadta a vezetőséget, hogy nem elég radikális.¹⁹⁸

¹⁹⁴ A jelölő bizottság összetétele: Lerner Dezső, Cosrellini Vince, Teszársz Károly, Vántus Károly, Preusz Mór, Kalmár Henrik, Markó Elek. — A névsorból is látszik, hogy ismert de a pártvezetőség munkájával több vonatkozásban elégedetlen, párt és szakszervezeti vezetők közül állt a bizottság.

¹⁹⁵ Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1907-ben. 291—292. l.

¹⁹⁶ A jelölő bizottság stencilezett lapján Pelczéder Ágoston neve szerepelt. Vanczákota jelölő bizottság nem javasolta. PI. Archivum 721. f. 1—15. öe.

A rendőrségi évkönyv is megjegyezte, hogy a jelölő bizottságnak nehéz munkája volt. Nem egy listával, hanem hattal dolgozott (a listák nem állnak rendelkezésünkre). — Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1907-ben. 341. l.

Az érvényes 193 szavazatból Csizmadia Sándor kapta a legtöbbet, 188-at. Feltűnő, hogy Bokányi Dezsőre csak 158 szavazatot adtak, míg a legkevésbé Saly Endre kapta 108. MSZDP XIV. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 163. l.

¹⁹⁷ A megválasztott pártvezetőség: Bokányi Dezső, Garbai Sándor, Csizmadia Sándor, Knittel-hoffer Ferenc, Klárik Ferenc, Lerner Dezső, Teszársz Károly, Saly Endre, Vancák János, Jászai Samu, Cservenka Miklós. MMTVD 3. köt. 520. l. 3 MÉMOSZ, 2 Vasas 2 nyomdász, 1—1 földmunkás, famunkás, szabó, vasutas.

A szakszervezeti túlsúlyt jelezte Jászai Samu pártvezetőségi tagsága.

¹⁹⁸ Nagyváradi Munkás Újság 1907. ápr. 7. Pártgyűlésünk.

A pártvezetőség — írta a Typographia — a múlt évben sok elvi és taktikai hibát követett el, „általában mindig és mindenben a késedelmezőt adta.” A pártvezetőség a választójogért való harcot teljesen a sorsára hagyta. A limonádé politika helyett ambiciózus politikára van szükség.¹⁹⁹

A szakszervezeti lapok szembefordultak a Vágó és László féle bírálattal. Már a kongresszuson is a pártvezetőség több tagja az ellenzékét a diákok türelmetlenségével vádolta. Vágó Béla már ekkor visszautasította azt a vádat, mintha a diákok képtelenek lennének arra, hogy a munkásság álláspontjára helyezkedjenek. Vágó kijelentette, hogy ő szociáldemokrata, a debreceniek küldötte, és nem diák. A diák jelző a munkás előtt gyűlöletes.²⁰⁰ Hogy ez mennyire így volt, ezt bizonyítja a nyomdászok, a famunkások és más lapoknak a megnyilatkozásai: A kritikát a „diákok” folytatták, pedig a diákok nem ismerik az agitációt és pozíciót akarnak szerézni.²⁰¹ „Sajnálatos lenne, ha a lateinerek” azonosítanák magukat képviselőik felfogásával; az ipari munkásság sajnálattal venné tudomásul, ha a diáktempóval beállított kritizálást az intellektuálisok szellemi standardjának kellene tekintenie.”²⁰²

A kongresszuson tapasztalható hangulatot, az ellenzék határozott fellépését jellemezve állapították meg, hogy „a küldötteken valami láz vett erőt ... valami benne volt a levegőben, ami kényszerítette a küldötteket, hogy olyan valamit indítványozzanak, amely új, olyat, aminőt pártkongresszusokon nem tárgyaltak ... a lázas türelmetlenség volt egynémely határozat egyhangú elfogadásának akadály. Mégsem lehet azt kívánni, hogy a türelmetlenek álláspontját fogadják el legjobbnak.”²⁰³

A pártvezetőségi választásokat pozitívnak értékelték, de sajnálatosnak tartották, hogy az ismert vezetők kimaradtak a pártvezetőségből.²⁰⁴

Szabó Ervin kritikai érzékkel, mélyen nyugvó összefüggések felszínre hozatalával értékelte az 1907-es kongresszus munkáját. Megítélése szerint a kongresszus napirendjén a választójoggal kapcsolatos sztereotíp kérdések voltak. Némely kérdésről már alig lehet újat mondani. A tárgyalások színvonala valamelyest igényesebb lett, de „nem emelkedett még a magyar munkásmozgalom arra a magaslatra, ahol a dolgok szintetikus látása, az elméleti gondolkodás bonyolítaná a kérdéseket.” A felszólalók főleg a gyakorlatból beszéltek, de elméleti kérdésekkel nem foglalkoztak.

A megváltozott összetételű pártvezetőséget a munkásosztály öntudatának növekedéseként értékelte. Az eddigiek során a magyarországi munkásmozgalomba is átplántálódott a német autoratív, centrális, bürokrata vezetés, amely agyonnyomta a demokratikus szellemet. Ez ellen már korábban is felléptek. A személyi változások demokratikus hatást eredményezhetnek, hisz már a kongresszuson sok felszólaló bírálta a halogató, az energiát lefojtó taktikát.²⁰⁵

Az elméleti munka fogyatékoságára vonatkozó észrevétel jogossága indokoltabb lett volna, ha Szabó Ervin konkrétan is körvonalazza e hiányokat. Így a bírálat túlságosan is elvontnak, az empiriától való elszakadásnak tűnhetett. A vezetőségben bekövetkezett változásokat a régi taktika vereségeként fogta fel, s demokratiku-

¹⁹⁹ Typographia 1907. ápr. 19. Pártgyűlésünk.

²⁰⁰ Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1907-ben. 310. l.

²⁰¹ Typographia 1907. ápr. 19.

²⁰² Famunkások Szaklapja 1907. ápr. 7. — Szemle.

²⁰³ Magyarországi Ácsok Lapja 1907. ápr. 13. Pártkongresszus után.

²⁰⁴ Nagyvárad Munkás Újság. 1907. ápr. 7. A lap egy szerencsétlen megállapodás rovására írta a pártvezetőségi választásokat. Más lapok arról nyugtatták meg olvasóikat, hogy az ismert vezetők fontos pozíciókban maradtak. — Szabók Szaklapja 1907. ápr. 13. — Szemle.

²⁰⁵ Huszadik Század 1907. I. k. 369—371. l.

Sz. E.: A szociáldemokrata pártkongresszus.

sabb pártéletet, osztályharcosabb politikát várt az új vezetőségtől. Vagyis Szabó Ervin az 1907-es kongresszusnak nagyobb jelentőséget tulajdonított, mint az ellenzék más tagjai.

A lateiner ellenzék más tagjai — Szántó Béla leírása szerint — az egyesülés újabb szervezeti formáit akarták megteremteni a „Marx Károly Egyesület” elnevezés alatt. Szabó Ervin szerint az egyesületben ne legyen semminemű fölfogásbeli megkötöttség azon felül, hogy valaki magát szocialistának vallja ... ebben a kérdésben létrejött volna a megoldás ...²⁰⁶ A pártvezetőség tudomást szerezve a megbeszélésről, a szervezethez való tartozást összeegyeztethetetlennek tartotta a párttagsággal, és így az egyesület megalakítása elmaradt.

Így a lateiner ellenzékiek számára nyilvánvalóvá vált, hogy a párton belüli ellenzéki tevékenység szervezeti kerete nem a külön szervezet létrehozása, hanem főleg a meglevő szervezetek, bizottságok vagy titkárságok vezetésének megszerzése, illetve az ellenzékiek befolyásának növelése. Ezeket a terveket Szabó Ervin is helyeselte, mivel más szervezeti formák létrehozását nem tartotta reálisnak. Az ellenzékhez tartozóknak ehhez segítséget nyújtott, de ő maga ilyen jellegű gyakorlati tevékenységet nem vállalt, s politikailag, akárcsak Dániel Arnold mind inkább közeledett a polgári radikálisokhoz. A Szabó Ervinhez tartozók köre egyre inkább laza baráti társasággá változott, és mind jobban elhalványodott politikai-szervezeti jellege ... Ladányi Ármin szerint az ellenzék szétszóródott, de a kapcsolat megmaradt. Mindenkinél tanfolyama volt: Olyan témákról tartottak előadást, amelyeket kockázat nélkül meg lehetett vitatni. A mozgalomban a párttal szemben mi ellenzék voltunk. Mi azt hirdettük, hogy bátrabban kell fellépni ... Nagy ellentét a baloldalon belül nem volt. Szabó Ervin és Dániel inkább a polgári radikálisokkal volt együtt, míg ők főleg a munkásokkal.²⁰⁷

Vágó Béla 1907 tavaszán megpályázta az újpesti párttitkárságot, szellemi és erkölcsi támogatást remélve Szabó Ervintől és az ellenzék más tagjaitól. „Ha Újpest kezembe kerül Budapest inogni kezd ... egyébként Budapestet egy év alatt kezünkbe vehetjük” — becsüli túl az ellenzék kilátásait Vágó Béla. Titkári megválasztására vonatkozólag a helyzetet rendkívül kedvezőnek ítélte meg, bár a pártvezetőség mindent latba vetett megbuktatása érdekében. Pelczédert Újpestre telepítették, s ugrándozik ottan — írja. Másrészt felfelé akarták buktatni, amit bizonyít Garamy Béla levele, melyben felajánlják a New-Yorkban megjelenő (egyébként Garaminak fenntartott) Népakarat szerkesztését. „Hiszem, hogy itt rám szükség van. De ez az irtózatoss állapot itt kezd engem, a legszívósabbak egyikét — kinek gyomra és becsülete ép maradt — kétségbe ejteni.”²⁰⁸

Júliusban írt levelében mégis arról számol be, hogy jelölését visszavonta az ellene irányuló irtózatoss és undorító hajsza miatt. (Pelczéder a bizalmiférfiak ülésén a Vágó érdekében agitálókat antiszemita szellemben denunciálta.)²⁰⁹

²⁰⁶ Szántó Béla: i. m. PTK 1962/4 140. l. A megbeszélésen részt vettek: Illés Artur, Krammer Mária, László Jenő, Lóránt Richárd, Löwy Ödön, Nyisztor György, Redlinger Adolf, Rudas László, Szabó Ervin, Szántó Béla, Tarczai Lajos.

²⁰⁷ PI. Archivum H—L—65 Ladányi Ármin visszaemlékezései.

²⁰⁸ PI. Archivum 729. f. 16/14. Vágó Béla Szabó Ervinhez 1907. május 22. — Vágó Béla megválasztása érdekében röpiratot adtak ki „A gondolkodó elvtársakhoz” több bizalmi férfi aláírásával. A röpirat elmarasztalja azokat, akik illetéktelenül beavatkoznak az újpesti mozgalomba. Pelczéder egy hivatalos jelölt érdekében agitál, felhasználva a terror minden eszközét. (Pelczéder ellenezte a titkos szavazást megváltoztatta az Összválasztmány határozatát, személyeskedik, stb.) Majd a röpirat Vágó érdemeit sorolja fel, kiemelve debreceni működését. Befejezésül felhív a Vágó melletti szavazásra. — PI. Archivum uo.

²⁰⁹ PI. Archivum 729. f. 15/16 Vágó Béla Szabó Ervinhez 1907. júl. 15.

Vágó Béla azonban nem adta fel a harcot. A Tarczai Lajos vezetése alatt működő szállítómunkások szervezetében tevékenykedik, cikkei jelennek meg az akkor már ellenzéki hangot megütő *Fuvarozó Munkás* hasábjain, majd 1907. nov. 1-től — Tarczai Lajos nyolc hónapi büntetését tölti a váci fegyházban — a szabadszervezet ügyvezetői teendőit is ellátja.²¹⁰

A szervezett munkásságot mélységesen felháborította, az 1907 júniusában nyilvánosságra került, Kardos Jakab pártvezetőségi tag sikkasztási ügye. A pártellenőrzés során kiderült, hogy a párt gazdasági ügyeit intéző Kardos Jakab 3000 koronával nem tudott elszámolni, és a későbbiek folyamán napvilágot látott az is, hogy a koalíciós kormánytól vasúti igazolványt is elfogadott. Ezzel kapcsolatban kell megjegyezni, hogy a pártvezetőség 1907. június 28-án elhatározta, hogy a szerkesztőség valamennyi tagja köteles bármilyen vasúti társaságtól kapott vasúti igazolványt visszaszolgáltatni.²¹¹ A Kardos ügy folytán kipattant hangulatot szemlélteti Ladányi Szeréna egyik levele. „Nagyon boldog vagyok — írja Buchinger Manóhoz —, hogy nem vagy itt kinn ... (Buchinger ekkor volt Vácott.) Nem tudom eléggé kiválasztani a szót, a megfelelő kifejezést, mellyel a K-t, illetni lehet. Inkább főbe lőném magam hasonló helyzetben ... Az elvtársak nagy izgalommal meglepődéssel tárgyalják az ügyeket és kínos feltűnést okozott.”²¹²

Bolgár Elek az amerikai magyar munkásmozgalom problémáit a magyarországgal hasonlítja össze. Szerinte az amerikai mozgalom olyan korrupt, hogy a magyarországi párt sem tesz túl rajta. „... egy gyönyörű forradalmi program mögött aránylag jó viszonyok közé cseppen burzsoá hajlamú munkások lapulnak meg, akik a szocializmust Izrael (Kardos) Jakabtól tanulták, s magad előtt látod az itteni magyar mozgalmat.”²¹³

A Kardos-ügy kapcsán elemezte a pártélet belső viszonyait Vanczák János, az 1907-es kongresszuson a pártvezetőségbe is beválasztott vasas szakszervezeti titkár. Cikkeiben megállapítja, hogy a magyar munkásmozgalom jelentős feladatok előtt áll, azonban a pártélet egészen komoly felhők gyülemlettek fel. Az uralkodó osztályok minden erővel igyekeznek gátolni a választójog bevezetését, de belülről is gyengítik a munkásosztályt. A pártéletben súlyos visszasságok adódnak, s ezek meg, ingathatják a munkásosztály bizalmát a pártvezetőség iránt. Vanczák a hibák egyik forrását a pártélet szűk kereteiben látta. Nagy mértékben gyengíti a nevelés hatékonyságát, hogy az irányítás néhány ember kezében van, s az ellenőrzés nem kielégítő. A pártfegyelmet helytelenül értelmezték a párt vezetőköréi, amikor szinte babonás félelemmel szerelték le a kritikát, és elnyomták az igazi kritika kibontakozását. Kardos azért követhetett el szabálytalanságot — írja Vanczák. — mert baráti kapcsolatait is erre lehetőséget nyújtottak. A pártvezetőség azonban nem lehet baráti testület, s ezért a párton belül szükség van az alapos kritikára. A pártélet tisztasága lehet csak biztosíték a további fejlődéshez. Ugyanakkor szükség van a munkához a nyugodt légkörre, s nem lehet hosszú időn keresztül a pártvezetőséget gyanúsítani.

²¹⁰ *Fuvarozó Munkás* 1907. nov. 1. Októberben előadást tartott Osztályellentétek és osztályharc címmel. — *Fuvarozó Munkás* 1907. okt. 17.

²¹¹ *PI. Archivum*. Népszava szerk. iratok 659. f. 1907/1.

²¹² *PI. Archivum* Buchinger gyűjtemény 696. f. Ladányi Szeréna Buchinger Manóhoz 1907. VI. 13.

Buchinger válaszában megjegyezte, hogy az egész ügynek nem tulajdonít különösebb fontosságot. — Horovitz Jenő szintén a párt vezetés belső válságáról ír. „A különböző oldalról tapasztalt aljasságok egészen elkeserítettek és még fizikailag is tönkretesznek...” Horovitz Jenő Buchinger Manóhoz 1907. júl. 6. — *PI. Archivum* Buchinger gyűjtemény.

²¹³ *PI. Archivum* 729. f./2. Bolgár Elek Szabó Ervinhez 1907. okt. 19.

Személyre való tekintet nélkül félre kell azoknak állni, akik Kardossal bűnrészes-séget vállaltak.²¹⁴

Hasonló szellemű megnyilvánulások általánosak voltak. A szervezett munkásság egyre határozottabban követelte a pártdemokrácia kiszélesítését, új erőknek a párt-élet irányításába való bevonását.

A Szabó Ervin köré csoportosult ellenzékiek körében egyrészt mélységes levert-séget, másoknál teljes kiábrándultságot váltott ki a Kardos ügy. Vágó Béla fentebb idézett levelében kilátástalannak ítélte meg a jövőt, sőt levele további részében Ga-ramit a tőkésekkel való együttműködésért marasztalja el. De úgymond Magyar-országon mindent lehet²¹⁵

Mérő Gyula viszont László Jenőre és más forrásokra hivatkozva Bokányi Dezső betegpénztári aligazgatói állását kérdőjelezte meg, mivel szerinte az állami hivatal és jóváhagyása a kereskedelmi minisztertől függ. Amennyiben ez igaz — írja Mérő — meg kellene említeni a pártvezetőség ellen irányuló röpiratban.²¹⁶ Ezzel szemben Dániel Arnold már nem bízott a tervbe vett röpirat sikerében. A röpirat sorsát nem vitákon és cikkekben kellene elintézni és megszabni. A vitában résztvevők nem mernek arra vállalkozni, hogy azt alá is írják.²¹⁷ A tervezett röpirat kiadása elmaradt.

A Szabó Ervin köré csoportosult ellenzék elképzelései nem realizálódtak. A kü-lönböző politikai nézeteket vallók, más-más gyakorlatot hirdetők, szervezeti kérdés-ben egymásnak teljesen ellentmondó állásponton levők útjai elváltak. A szindika-lista nézetektől a polgári radikalizmusig terjedő elvi-politikai-taktikai nézetek ská-lája nem közelítette, hanem távolította őket egymástól. Közülük többen viszont, az SZDP-ben fenntartva nézeteiket, mind határozottabban kerültek a baloldali szociáldemokrata álláspontra, és megőrizve, illetve szélesítve szervezeti kapcsolatai-kat, keresik az utat a munkás és baloldali szociáldemokrata ellenzékhez.

A párt 1908-as XV. kongresszusának napirendjén, az előző évekhez hasonlóan, a választójog, a tömegsztrájk kérdése szerepelt az első helyen. A napirenden levő kérdések megtárgyalásának különös nyomatékot adott, hogy a párttagság körében általános elégedetlenség nyilvánult meg a pártvezetőség iránt. Az éles bírálat, az ellenzéki állásfoglalás szinte valamennyi felszólaló küldöttre jellemző volt. Általá-ban a küldöttek bírálatai tartalmilag sok vonatkozásban megegyeztek a Szabó Ervin csoportba tartozók korábbi bírálataival. E bírálatnak azonban nagyobb hangsúlyt adott az, hogy a munkásellenzékiek, szakszervezeti és vidéki vezetők véleményét fejezte ki.

Már a kongresszus előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a pártvezetőség nem számíthat sima lefolyású tárgyalásra. A pártvezetőség, a központi lapok igyekeztek visszafogni a várható vitát. Kunfi Zsigmond közvetlenül a kongresszus előtt megjelenő cikké-ben a választójog magyarországi hiányát nem a párt gyengeségével, hanem a körülményekkel magyarázta. „Nem az a csodálatos, hogy a demokratikus fejlődés minden kellékeivel fölszerelt választójogot még nem tudta kiküzdeni, hanem az, hogy már annyira közel juttatta a megvalósuláshoz.” Kunfi cikkében már differenciáltabban vizsgálja a dinasztia szerepét, s elismeri, hogy csak a dinasztjától várni a választó-jogot helytelen, mert a szociáldemokrata antimilitarizmus megrettentí a dinasztját. Belpolitikailag a választójog legnagyobb ellensége — Kunfi szerint — a dzsentrik érdekeit védő függetlenségi párt, míg a néppárt és alkotmánypárt — mivel a parla-

²¹⁴ Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1907. jún. 20.

Vanczák János: Politikai pártéletünk.

²¹⁵ PI. Archivum 729. f. 16/16. Vágó Béla Szabó Ervinhez. VII. 15.

²¹⁶ PI. Archivum 729. f. 12/21. Mérő Gyula Szabó Ervinhez 1907. jún. 17.

²¹⁷ PI. Archivum 729. f./5. Dániel Arnold Szabó Ervinhez 1907. jún. 27.

mentben kisebbségben vannak — bizonyos változtatást kíván a fennálló választójogon eszközölni.²¹⁸ Kunfi hibásan feltételezte az alkotmánypárt állítólagos érdekelttségét a választójog kiterjesztésében. Kunfi ugyan bizonyos mértékben szakít a dinasztia iránti illúzióval, de a szociáldemokrata antimilitarizmus még nem okozott gondot a dinasztianak, s a választójog bevezetésétől e körülmény semmiképpen sem riaszthatta el.

Garbai Sándor a pártkongresszuson tartott referátumában többek között azzal védte a párt taktikáját, hogy „a józan ész azt parancsolja nekünk, hogy az ellenség gyengéjét, taktikai magatartását használjuk ki, ezzel törekedjünk az általános választójogot felszínre hozni.”²¹⁹ Garbai e kijelentésével megkísérelte magyarázni az október 10-e utáni nyilvánvaló passzivitást. A pártvezetőség kongresszusi jelentése is a pártvezetőség választójogi taktikájának helyességét igyekezett igazolni.

A Népszava már a kongresszus előtt le akarta szerelni az ellenzéki bírálatot „Mi nagyon megokolatlannak találjuk azt a sorainkban is itt-ott lábrakapó türelmetlenséget, mely kevesli a párt munkájának eredményeit, és nem akarja meglátni az útnak azt a részét, melyet már megtettünk, hanem csak azt, mely előttünk van.”²²⁰

Közvetlenül a kongresszus előtt több, élesen fogalmazott kritikus hangú írás érkezett a pártvezetőség címére. A pártéletben mély csend van — írta az egyik szak-szervezeti lap — nincs érdeklődés, mintha minden rendben volna. Pedig a pártvezetőség tagjai is elismerhetik, hogy határozottan szükség van a kritikára „amikor a pártvezetőség úgyszólván tendenciózusan elzárja az utat a jogos és méltányos kritika előtt, akkor mi a pártélet iránt való szükséges érdeklődés ellanyhulását úgy mondjuk: teljesen kihalását nem a párttagok rovására írjuk, hanem egyenesen a pártvezetőséget hibáztatjuk.”²²¹

A pártvezetőség jelentésének vitája során Gyuriás József sokoldalú bírálat alá vette a pártvezetőség egész működését. Véleménye szerint a vezetőség jelentése gondosan összeállított munka, a lényeg azonban hiányzik belőle. A pártvezetőség a választójogért vívott harcban a várakozás álláspontját konzerválta. A kivárás taktikája nemcsak a kormány ismert osztályjellege miatt elhibázott, hanem abból a szempontból is, hogy túl nagy súlyt helyezett a királyi ígéretre, általában a királyi szónak hitelt adott. A koalíciós kormány munkásellenes törvényei és rendeletei a dinasztiaival való egyetértésben születtek. A királytól nincs mit remélni. A választójog érdekében indított akciók elégtelenek, szervezésükben nincs egyöntetűség, a jelentéktelen kisgyűlések nem hozhatnak valós és kívánatos eredményt.²²²

Örökös tépelődések, késedelmeskedések — fejtegette a választójogi taktikát Vincze Sándor sátoraljaújhelyi küldött — a belügyminiszterrel szemben tanúsított félénk gavalléria, és a várakozás álláspontjára való helyezkedés jellemezte a pártvezetőség munkálkodását. A pártvezetőségnek elég volt Andrassy kijelentése, hogy szívesen látná a szociáldemokratákat a parlamentben. Pedig nyilvánvaló, hogy Andrassy kijelentéseit nem szabadna komolyan venni. A belügyminiszter — úgy mond — számításba veszi a párt késedelmező politikáját, számol azzal, hogy a párt képtelen lesz megtalálni az alkalmas pillanatot a végső cselekvésre. A pártvezetőségnek agresszívabb lépésekre kell elszánnia magát. Nem lehet szociálpolitikai elmélikedésekkel fontos, elsőrendű politikai kérdéseket megválaszolni.²²³

²¹⁸ Szocializmus 1907—08. 12. sz. Kunfi Zsigmond: A pártkongresszus előtt.

²¹⁹ Az MSZDP XV. pártgyűlésének jegyzőkönyve. Népszava 1908. 151. l.

²²⁰ Népszava 1908. ápr. 19. Pártkongresszusunkra.

²²¹ Molnárak és Malommunkások Lapja 1908. ápr. 4. Pártkongresszus előtt I.

²²² Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1908-ban Bp. Radó 1909. 234—238. l.

²²³ Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1908-ban Bp. Radó 244—247. MMTVD

Ladányi Rezső a pártvezetőség taktikáját a tapogatózás, az egy helyben való topogás taktikájaként értékelte. A gyakorlati életben a küldföli újságok vagy miniszterek nyilatkozata az iránymutató, a párt nem támaszkodik megfelelően saját erejére, általában kívülről várja a segítséget. Október tizedike csak a városokban volt jelentős, de általában nem érte el a kívánt hatást.²²⁴

A temesvári pártszervezet küldötte, Freund Gyula, a pártvezetőség taktikáját egyenesen szerencsétlennek minősítette. Véleménye szerint, ha a pártvezetőség erélyesebb és határozottabb, a vasutasok nagy része hajlandó lett volna október 10-én sztrájkba lépni. Október 10 után semmi nem történt a választójogért. A pártvezetőség taktikájának elítélésére nem lehet megfelelő szavakat találni, és egyelőre nem lát reményt arra, hogy a vezetőség kezébe veszi a kezdeményezést.²²⁵

Bizonytalannak és hibásnak tartották a pártvezetőség taktikáját Tamássy Károly miskolci, Sompek József nagyszabasi küldöttek. Kifogásolták a várakozás taktikáját, hiányolták a kezdeményezést, keveselték az átgondolt akciókat. Sürgették a kivárás taktikájának feladását, a határozott akciók politikáját követelték.²²⁶

Jócsák Kálmán és Ladányi Rezső a legfontosabb feladatnak jelölték meg a földmunkások szervezését. A pártvezetőségénél az a felfogás uralkodik — vélekedett Jócsák Kálmán — hogy a földmunkásság is olyan szakma, mint a cipészek vagy a kőművesek, és ennek az elvnek megfelelően kívánják a szervező munkát is lebonyolítani. Magyarország — látta helyesen Jócsák Kálmán — nem húzható erre a kaptafára. Magyarország nem Németország, nem Ausztria. Itt 3 millió földmunkásnak lesz döntő szava. A választásokon nem a városok, hanem a falvak dolgozói döntenek. A földmunkások szervezését elsőrendű feladatnak megjelölve mondta: „nem szabad bennünket annak a szempontnak vezérelni, hogy majd a földmunkásmozgalom is kifejlődik önmagából, mint az ipari munkásoknál.”²²⁷ Ladányi Rezső szerint: „A pártvezetőség taktikája nem abban az irányban vezetett, hogy azokat a tömegeket, akiket a nagybirtok csődje nem legközvetlenebbül érint meghódítsa; az agitáció megmaradt a városok határain belül” . . . Nem helyes taktika az ha, csupán a népgyűlési határozatokat a parlament elé viszik.²²⁸

Horovitz Jenő vitázárójában lényegében visszautasította az előterjesztett pártvezetőségi jelentéssel kapcsolatos bírálatot. Érdemben választ nem tudott adni. A jogos észrevételek, javaslatok megválaszolatlanul maradtak. Tízen marasztalták el a pártvezetőséget, s a mulasztások magyarázatára Horovitz csak az objektív körülményeket tudta segítségül hívni. Szerinte a pártvezetőség mindent elkövetett, minden lehetőséget kimerített, mivel, az érvényben levő felfogás szerint „pártnak, amelynek a parlamentben képviselője nincsen, más békés eszközök nem állnak rendelkezésre, mint a negáció és a petíció.”²²⁹

A pártvezetőség jelentéséről folyó vita szorosan összefüggött a választójog és a tömegsztrájk kérdéseivel. Az 1908-as kongresszuson is Garbai Sándor volt az előadó. Referátuma a korábbi évekhez viszonyítva sok új elemmel nem bővült. Garbai szerint a pártvezetőség már minden eszközt kimerített. Az eredménytelenségért — fejtegette az előadó — a vidéki szervezetek nem kis mértékben felelősek. Ennek ellenére — Garbai szerint — a párt agitációs és szervező munkájának, az egynapos sztrájknak az eredménye, hogy a választójogot felszínen lehetett tartani. A kormány

²²⁴ Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak 1908-ban 249—251. l.

²²⁵ Magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1908-as évben 254—256. l.

²²⁶ Uo. 257—260. l.

²²⁷ Uo. 241—244. l.

²²⁸ Uo. 249—251. l.

²²⁹ MSZDP XV. pártgyűlésének jegyzőkönyve, i. m. 146—148. l.

plurális tervezetével szemben — mivel az elsősorban az agrárius érdekeket fejezi ki — nem elég csak gyűlések, felvonulások, esetleg a nyomdászok munkabeszüntetése, hanem a nagybirtokos osztályokra elsősorban saját fészükre kell a legnagyobb csapást mérni. A választójogi törvénytervezet beterjesztésére még a parlament nyári szünete előtt ígéretet tettek s amennyiben az plurális lesz, Garbai Sándor aratósztrájk szervezését javasolja. Az ipari munkásság ön maga a választójog kiküzdéséhez. Garbai javasolta az erőteljes szervező munka beindítását. Péter-Pál napig minden szervezetnek készen kell állnia, de ez nem jelenthet még aratósztrájkot, a sztrájk proklamálását a pártvezetőség határozza meg. Egyetlen szervezet sem kezdeményezhet önhatalmúlag sztrájkot.²³⁰

Már az 1907-es kongresszus határozata a tömegsztrájkokról a korábbi évihez visszalépés volt, a beterjesztett javaslat a plurális tervezet beterjesztésére írta elő a tennivalókat. A tömegsztrájk itt újból csupán csak felelet, de akció-kezdeményező nem lesz. Az aratósztrájk szervezés bármennyire is radikálisnak tűnik, fő fogyatékossága, hogy az esetleges mozgalmat a választójog kivívására korlátozza, agrárkövetelések felállítására fel sem vetődik. A szervező munka túlértékelése, a választójog újbóli eltűlése, az agrárproletariátus alapvető érdekeinek meg nem értése megalapozatlanná tették a Garbai által meghatározott feladat teljesítését. A szervező munkát már ekkor jelentősen gátolta a földmunkásszervezetek számának, befolyásának csökkenése, visszaesése. A javaslat, látszólagos radikális jellege ellenére sem elégítette ki az ellenzék hangulatú kongresszusi küldötteket.

Garbai Sándor referátuma után szvenedélyes vita kezdődött. A vita nem maradhatott a téma kereteinél, és lényegében kapcsolódott a jelentés vitájához. A felszólalások nem korlátozódtak pusztán bírálatra, több fontos javaslat hangzott el.

Gyuriás József, Vincze Sándor, Vágó Béla a pártvezetőség egész évi munkáját meddőnek, ötletszerűnek értékelték. Kiténik az abból is — mondta Vágó Béla — hogy október 10-e után elejtették a választójog kérdését ... az Andrássyba vetett bizalom taktikája helytelen volt ... Szilárd meggyőződése, hogy ha október 10-e után a párt agresszív politikát folytat, zavarja az ország nyugalma, képes lett volna az általános választójogot megcsinálni ... A tömegsztrájk érdekében nem kell visszariadni a szervezetek feloszlásától sem. Gyuriás is, Vágóhoz hasonlóan, azt hangsúlyozta, hogy ha ennek a kormánynak csak egy alkalommal is a körmére koppantunk volna, ha nem féltettük volna azt az amúgy is silány egyesülési jogot, akkor nem fenyegettek volna meg bennünket azzal, hogy feloszlatták szervezeteinket. Nem híve ugyan a könnyelmű tömegsztrájkoknak, de a választójog kérdésében csakis ettől remélt sikert. Vincze Sándor szerint az egész ország türelmetlen, mindenki cselekedni akar, s várja a pártvezetőség irányítását.²³¹

Pelczéder Ágoston (Pelczéder radikális szereplése nem jelenti az ellenzékhez való csatlakozását.) és Jócsák Kálmán a budapesti központot tették felelőssé a vidéki szervező munka elhanyagolásáért. Hangsúlyozták, hogy nem szabad időt hagyni a kormánynak, s ezért az általános sztrájkot minden körülmények között, még akkor is, ha nem terjesztik be a nyári szünet előtt, meg kell tartani. Péter-Pál napjáig általános sztrájkot kell hirdetni. Ha erre az időre a sztrájkot nem hirdetik meg akkor a sztrájkot az ipari munkásságnak kell megvívnia. A választójogot aratás előtt lehet kikényszeríteni. Tóth Gyula is azt hangsúlyozta, hogy az aratási munkák után a délvidékiek már nem támogathatják a mozgalmat.²³²

²³⁰ MSZDP XV. pártgyűlésének jegyzőkönyve 149—160. l. MMTVD 4/A 85—87. l.

²³¹ MSZDP XV. pártgyűlésének jegyzőkönyve 163—164. l. MMTVD 4/A i. m. 88—89. l.

²³² MSZDP XV. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 160., 162., 166. l.

Vágó Béla, Jancsó Károly, Strengár Demián, Sompek József felszólalásaikban hangsúlyozták a nemzetiségi munkások szervezésének fontosságát. Több figyelmet a nemzetiségi, főleg a románok mozgalmának támogatására. Jancsó Károly, az újpesti párttitkár, amikor helyeselte az aratási sztrájk szervezését, rámutatott arra, hogy a nemzetiségi agrárproletárok szervezése, irányítása nélkül nem lehet aratási sztrájkok sikerére számítani. Strengár Demián a nemzetiségi szervezésére sokkal nagyobb anyagi segítséget, támogatást követelt.²³³

Schubert Zsigmond az 1908-as kongresszuson kemény bírálatot mondott a pártvezetőségről. „Ha valakit vád érhet, hogy a vidék nem működött kellő eredménnyel, azért csak is a pártvezetőség kárhoztatható. A pártvezetőség hirdette egy évig a tömegsztrájkot, de lejáratta.” Helyteleníti a rendkívüli pártgyűlés egybehívását a pártvezetőség már korábban is végső határnapot szabhatott volna a tömegsztrájkról szóló határozat birtokában — és attól tart, hogy a rendkívüli kongresszusnak is csak füstbe megy a határozata.²³⁴

E felszólalások után a kongresszus küldötteinek nagy részénél az a meggyőződés alakult ki, hogy a tömegsztrájk proklamálását időponthoz kell kötni. E javaslat elfogadása a pártvezetőségnek, Garbai által beterjesztett javaslatát realizálta volna. Groszmann Miksa, Pelczéder és Jócsák indítványát elfogadhatatlannak ítélte meg, mivel — úgymond — a sztrájkot nem a törvényjavaslatért, hanem annak tartalmáért kell meghirdetni. Vagyis ki kell kényszeríteni az általános, titkos választójogot. Ezért a sztrájkot csak végső esetben szabad alkalmazni. Másrészt Groszmann szerint nem helyes a sztrájkot időponthoz kötni, mivel ezzel a párt elárulná taktikáját az ellenségnek. Groszmann felszólította Jócsákot és Pelczédert, hogy módosításukat — annak tudatában, hogy a pártvezetőség a tömegsztrájkot megcsinálja, velük tanácskozni fog — vonják vissza.²³⁵

Az általános bírálat ellenére is a pártvezetőség működéséhez megkapta a bizalmat. A pártvezetőségbe újból visszakerült Buchinger, Weltner, Garami Ernő pedig a Népszava szerkesztésén keresztül irányította a párt tevékenységét. Az ellenzékhez tartozó Tarczai Lajost ekkor választották meg pártvezetőségi tagnak.

Az ellenzékiek bírálata, állásfoglalása nemcsak határozottságban mutatott túl a pártvezetőség taktikáján, hanem a választójogért folyó harc javasolt módszerében is. Bár a pártvezetőség is előtérbe helyezte a földmunkásság szervezését, az ellenzékiek sokkal konkrétabb javaslatokkal rendelkeztek. A nemzetiségi munkások szervezésének fontosságát követelők nagy jelentőségű feladat elvégzésére hívták fel a figyelmet. Ugyanakkor az ellenzékiek gyengeségét mutatta, hogy a Péter-Pál naphoz kötött sztrájk gondolatát 1908-ban, már a földmunkásszövetség jelentős meggyengülésekor, a tömegmozgalmak nyilvánvaló hanyatlásakor vetették fel. Az elképzelés megvalósítása irreális volt, ellenben a korábbi évek tömegmozgalmait nem használták ki megfelelően. Csak és kizárólagosan, a demokratikus jogok érdekében tömegsztrájkot megvalósítani lehetetlen. A választójog bevezetésével az agráriusok uralmára kívántak csapást mérni, az viszont fel sem vetődött, hogy a nagybirtokos osztályt a földkérdés érzékenyebben érintette volna. A tömegsztrájk mint eszköz ezt a kérdést nem vetette fel. Vagyis az ellenzék értelmezésében sem több a tömegsztrájk, mint a demokratikus jogokért folyó harc hatékony eszköze. Az ellenzékiek

²³³ MMTVD 4/A k. i. m. 88. l.

²³⁴ MSZDP XV. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 162. l.

²³⁵ Uo. 165. l. A kongresszus alatt és a szünetek során a küldöttek nagy része megváltoztatta véleményét. Pelczéder és Jócsák hozzájárultak ahhoz, hogy a politikai sztrájk irányítását, szervezését a kongresszus bizza a pártvezetőségre. Jócsák javasolta, hogy a kongresszus utasítsa a pártvezetőséget, hogy indítson hatalmas mozgalmat a földművelők körében.

felfogása szerint azonban nemcsak a védekezés, a kormány intézkedései ellen fogantatandó akció, hanem éppen a kezdeményezés, a rákényszerítés a gyors és határozott cselekvés reménykeltő módszere. Vagyis a tömegsztrájk az események irányítását jelenti. Ennek a felfogásnak a realizálása, a gyakorlatba való átültetése — még a nagyon súlyos fogyatékok ellenére is — mindenképpen aktívabb, hatékonyabb és harcosabb politikát kölcsönzött volna a választójogért folyó harcnak.

A pártvezetőségtől tervszerűbb és határozottabb politikát alig lehetett elvárni. Garbai Sándor zárszavában a politikai óvatosságra, a harci készség megőrzésére hívott fel. Garbai Vágó Béla szájába adta a néhány városzendülés-gondolatot, hogy azt megcáfolja. Vágó Béla felszólalásában a jegyzőkönyv szerint ilyesmiről nem beszélt. „A magyarországi szociáldemokrata párt — vallotta Garbai — minden zendülés kikapcsolásával fogja megtenni kötelességét, tud olyan hatalmat szembeállítani az államhatalommal, amely meg fogja dönteni, illetve változtatni az általános választójognak azt az alapját, amelyet a koalíció akar megcsinálni.”²³⁶ Ez a megállapítás az ellenzéknek szólt, de a kormány is értett belőle. Az elfogadott határozat újból papíron maradt.

A pártéletben jelentkező számottevő ellenzék létezését már nem lehetett elhallgatni, vagy a törtető diákok hecc-kampányának nevezni. Bokányi Dezső kongresszusi zárszavában a párton belül „csitító és élező irány” létezéséről beszélt. Az éles kontrasztok nemes harmóniában egyesülnek — mondta. A magyarországi pártban — folytatta Bokányi — az egyik irányzat nem zárja ki a másik létezését.²³⁷

Az 1908-as kongresszust értékelő cikkeken a Népszava kiemelte a küldöttek radikalizmusát. A tömegsztrájk határozat, ugyan látszólag a mérsékeltebb felfogás felülkerekedését jelenti, de elhibázott lépés lenne az ellenfél tudomására hozni a sztrájk időpontját, annál is inkább, mert a sztrájknak meglepetésszerűen kell ki-robbannia. A cikk szerint, ha a tervezet rosszabb lesz Kristóffyénál a tömegsztrájk proklamálása elkerülhetetlen lesz, békés demonstrációval nem lehet már harcolni, és egy pártvezetőség, mely csak erre korlátozza magát, egy napig sem maradhatna a párt élén.²³⁸

Jászai Samu az ellenzékieket aposztrofáló cikkében a nagyobb szakmák elkeseredéséről írt, szerinte az ifjú szalonszocialisták uralták a helyzetet. A lateinerek ugyan nem ellenszenvesek, de óvni kell tőlük a pártot, főleg a szakszervezetet. A kongresszuson sok badarságot mondtak, pedig csak állást akartak szerezni.²³⁹

Ez a disszonáns hang csak egyesek véleményét fejezte ki. „Minden addigi megtartott pártgyűlést fontosságában és komolyságában felülmúl az idej — a vita sokszor éles és szenvedélyes, de mindvégig tárgyilagos volt.”²⁴⁰

Az 1907—08-as kongresszusokon fellépő és egyre határozottabbá váló baloldali ellenzék érdeme mindenekelőtt a pártvezetőség politikájának bírálatában van. Az ellenzékiek sokkal határozottabb, erélyesebb politikát követeltek, és egyértelműbben képviselték a munkásosztály hangulatát. Fellépésük nem maradt meg a bírálatnál, számos javaslatot tettek a választójogért folyó harc sikere érdekében. Bírálatuk, elemzéseik során közelebb kerültek a magyarországi társadalmi problémák megértéséhez. Elutasították az uszálypolitikát, a kivárási taktikát, nem riad-

²³⁶ MSZDP XV. pártgyűlésének jegyzőkönyve i. m. 169. l.

²³⁷ Uo. 240—241. l.

²³⁸ Népszava 1908. ápr. 21.

²³⁹ Szakszervezeti Értesítő 1908. május. Az idej pártkongresszus.

²⁴⁰ Magyarországi Ácsok Lapja 1908. ápr. 25. A XV. pártgyűlés.

tak vissza az erőteljesebb módszerek alkalmazásától. Az ellenzék alapvető hibája és gyengesége, hogy nem tudott túljutni a szociáldemokrácia alapelvein.

Az 1908-as kongresszuson a lateiner és munkásellenzék már együttesen lép fel. A munkásellenzékiek magukévá teszik a korábbi évek lateiner ellenzékének bírálatát. Az így kialakult ellenzék jelentős része jut el az Alpári Gyula vezette baloldali szociáldemokrata csoporthoz.

Лайош Варга

КРИТИКА ОППОЗИЦИИ ОБ ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ ТАКТИКЕ СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ВЕНГРИИ

(апрель 1906.—апрель 1908 г.)

В апреле 1906 г. с созданием коалиционного правительства закончился политический кризис и усилилась позиция реакции. Реакционное коалиционное правительство своей главной задачей считало преодоление социальных движений. В результате насильственных мер и «социального» законодательства численность в профсоюзах значительно уменьшилась. (В 1906 г. 130 120 членов, в 1909 г. 85 200 членов).

Новая политическая обстановка потребовала разработки новой тактики. Партийное руководство ВСДП — было центристским и большинство рабочего класса поддержало его. Главной практической деятельностью партии была борьба за избирательное право — и ошибочно — она и означала единственно борьбу за демократию. Таким образом ВСДП не располагалась прочным союзником и ее тактика была связана с позицией династии, правительства или других политических кругов. После создания правительства в партии не имелось точное представление о тактике.

Хотя партийное руководство организовало несколько значительных массовых выступлений и занималось вопросами массовой политической стачки, все-же боялось ее применения. Массовая политическая забастовка от 10 октября 1907 г. демонстрировала силу организованного пролетариата, но не ослабляла позицию правительства и партийное руководство достигло только начала переговоров с правительством об избирательном праве. Массовая стачка так реализовалась и это означало новое разочарование для масс и упадок массового движения дальше продолжался.

Возникновение и развитие оппозиции внутри партии имеет несколько направлений. В это время в партии имелось правое, тред-юнионистское, базировавшееся на профсоюзную бюрократию, направление, которое стремилось к нейтральности профсоюзов. Эта оппозиция была осуждена партийным руководством.

Исходным базисом левой оппозиции была группа социалистической интеллигенции, группировавшейся вокруг Эрвина Сабо. Другая группа левых 1907—1908 гг. формировалась в кругу партийных и профсоюзных деятелей и по характеру она была группой рабочей оппозиции. Она не имела самостоятельной программы и питала доверие к партийному руководству, но требовала политики в духе классовой борьбы. Они требовали организационной работы в среде сельскохозяйственных рабочих и рабочих национальностей и применения массовой стачки. Оппозиция требовала массовой стачки в интересах демократических прав, но она

Значение выступления левой оппозиции в 1907—1908 гг. состоит не только в критике политики партийного руководства, они сделали ряд важных предложений в интересах успеха борьбы за избирательное право.

Оппозиция отбросила тактику выжидания, в 1908 году оппозиция интеллигенции и рабочей группы выступают вместе.

Рабочая оппозиция принимает критику социалистической интеллигенции прежних лет и многие из них присоединяются к левой социал-демократической оппозиции, руководимой Дюдю Альпари.

Lajos Varga:

DIE KRITIK DER OPPOSITION AN DER WAHLRECHTSTAKTIK DER UNGARISCHEN SOZIALDEMOKRATISCHEN PARTEI

(April 1906—April 1908)

Als im April 1906 die Koalitionsparteien die Regierung übernahmen, war die politische Krise in Ungarn beendet. Die Positionen der Reaktion waren stärken geworden. Die reaktionäre Koalitionsregierung betrachtete es als ihre Hauptaufgabe, die sozialen Bewegungen in den Hintergrund zu drängen. Die gewaltsamen Methoden, die angewendet wurden, und die Sozialgesetzgebung führten in den Gewerkschaften zu einem bedeutenden Rückgang der Mitgliederzahlen (1906: 130 120 Mitglieder, 1909: 85 200 Mitglieder).

Die neue politische Situation bewog die Partei der organisierten ungarischen Arbeiterschaft, die SDP, zur Entwicklung einer neuen Taktik. Die Führung der Partei bestand aus Zentristen und die Masse der Arbeiter war mit der Politik der Parteiführung einverstanden. Die praktische Tätigkeit um die Demokratie gleichsetzte. So besaß die Partei keinen dauernden Verbündeten, sie musste ihre Taktik der Dynastie, der Regierung oder einzelnen bürgerlichen politischen Gruppierungen anpassen. Nach der Bildung der Koalitionsregierung waren taktische Unentwickeltheit und Ratlosigkeit für die Partei charakteristisch.

Zwar spielte die Partei bei mehreren bedeutenden Massenbewegungen die führende Rolle und beschäftigte sich auch mit den Problemen des politischen Massenstreiks, doch sie schreckte davor zurück, diese Kampfmittel entschlossen einzusetzen. Am 10. Oktober 1907 kam es endlich zu einem Generalstreik, der die Stärke der organisierten Arbeiterschaft bewies. Aber er konnte die Macht der Regierung nicht erschüttern, und der Parteiführung gelang es lediglich, die Regierung zu Verhandlungen zu zwingen. Praktisch war damit der Massenstreik angewendet worden — aber der Erfolg bedeutete für die Massen eine neue Enttäuschung, die Bewegung verlief weiter.

Innerhalb der Partei bildeten sich oppositionelle Gruppierungen heraus, die sich aus Anhängern der verschiedensten politischen Strömungen zusammensetzten. Zu jener Zeit gab in der Partei eine tradeunionistische, rechte Opposition, die die Gewerkschaften politisch neutralisieren wollte und ihre Stütze in der Gewerkschaftsbürokratie fand. Die zentristische Parteiführung verurteilte diese Opposition ebenfalls.

Die Ausgangsbasis für die linke Opposition war die Gruppe sozialistischer Intellektueller, die sich um Ervin Szabó zusammengefunden hatte. In den Jahren 1907 und 1908 bildete sich auch unter den führenden Persönlichkeiten der Partei und der Gewerkschaft eine linke Opposition heraus, die sich auf die Arbeiterschaft stützte. Diese Gruppe verfügte jedoch über keine selbständige Plattform, sie brachte der Parteileitung Vertrauen entgegen, forderte aber eine Politik des Klassenkampfes, die Organisation der Arbeiter, die den nationalen Minderheiten angehörten, der Landarmut, sowie die Proklamierung des politischen Massenstreiks. Die Wichtigkeit des Massenstreiks betonte sie jedoch nur, weil sie ihn für die Erringung der demokratischen Rechte einsetzen wollte, mit dem Kampf gegen den Grossgrundbesitz brachte sie ihn nicht in Verbindung. Die Linken betrachteten den Massenstreik nicht nur als ein Mittel zum Schutz gegen die Ausbeutung, sondern auch als eine Möglichkeit, die Initiative in die Hand zu bekommen.

Die Bedeutung der linken Opposition (1907—1908) erschöpfte sich nicht in der Kritik, die sie an der Parteileitung übte, sie machte auch wichtige Vorschläge für den Kampf um das Wahlrecht. Sie verurteilte die Taktik des Abwartens, und im Jahre 1908 kam es zu einem gemeinsamen Auftreten der beiden linksoppositionellen Gruppen: der Gruppe, die sich auf die Intelligenz, und der Gruppe, die sich auf die Arbeiter stützte. Die Arbeiteropposition übernahm die Kritik an der Parteileitung, die die Intellektuellen bereits in den vorhergegangenen Jahren ausgesprochen hatten. Sie hatte bedeutenden Anteil an der linken sozialdemokratischen Opposition unter der Führung Alpáris.

Tartalom

Bevezető	3
A szervezett munkásság harca a reakciós kormány munkásellenes politikája ellen	7
Vita a nyomdászokkal	18
A pártvezetőség állásfoglalása a választójogról a koalíciós kormány első időszakában	23
Az 1906-os, 1907-es kongresszusok határozatai a tömegsztrájkokról. 1907. október 10.	30
A párton belüli ellenzék tevékenysége az 1906-os és az 1908-as kongresszus közötti időben	38